

Vejlby Sogns Landbohistorie.

Af HENRIK LARSEN.

(Efterfølgende historiske Skildring er foranlediget af Udvalget for Hjemstavnskultur og er et Led i den Hjemstavnsforskning af Vejlbys Sogn, som Udvalget ved sin Formand, Lektor Regnar Knudsen, har udført. Den bør ses i Sammenhæng med den i denne Aarbog optagne Skildring af Aarhusegnens gamle Bøndergaarde af Arkitekt Zangenberg.)

Hele Undersøgelsen omfatter Sognets Naturforhold, Befolkning og dens Arbejde fra Fortid til Nutid og udmunder i Byplanlægning (Fremtid).

Interesserede i Hjemstavnsforskningen og dens Metode henvises til »Det 1. danske Hjemstavnskursus i Rønde 1923«; de, der interesserer sig for det praktiske Arbejde og den i Vejlbys fulgte Fremgangsmaade, henvises til »Tønder-Bogen, Beretning om det 3. Danske Hjemstavnskursus 1925« og til Grundejerbladet »Vejlbys Fed« i Julenummer 1926.)

Vejlbys er beliggende i Hasle Herred, Aarhus Amt, i den Del af dette, som tidligere udgjorde Havreballe- gaards Amt og før 1660 Aarhusgaard Len. Herredet hørte i Oldtiden og Middelalderen til Aabo Syssel.

Byen er en Kommune og et Sogn for sig selv, dog har Sognet først 1811 faaet sin egen Præst; tidligere var den øverste Kapellan ved Aarhus Domkirke til- lige Præst for Vejlbys Sogn.

Sognet grænser mod Øst til Aarhusbugten, mod Syd til Aarhus Bys Jorder, mod Vest til Skejby Mark og paa en lille Strækning til Møllerup Mark, mod Nord til Terp, Elev, Lystrup og Egaa Marker. Mellem disse Byer og Vejlbys løber en Aa, som nu kaldes Egaa, men som tidligere maa have haft et andet Navn, da Byens Navn ikke er sammensat med Aa, men med Høj, Byen hed ca. 1215 Echøch.

En ubetydelig Del af Byens Jord ligger dog nord for Aaen, mellem denne og en lille Baa, der skiller Byen fra Terp.

Vejlby er Herredets største Landsby. Dens Areal er 2445 Tdr. Land¹⁾ eller 1349 ha, og Hartkornet er ca. 227 Tdr. Næst efter den i Størrelse kommer Brabrand, som dog kun omtrent naar Halvdelen af Vejlbys Størrelse med ca. 1191 Tdr. Land. Dog er ikke alle Vejlbys Jorder gode, mod Nordøst findes en Del temmelig ringe Jord. Ene Aarhus er dens Lige i Størrelse, ja overgaar den ikke saa lidt med sine 1926 ha, men denne Bys Jorder er i Tidernes Løb blevet forøget, dels af Kongerne ved Gave, dels ved at der er indlemmet Dele af andre Kommuner under Aarhus. Dog maa Byen engang have været en Landsby med store Jorder.

Maal og Vægt.

Fortidens Maal og Vægt var langt mere indviklet end Nutidens, og der skal derfor her gives et lille Overblik over dem. Tønden var i det 17. Aarhundrede, før den Tid har man ikke stort Kendskab til den, den samme som senere, dog maalte man dengang Korn med Top og ikke med strøget Maal. Men uheldigvis brugte man ikke meget at regne med Tønder, men med andre Maal, særlig med Ørtuger eller Ørter; dertil kom, at en Ørtug eller Ørte var forskellig for de 3 Kornsorter Rug, Byg og Havre. Tønden var ens over hele Landet, Ribe undtagen, derimod var Skæppen forskellig. Paa Sjælland gik der 6 Skp. paa en Tønde, paa Fyen og i den sydlige Del af Østjylland, Aabosyssel iberegnet, derimod 8 Skp., Maalet her kaldtes Aabomaal. Paa andre Steder i Jylland havde man andre Skæpper.

Det oprindelige Maal var, at 1 Mark, eller som det senere hed, 1 Læst Korn, var delt i 8 Ører og 1 Øre atter i 3 Ørtuger. Dette var fælles for hele Landet; Øren gik af Brug ved Middelalderens Slutning, men Ørtugen bestod, indtil Christian V indførte ens Maal for hele Landet. En Læst Rug var efter Aabomaal 30 Tdr., en Læst Byg 36 Tdr. og en Læst Havre 60 Tdr. 1 Læst var 24 Ørtuger, og en Ørtug Rug bliver altsaa

¹⁾ Stat. Med. 4. R. 20. Bd. 3. Hæfte, S. 78.

10 Skp. eller 1 Td. 2 Skp., en Ørtug Byg var 12 Skp. eller $1\frac{1}{2}$ Td. og en Ørtug Havre 20 Skp. eller $2\frac{1}{2}$ Td. En Læst deltes ogsaa i 12 Pund, men dette Maal blev dog sjældent brugt i Aarhusgaard Len.

En Tønde Smør deltes i 4 Fjerdinger eller 8 Ottinger. Den var 18 Lispund, der hver var 24 Mark eller 16 Pund (Bismerpund).

Om Mønten vil man finde Oplysning i det efterfølgende.

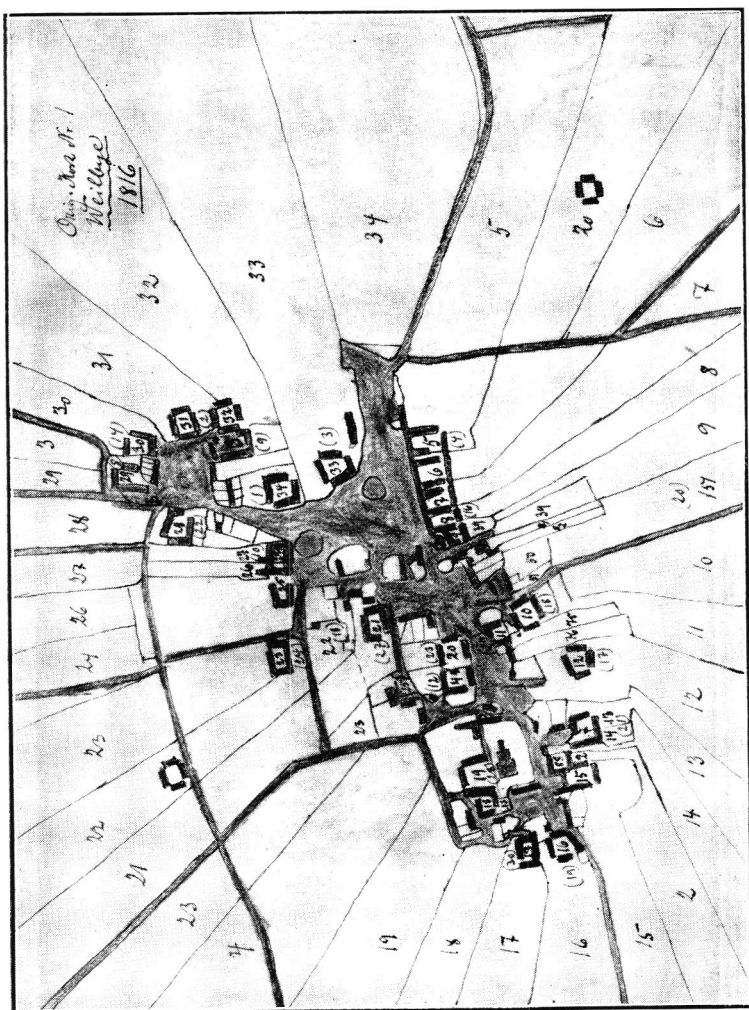
Kilderne til Vejlbys Historie.

Stoffet til Vejlbys Historie maa man søge i Arkiverne, Rigsarkivet og Matrikulsarkivet i København, Landsarkivet i Viborg og i Marselisborg Arkiv, der opbevares paa Aarhus Kommunekontor, samt i trykte Kilder.

I Rigsarkivet findes Regnskaber, Jordebøger og Ekstraskattemandtaller for Aarhusgaard Len, Regnskaber for Havreballegaards og Aarhus Amter. Endvidere Matriklen fra 1662 samt de Jordebøger, som blev indsendte i Anledning af den, deriblandt en Præsteindberetning eller Sognejordebog fra Vejlbysogn. Den er ikke dateret, men da Indberetningerne fra Herredets øvrige Sogne er fra 1661, er den fra Vejlbysogn vel fra samme Tid. I Rigsarkivet findes tillige Tiendekommissionens Protokoller med Bilag, Landvæsenskontorets Journaler med Bilag osv., Folketællingslister fra 1787, 1801, 1834 osv. samt mange andre Protokoller og Dokumenter, som her ikke kan specificeres.

I Matrikulsarkivet findes Matriklen fra 1664, Christian V's Matrikel eller Matriklen 1688, deriblandt Markbog Prot. Nr. 975 for Vejlbysogn. Endvidere findes her Protokollerne, Kortene osv. henhørende til den nuværende Matrikel. Her findes Kort over Byen, det ældste fra 1816, i Maalestok 1: 4000, desuden Kort over Bygrundene fra 1896 i Maalestok 1: 800. Udskiftningskortet over Byen og dens Jorder, antagelig fra 1780 eller 1781, er derimod vistnok forsvundet, det var alt 1816 saa forslidt, at intet deraf kunde bruges ved Matrikuleringen.

I Landsarkivet finder man Sognets Kirkebøger, den ældste fra 1758—1813, Tingbøger for Hasle m. fl.

Vejlbys 1816.

Herreder, Skifteprotokoller samt Pante- og Skødeprotokoller fra samme Herreder og Viborg Landsting. Endvidere Skifte-, Fæste- og Afregningsprotokoller for det gejstlige Gods i Sognet og for Aarhus Hospitals Gods. Desuden Herredsbøger og Indberetninger om gejstlige Forhold.

I Marselisborg Arkiv findes bl. a. Skifte- og Fæsteprotokoller samt Tingbøger for Marselisborg Gods og Birk.

Af trykte Kilder kan fremhæves Aarhusbogen, trykt i *Scriptores Rerum Danicarum*, 6 Bd., Side 376—519, indeholdende Afskrifter af Jordebog og Breve vedrørende Aarhus Domkapitel i Middelalderen, Kancelliets Brevbøger og Kronens Skøder og Mageskifter med de der anførte Kilder.

C. V. Hertel, der var Præst for Vejlby Sogn, 1798—1811, samt øverste Kapellan ved Aarhus Domkirke, har i 2. Bind, Side 598—616, af sin Bog »Forsøg til en antiq-hist. Beskr. over Aarhus Dom- og Cathedralkirke« givet en Beskrivelse af Sognet, trykt i Aalborg 1810.

Byens Topografi.

Sognets Jorder hæver sig fra Øst og Nord saaledes, at det højeste Punkt findes i det sydvestlige Hjørne af Byens Mark, hvor Terrainet er lidt over 270 Fod, ca. 86 m højt. Selve Byens Højde over Havfladen er dog kun omtrent det halve. Byen ligger noget nærmere den sydlige og vestlige Grænse af Sognet end den nordlige og østlige, men omtrent midt i den Del af dens Mark, som fra gammel Tid af har været opdyrket. Den bestod tidligere af ca. 30 Gaarde, noget uregelmæssig liggende omkring Byens Gade, det ubebyggede Areal mellem Gaardene. Gaden var ca. 1816 9 Tdr. Land stor. Tidligere maa den sikkert have været større, da nogle af Byens Huse og maaske ogsaa af dens Gaarde synes at ligge paa tidligere Gadejord. Gaden er noget uregelmæssig, men kan dog deles i to Dele, den ene, som man vel nærmest maa kalde Hovedgaden, i Øst og Vest, dog ligger den vestlige Del noget sydligere end den østlige, den anden,

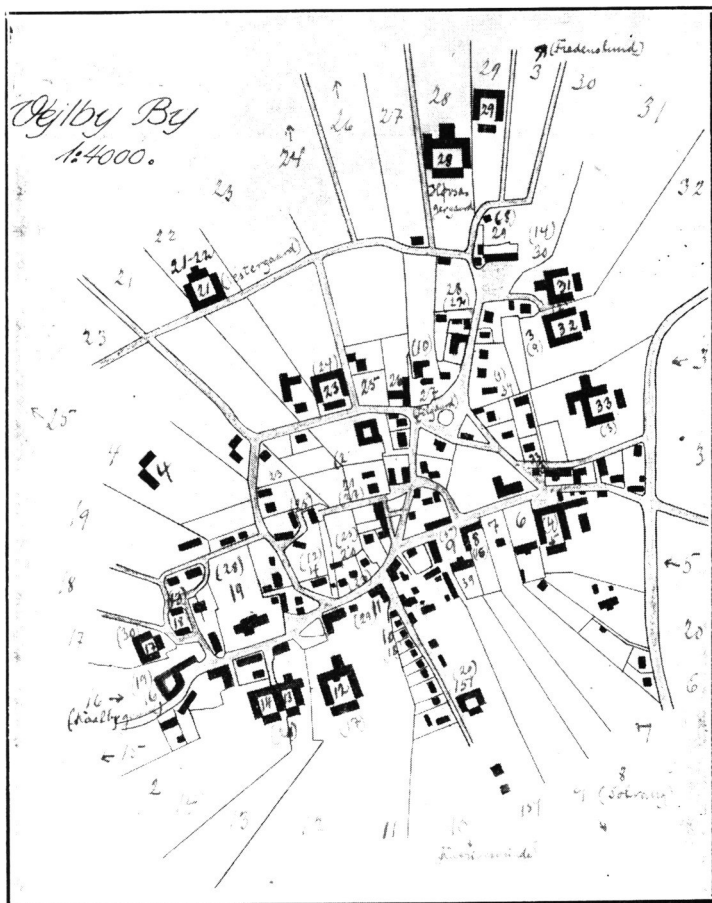
som kan betegnes som en Tværgade, i Syd og Nord, udgaaende fra den østlige Del af Hovedgaden.

Fra Gaden udgik Vejene til Byens Mark og andre Byer. Hovedgaden fortsættes mod Øst i Forten, den Vej ad hvilken tidligere Kreaturerne blev drevne ud paa Overdrevet; fra den østlige Ende af Hovedgaden udgik ligeledes Vejen til Aarhus. Den vestlige Ende af Hovedgaden er delvis spærret af Kaalbygaarden, og fra den har der vist ikke udgaaet andre Veje end en Markvej. Fra den nordre Ende af Tværgaden udgik Vejen til Skejby og en Vej nordpaa, der muligvis over Moserne og Aaen har ført videre til Egaa. Landevejen fra Aarhus mod Nord til Djursland gik langs Kysten og berørte ikke Byen.

Kortet over Byen fra 1816 i Matrikulsarkivet viser os, hvorledes Gaardene da laa i Byen, og da de Forandringer, som er sket mellem Udskiftningen og 1816, kun er ubetydelige, og da der ved Udskiftningen ikke fandt nogen Udflytning Sted, saa viser Kortet os saa nogenlunde Byens gamle Udseende.

I det følgende vil man for Tiden, indtil den nuværende Matrikulering fandt Sted, hvilket for Vejlby skete ca. 1820, finde Gaardene anførte med det Nr., som de fik ved Matriklen 1688, derefter med det nuværende Matrikels Nr.

Da de fleste af Gaardene i Vejlby fik Lov til at beholde deres gamle Hartkorn fra Matriklen 1688 uforandret, indtil de blev Selveje, har det været forholdsvis let at følge de enkelte Gaarde fra 1688 til Nutiden og udfinde, hvilke Matrikels Nr. der svarer til de gamle Numre. Marselisborg Gods benyttede desuden endnu i en Jordebog fra 1805 de gamle Numre og gør, naar en Gaard er blevet nedlagt eller dens Hartkorn forandret, Rede for, hvor Hartkornet er kommen hen. Dog var det de færreste Gaarde, der havde bevaret deres gamle Hartkorn uforandret, indtil den nuværende Matrikulering fandt Sted. Da Bønderne var blevne Selvejere, begyndte de fleste at frasælge Parceller, ja enkelte Gaarde blev endog omtrent helt udstykkede. Og selv om Hartkornet forblev uforandret, kan der godt være frasolgt mindre Dele.

Vejlby 1926.

I det følgende skal anføres først det gamle Nr. fra Matriklen 1688 og derefter, hvilket eller hvilke Numre, Gaarden nu har. Dog maa det erindres, at i de fleste Tilfælde er der frasolgt Jord og i mange Tilfælde ogsaa tilkøbt Jord.

Gammel Nr. 1 er nuværende Matr. Nr. 34. Nr. 2 er delt mellem Matr. Nr. 31 og 32. Nr. 3 er Matr. Nr. 33. Nr. 4 er Matr. Nr. 5. Nr. 5 blev tidligt delt mellem den, der ejede Herligheden, og den, der ejede Selvejerrettigheden, om hvilket senere nærmere skal tales. En Del af Gaarden (Selvejerandelen) er Matr. Nr. 9. Nr. 6 er Matr. Nr. 6. Nr. 7 er Matr. Nr. 7. Nr. 8 er Matr. Nr. 29. Nr. 9 er Matr. Nr. 3. Nr. 10 er delt mellem Matr. Nr. 26 og 27. Matr. Nr. 27 har dog kun det halve af sit gamle Hartkorn. Nr. 11 er delt mellem Matr. Nr. 22 og 24. Nr. 12 er Matr. Nr. 4. Nr. 13 er Matr. Nr. 18, som dog kun har lidt over det halve af Gaardens Jord. En Del af Jorden er vist kommen til Matr. Nr. 25. Nr. 14 er Matr. Nr. 30. Nr. 15 er Matr. Nr. 15, denne Gaard har dog ca. 3 Tdr. Hartkorn mindre. Nr. 16 er Matr. Nr. 8. Nr. 17 er Matr. Nr. 12. Nr. 18 er Matr. Nr. 10. Nr. 19 er Matr. Nr. 16, Kaalbygaard, der dog kun har en mindre Del af Jorden. Resten er udstykket i mindre Parceller. Nr. 20 er Matr. Nr. 151, der tidligere ejedes i Fællesskab af Ejerne af Husene Matr. Nr. 49 og 68. Nr. 21 er delt i Matr. Nr. 13 og 14. Nr. 22 er Matr. Nr. 28. Nr. 23 er Matr. Nr. 20, som dog kun har lidt over Halvdelen af Jorden. Nr. 24 er Matr. Nr. 23, som dog har et Par Tønder Hartkorn mere. Nr. 25, Tøndegaarden, er udstykket, en Del af Jorden er maaske kommet til Matr. Nr. 23. Nr. 26 blev nedlagt, førend Byen blev udskiftet, og delt mellem Halvdelen af Nr. 2 (Matr. Nr. 32), Halvdelen af Nr. 10 (Matr. Nr. 27) og Nr. 11 (Matr. Nr. 22 og 24). Nr. 27 er Matr. Nr. 21. Nr. 28 er Matr. Nr. 19, Anneksgaarden. Nr. 29 er Matr. Nr. 11. Nr. 30 er Matr. Nr. 17.

Matr. Nr. 2 er en ny Gaard, oprettet ved Udskiftningen af Jord fra Nr. 7 og 15, og var en Gang bestemt til at være Præstegaard. Matr. Nr. 1 er Skolen.

De øvrige Matrikelsnumre er enten gamle eller nye Huse eller Parceller af Gaardene.

I Matriklen 1688 er der ved Nummereringen intet Hensyn taget til Beliggenheden i Byen. Heller ikke Markbogen nævner Gaardene efter denne. Derimod opregnes i Engtakseringsprotokollen¹⁾ Gaardene eller rettere deres Beboere efter deres Gaardes Beliggenhed i Byen. Rækkefølgen er denne: Nr. 4, 6, 7, 16, 5, 20, 18, 29, 17, 21, 15, 19, 30, 13, 28, 12, 23, 25, 27, 26, 11, 24, 10, 22, 8, 14, 2, 9, 1, 3.

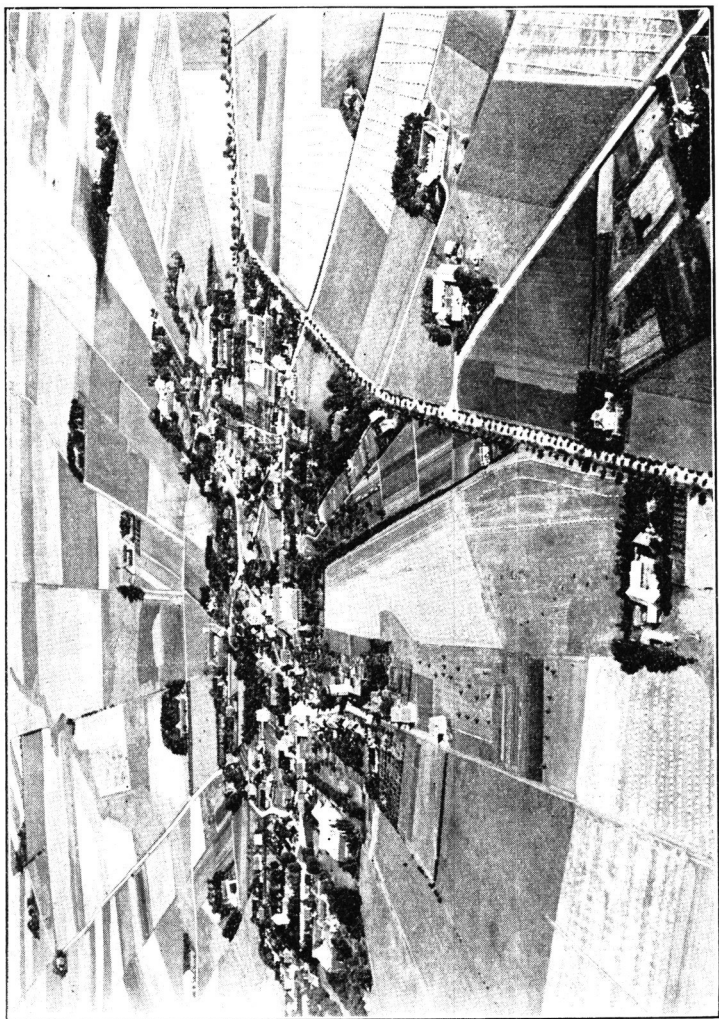
Gaardene har ligget i Byen paa det Matrikelsnummer, der, hvad man vil kunne se af det foregaaende, svarer til det gamle Nummer.

Den først nævnte Gaard, Nr. 4, ligger eller laa østligst paa den søndre Side af Gaden, og Nr. 15 laa vestligst paa samme Side. Nr. 29, der opføres mellem Nr. 18 og 17, laa ikke mellem disse, men foran Nr. 18. Paa samme Side af Gaden laa nogle Huse, Nr. 3 og 4, nu Matr. Nr. 75 og 76, der laa mellem Gaardene Nr. 18 og 17, lidt længere mod Vest laa vist ligeledes et eller to Huse. Gaardene Nr. 19, 30 og 13 laa mod Vest, Nr. 28, Anneksgaarden, nord for Kirken. Nr. 12 og til Nr. 22 har ligget nord for Hovedgaden og øst for Tværgaden, Nr. 25, Tøndegaarden, formodentlig paa det Sted, som nu kaldes Tønden, nord for Matr. Nr. 4, gl. Nr. 12. Nr. 26, der er helt forsvundet, har vel ligget nord for eller i Nærheden af Nr. 27 (Matr. Nr. 21). Nr. 11, nuværende Matr. Nr. 22 og 24, har vel ligget paa den Del af Matr. Nr. 22, der ligger lige nord for Matr. Nr. 21, gl. Nr. 27. Nr. 8 og 14 laa mod Nord, for Enden af Tværgaden, og Nr. 14, 2, 9, 1 og 3 har ligget vest for denne.

Det vil dog ikke altid være muligt at afgøre, hvor en Gaard har ligget. Nr. 2 kan saaledes enten have ligget paa Matr. Nr. 31 eller paa Matr. Nr. 32, thi begge disse Gaarde udgør tilsammen den gamle Gaard Nr. 2.

Paa det ældste Matrikelskort fra 1816 findes kun 5 Gaarde, der er udflyttede, Matr. Nr. 20, 22, 24, 35

¹⁾ Christian V's Matrikel. Prot. Nr. 983.

Flyverfotografi af Vejlbys 1926.

Generalstaben fot.

og 36, desuden findes paa det i Vejlbj Krat 2 Huse, Matr. Nr. 67 og 87. Senere er de fleste Gaarde blevet udflyttede. Tilbage i Byen ligger nu kun Matr. Nr. 5 (gl. Nr. 4), Matr. Nr. 12 (Nr. 17), Matr. Nr. 13 og 14 (Nr. 21), Matr. Nr. 16 (Nr. 19), Matr. Nr. 23 (Nr. 24) og Matr. Nr. 31 og 32 (Nr. 2). Nogle er dog kun flyttede en kort Strækning fra deres gamle Plads, saaledes Matr. Nr. 28, 29 og 33.

Marken.

Rundt omkring Byen laa Agerjorden. Om den faar man bedst Underretning af Markbogen, der er optaget 1683. Marken var da delt i 4 Vange: Schouwang, Møndenwang, Ellevang og Kayswang. Skovvangen omfattede Jorden syd og sydøst for Byen. Forten har muligvis skilt denne Vang fra Møndenwang, der har ligget øst og nordøst for Byen. Mod Vest har maaske Norddigevej (Nardigesvej) dannet Grænsen mellem denne Vang og Ellevang, der omfattede Jorden nord og vest for Byen. Den sidste Vang, Kaysvang, laa sydvest for Byen. Grænserne mellem denne Vang og Ellevang mod Nord og Skovvang mod Øst er usikre. I Nord har Vangen maaske strakt sig til Skejbyvejen; i Øst har Grænsen mod Skovvang maaske gaaet fra den vestligste Ende af Byen og mod Syd. Dog kan denne Vang kun paa en lille Strækning have gaaet ind til Byen, thi Faldene syd for Byen hørte til Skovvang og de vest for Byen til Ellevang.

Disse 4 Vange var atter delt i mindre Dele, Ager-skifter eller Fald. Af saadanne var der i Skovvang 34 store og smaa, dog havde to eller flere Fald i nogle Tilfælde samme Navn. Forøvrigt havde de hver sit Navn. Dog var der undertiden kun den Forskel, at nogle betegnes som Agre, andre som Blokke eller Klepper, medens Navnet ellers var det samme. I Møndenwang var der 22 Fald, i Ellevang 30 og i Kaysvang 15 Fald. Det bliver ialt 101 Fald. Desuden var der, især i Skovvang, undertiden nogle smaa Haver ved Gaardene indeholdende Agerjord.

Den største af disse Vange var vistnok Ellevang,

naar man alene holder sig til Agerlandet deri og lader den uopdyrkede Jord ude af Betragtning, derefter kom Skovvang og Møndenvang og tilsidst Kaysvang. Forholdet mellem deres Størrelser ses bedst af, at den største Gaard i Byen, Nr. 2, havde 17 Tdr. Land Agerland i Ellevang, 15 i Skovvang, 14 i Møndenvang og 5 i Kaysvang, ialt 51 Tdr. Land. Enkelte Gaarde, f. Eks. Nr. 3, havde dog mere Jord i Møndenvang end i Skovvang.

Foruden Agerjorden indeholdt Vangene ikke saa faa Steder, der ikke kunde dyrkes paa Grund af Fugtighed, hvor man derfor maatte nøjes med at høste Hø. Dette var særlig Tilfældet med Ellevang og Møndenvang. Moserne og Engene mod Nord synes derimod ikke at have hørt til nogen af Vangene, de maa altsaa ved Hegn have været adskilte fra disse. I Møndenvang og i Skovvang fandtes ved Stranden en stor Del Jord, der ikke dyrkedes eller dog kun yderst sjældent. I Markbogen kaldes Jorden i Møndenvang Aækraage, det som nu kaldes Fedet, Jorden i Skovvang kaldtes bag Schouen. Skoven, det nuværende Vejlby Krat, hørte ligeledes med til Skovvangen og var vist ikke særlig indhegnet. Forten er den gamle Vej, ad hvilken Kreaturerne blev drevne ud paa disse uopdyrkede Strækninger, der benyttedes til Græsning.

Faldene var atter delte i lange eller korte, smalle Strimler, der kaldtes Agre, eller ofte, naar de var korte, Blokke eller Klepper. De var af meget forskellig Længde og Bredde. Denne rettede sig dog noget efter Gaardenes Størrelse, idet de større Gaarde jo havde mere Jord og derfor undertiden bredere Agre end de smaa. Dog havde de da ofte 2 Agre i Stedet for en, man holdt Agerbredderne indenfor en vis Størrelse. Længden kunde undertiden for Blokke og Klepper være under 100 Alen, ofte var Agrene dog nogle Hundrede Alen lange, i enkelte Fald meget længere. Den længste eller en af de længste Agre paa Byens Mark var Ager Nr. 37 i Longagers Fald i Skovvang, der var 905 Alen lang, andre Agre i dette Fald var dog langt kortere, Nr. 34, vistnok den korteste, var 313 Alen lang. I andre Fald var der ligesaa For-

skel paa Agrenes Længde. I Heierholm i Ellevang var den længste Ager 690 Alen lang, den korteste 132 Alen. Denne Forskel hidrører snart fra, at Agerskiftet i sig selv er uregelmæssigt, snart fra, at en Del af det var Eng eller uopdyrket Jord. Saadan Jord hørte ganske vist med til Agrene, men er ikke maalt med i Markbogen, da kun den Jord, der blev pløjet, blev maalt.

I Skovvang var der 918 Agre og 11 smaa Haver, i Møndenvang 784 Agre, i Ellevang 1220 og i Kaysvang 350, ialt 3283 Agre og Haver. Paa hvert Fald kom der altsaa gennemsnitlig ca. $32\frac{1}{2}$ Agre. Krog-Agre i Ellevang var det Fald, som havde flest Agre, ialt 87, Marcheskielsagre i Kaysvang havde 86 Agre. De mindste havde kun nogle faa Agre, Putsi i Skovvang saaledes 5. Bredden af Agrene var undertiden kun 5—10 Alen, undertiden over 30 Alen, mest laa den vel mellem 10 og 20 Alen. Undertiden finder man i Markbogen, at flere Agre er maalte under et, og da er de muligvis ogsaa blevne pløjede under et, i saa Tilfælde kan man tvistes om, de skal regnes for en eller flere Agre. Dette var især Tilfældet i Tofterne. Her kunde saadanne Agre undertiden være 60—70 Alen brede. Agrene var ikke altid lige brede overalt, i Markbogen angives Bredden i hver Ende, og der er ofte stor Forskel.

Størrelsen af Agrene var, som Følge af det foran omtalte, naturligvis højst forskellig. Hvad Gennemsnitsstørrelsen angaar, da havde Gaard Nr. 3 134 Agre, der tilsammen var 448,029 $\square$ Alen eller gennemsnitlig 3343 $\square$ Alen. Gaard Nr. 17 havde 113 Agre, der tilsammen var 448,742 $\square$ Alen, Gennemsnitsstørrelsen bliver her altsaa 3971 $\square$ Alen. Denne Gaards Agre er altsaa større end den førstnævnte, skønt Gaardene var omtrent lige store. Grunden hertil skal senere omtales.

Agrenes Retning var enten Syd og Nord eller Øst og Vest, kun om Hall Agre i Kaysvang angives det, at de er maalte fra Nordvest. Retningen har altsaa været Nordøst—Sydvest.

I Byens Mark herskede det, man kalder Fællesskab,

det vil sige, at den enkelte Beboer ejede ikke nogen bestemt Del af Marken, men kun en Kvotadel af den, som han maatte finde sig i at faa udlagt efter de gældende Regler og Love.

For at Læserne kan faa et Begreb om Fordelingsmaaden og tillige om Agrenes Længder og Bredder, skal nedenfor anføres et Par Fald efter Markbogen, og derefter skal der gøres Rede for det særlige ved Fordelingen af Agrene paa Vejlby Mark. Det er dog ikke nogen direkte Gengivelse efter Markbogen, thi denne er, hvad der kaldes en Ekstrakt, de enkelte Gaardes Agre er uddragne af en nu tabt Protokol eller Kladde og opført for sig selv for hver Mark. Vil man se, hvilke Agre der hører til et Fald, maa man igen opsøge dem under de enkelte Gaarde, som har Agre i Faldet.

Det først anførte Tal angiver Gaardens Nr. efter Matriklen 1688, det næste Agerens Nr. i Agerskiftet, det tredie og fjerde Agerens Bredder i begge Ender og det femte dens Længde, alt i Alen. I Markbogen findes desuden anført Agerens Areal, men dette er ikke medtaget her. Tilsidst er angivet til hvilket Bol, Ageren hørte, hvormed senere skal tales.

Møndenwang Hyllspiall Fallet.

Agrene løb i Øst og Vest og er maalte fra Syd, 52 Agre.

Gaard Nr.	Ager Nr.	Bredde	Længde	Bol	Gaard Nr.	Ager Nr.	Bredde	Længde	Bol
3	1	$69\frac{1}{2}$	$74\frac{1}{4}$	195	2	16	$43\frac{1}{2}$	43	201
	2					17			
	3				21	18	30	30	201
	4					19			
5	5	16	10	210	16	20	7	$8\frac{3}{4}$	210
12	6	$15\frac{3}{4}$	12	201	14	21	$10\frac{1}{2}$	$7\frac{1}{4}$	210
	7				13	22	27	26	210
10	8	$83\frac{3}{4}$	64	217	3	23	6	8	210
	9				18	24	30	$21\frac{1}{4}$	210
	10				5	25	$6\frac{3}{4}$	$6\frac{1}{2}$	210
	11				17	26	$22\frac{3}{4}$	$20\frac{3}{4}$	210
4	12	$37\frac{1}{4}$	32	246	1	27	$15\frac{1}{4}$	$15\frac{1}{2}$	210
	13				8	28	$25\frac{1}{4}$	$21\frac{3}{4}$	210
16	14	35	29	241	24	29	21	15	200
	15				22	30	6	$5\frac{1}{4}$	200

Gaard Nr.	Ager Nr.	Bredde	Længde	Bol	Gaard Nr.	Ager Nr.	Bredde	Længde	Bol
23	{ 31 32 }	34 ¹ / ₄	30	200	5	42	15	14 ³ / ₄	200
1	33	12	12	200	10	43	6 ¹ / ₂	7	200
12	34	14 ³ / ₄	14 ³ / ₄	200	9	44	13	12 ¹ / ₄	200
23	35	15	14 ³ / ₄	200	2	{ 45 46 }	23	22 ¹ / ₂	200
22	36	22	20	200	29	47	13	13 ¹ / ₄	200
4	37	7 ³ / ₄	8	200	15	{ 48 49 }	21 ³ / ₄	24	200
6	38	14 ³ / ₄	14 ¹ / ₄	200	6	50	10	12	200
11	39	12 ³ / ₄	13	200	10	51	10 ¹ / ₂	12 ¹ / ₂	200
4	40	23	23 ³ / ₄	200	1	52	5 ¹ / ₂	9 ¹ / ₄	200
11	41	23 ¹ / ₄	20 ¹ / ₂	200					

6

11

Mønnen Agere.

Agrene løb i Nord og Syd og er maalte fra Vest,
50 Agre.

Gaard Nr.	Ager Nr.	Bredde	Længde	Bol	Gaard Nr.	Ager Nr.	Bredde	Længde	Bol
7	1	6 ¹ / ₂	8 ¹ / ₂	733	15	26	16 ¹ / ₂	19 ³ / ₄	740
25	2	16	19 ¹ / ₂	733	29	27	12	15	740
26	3	17	20	733	6	28	14	13 ¹ / ₂	740
10	4	6 ³ / ₄	9 ¹ / ₂	733	4	29	8	8	715
6	5	7	7 ⁸ / ₄	733	?	30			
14	6	13	17	733	23	31	18	14	715
12	7	10	10 ³ / ₄	733	2	32	22	18 ¹ / ₂	716
1	8	11 ¹ / ₂	11 ¹ / ₂	733	9	33	18	13	716
20	9	4 ³ / ₄	7 ¹ / ₂	733	10	34	7 ³ / ₄	7	712
21	10	13	13 ³ / ₄	733	5	35	13	9	710
19	11	7	7 ¹ / ₄	733	28	36	18 ¹ / ₂	16	703
27	12	6 ¹ / ₂	6 ³ / ₄	733	21	{ 37 38 }	41	35	690
2	13	17	22 ¹ / ₄	733	11	39	15 ³ / ₄	22	658
9	14	7 ³ / ₄	7 ¹ / ₄	733	4	40	18	18	658
23	15	12	16 ¹ / ₂	733	11	41	13	11	658
22	16	5 ¹ / ₂	8	733	17	{ 42 43 }	24 ¹ / ₄	23 ¹ / ₂	658
24	17	13	15	736	18	{ 44 45 }	24 ¹ / ₄	24	658
8	18	19	16	736	3	46	7 ³ / ₄	7	658
1	19	13 ¹ / ₄	15	735	12	47	13	15	658
24	20	6	7	735	5	48	15	14 ¹ / ₄	658
7	21	19 ¹ / ₂	21	740	3	{ 49 50 }	25	31 ¹ / ₂	658
30	22	10	14 ³ / ₄	740					
19	23	12 ³ / ₄	15	740					
10	24	10 ¹ / ₄	10	740					
6	25	9 ¹ / ₄	12 ¹ / ₂	740					

11

8

6

7

1

2

Schouwangen. Skos Spield.

Agrene løb i Øst og Vest og er maalte fra Nord,
52 Agre.

Gaard Nr.	Ager Nr.	Bredde	Længde	Bol	Gaard Nr.	Ager Nr.	Bredde	Længde	Bol
1	{ 1 2 3 }	87	41	163	4	27	19	19	184
6	4	20	11 ¹ / ₂	150	11	28	11	12	188
7	5	20 ¹ / ₂	13 ¹ / ₂	150	13	29	21 ¹ / ₂	24	188
2	{ 6 7 8 9 }	40	60	350	14	30	7	6	205
8	{ 10 11 12 13 }	14 ¹ / ₂	29 ¹ / ₂	350	16	31	5 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂	205
3	{ 14 15 16 }	40	46	231	13	32	11	10	205
1	17	17	6	161	17	33	17 ¹ / ₂	16	216
8	{ 18 19 }	36	31	161	18	34	18	17	221
9	20	13	13	161	3	35	6	6	235
10	21	7 ¹ / ₂	8	168	19	36	5 ¹ / ₂	6	236
15	22	11	11	184	14	37	5 ¹ / ₂	6	248
12	23	14	11 ¹ / ₂	170	12	38	7	8	253
5	24	11 ¹ / ₂	11 ¹ / ₂	170	1	39	6 ¹ / ₂	8 ¹ / ₂	235
3	25	19 ¹ / ₂	15	170	20	40	5 ¹ / ₂	6	235
11	26	20 ¹ / ₂	18	170	21	41	11	10	246
					6	42	12	9	246
					22	43	19	16	246
					23	44	11	11	254
					22	45	5 ¹ / ₂	6	237
					24	46	8 ¹ / ₂	11	237
					8	47	16	15	240
					1	48	9	10	240
					7	49	6	8 ¹ / ₂	240
					25	50	11	14	260
					26	51	12	12	260
					6	52	9 ¹ / ₂	10 ³ / ₄	260

Der synes ikke at være nogen Mening i denne For-
deling af Agrene. Ved nærmere Undersøgelse vil man
dog finde noget, der gentager sig fra det ene Ager-
skifte til det andet. Man vil se, at Gaardene Nr. 3, 18
og 17 i Mønnen Agre og Skos Spield har Agre ved
Siden af hinanden. Det samme vil man finde saa ofte
i andre her ikke anførte Fald, at man forstaar, at
det maa være en Regel, og at der er en Forbindelse
mellem disse 3 Gaarde. Enkelte smaa Undtagelser
kan findes, f. Eks. har i Hyllspiall Faldet Gaard Nr.
5 en Ager liggende mellem de Agre, der tilhører Gaar-
dene Nr. 17 og 18. Man vil tillige finde, at af disse
3 Gaarde har Nr. 3 stedse den sydligste eller østligste
og Nr. 17 altid den nordligste eller vestligste Ager.

Medens Gaardene Nr. 17 og 18 som Regel kun har Agre, naar ogsaa Nr. 3 har, saa er Forholdet anderledes med denne Gaard. I de to først anførte Fald ser man, at Gaardene Nr. 3, 5 og 12 har Agre, der ligger sammen, og at Nr. 3 har den sydligste eller østligste. I Skos Spielfindes man, at Gaard Nr. 15 har en Ager norden for den, som Gaard Nr. 12 har. I de fleste andre Fald vil man som oftest finde det samme, at Gaardene Nr. 3, 5, 12 og 15 har Agre ved Siden af hinanden.

Gaard Nr. 3 har altsaa som Regel til Nabo i Marken paa nordre eller vestre Side Gaard Nr. 18 eller Nr. 5. Paa søndre eller østre Side vil man derimod finde, at snart en Gaard har Naboageren, snart en anden. Det samme er Tilfældet med Gaard Nr. 17, den har paa den ene Side, den sydlige eller østlige, stedse Nr. 18 til Nabo og paa den anden, den nordlige eller vestlige, snart en, snart en anden Gaard til Nabo i Marken.

Gaardene Nr. 17 og 18 var ifølge Præsteindberetningen fra 1661 hver paa $3\frac{1}{2}$ Otting, Nr. 3 ligeledes paa $3\frac{1}{2}$ Otting. Denne Gaard havde imidlertid Jord sammen baade med Nr. 18 og 17 og med Nr. 5, 12 og 15. Den Ager, som ligger ved de to førstnævnte Gaarde, kan vel i Bredde og Areal svare til en Syvendedel af de Agre, som Nr. 17 og 18 har, og altsaa anslaaes til en Otting. Men $3\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$ og 1 Otting bliver ialt 8 Ottinger eller 1 Bol. Gaardene Nr. 17 og 18 samt den ene Otting af Nr. 3 udgør altsaa tilsammen et Bol.

I Herredsbogen fra 1772 angiver Degnen, at der skulde være $12\frac{1}{2}$ Bol i Byen. Præsteindberetningen fra 1661 angiver Antallet af Ottinger for hver Gaard, ialt $99\frac{1}{2}$ Otting, men nogle af disse siges at være »Stub-« eller Stufottinger, hvorved nærmest maa forstås Jord, der er frataget andre Ottinger, og ansat til Ottinger, uden at de Gaarde, hvorfra Jorden hidrører, har faaet noget Afslag i deres Ansættelse til Ottinger. Ialt var der 4 Stufottinger, som maa fradrages. Tilbage bliver $95\frac{1}{2}$ Otting eller næsten 96, men 96 Ottinger vil svare til 12 Bol.

Der synes ogsaa at være 12 Bol i Vejlby, som nedenfor skal nævnes, nemlig:

Bol I. Gaardene Nr. 3, 18 og 17. II. Nr. 3, 5, 12 og 15. III. Nr. 23, 9, 2, 27 og 19. IV. Nr. 1, 8, 24 og 22. V. Nr. 21, 20, 1, 12, 14 og 19. VI. Nr. 5, 10, 9 og 2. VII. Nr. 11, 4 og 11. VIII. Nr. 23, 22, 4 og 6. IX. Nr. 6, 26, 25 og 7. X. Nr. 21, 16, 14 og 13. XI. Nr. 29, 15, 6 og 10. XII. Nr. 19, 27, 30, 7 og 24. Agrenes Fordeling mellem disse Bol vil man foran kunne se.

Dog findes hist og her nogle Undtagelser, undertiden mangler nogle af Gaardene Agre i Bolet, og undertiden har flere eller andre Gaarde end de angivne Jord i Bolet.

I Hyllspiall Faldet og Mønnen Agre mangler saaledes Gaard Nr. 15 en Ager i Bol II, det kan skyldes, at dette Bol er det yderste i disse Fald. I det først nævnte Fald har Nr. 3 ikke mindre end de 4 første Agre, af de følgende Agre synes Nr. 7—17 slet ikke at kunne henføres til noget Bol; maaske skyldes det, at de er Tofter og egentlig ikke hører til Agerskiftet. I Mønnen Agre har i Bol V Gaardene Nr. 21 og 20 de østligste Agre, i andre Fald har Nr. 21 og 28 de samme Agre. Undertiden vil man finde, at 2 eller 3 af disse Gaarde, Nr. 20, 21 og 28, har flere Agre liggende sammen, der synes at udgøre et Bol for sig selv; saaledes har Nr. 28 og 21 i Mønnen Agre Agrene Nr. 36—38. Gaardene Nr. 20 og 28 havde de 4 Stufottinger.

Foran ved Angivelsen af Bolene er stedse den Gaard nævnt først, som havde den østligste eller sydligste Ager, den Ager, som laa nærmest Solen, og de andre Gaarde eftersom de fulgte efter denne.

Bolene maa antages at have været lige store, den samlede Agerbredde for hvert Bol skulde derfor være ens for Bolene i samme Fald. Men der synes undertiden at være ikke saa lidt Forskel.

Medens det paa Sjælland, hvor Bolinddelingen har hjemme, i Almindelighed ikke er Tilfældet, at en Gaard har Jord eller Agre i 2 Bol, er det modsatte Tilfældet i Vejlby og i mange andre Byer i Omegnen. Gaardene Nr. 17 og 18 havde kun Jord i et Bol, der-

imod har Nr. 3 og de fleste andre Gaarde Jord i 2 Bol og enkelte Gaarde, f. Eks. Nr. 6, endog Del i 3 Bol. Det var Grunden til, at Nr. 3 havde flere og mindre Agre end Gaard Nr. 17, skønt Gaardene var af samme Størrelse. Nr. 17 havde 113 Agre, der var beliggende i 55 Fald paa ialt 64 Steder, idet den undertiden havde 2 eller 3 Agre paa et Sted; Nr. 3 havde ialt 134 Agre, der var fordelt i 60 Fald paa 104 Steder. Jorden til denne Gaard var altsaa langt mere adspredt end Jorden til Nr. 17.

Bolinddelingen maa vel nærmest betegnes som en Inddeling af Byens Gaarde i Lægd, der havde Jord sammen i Marken, hvor den var fordelt efter bestemte Regler. I Sjælland synes Fordelingen at være sket efter Beliggenheden i Byen, den Gaard, der i Byen laa nærmest Solen, skulde ogsaa have sin Ager i Marken nærmest Solen. Men dette synes vist ikke altid at passe i Vejlbj. Derimod maa det indtil videre lades ubesvaret, hvorledes man har fordelt Jorden i Marken mellem Bolene, muligvis er det sket ved Lodtrækning.

Bolinddelingen er maaske indført for Ledingens Skyld; hvert Bol skulde stille 1 Mand, og Gaardene skulde skiftes til det efter deres Beliggenhed i Bolet. Men dette forudsætter rigtignok, at en Gaard ligesom paa Sjælland kun har Jord i et Bol; er det modsatte Tilfældet, kunde Manden paa den jo komme i den Situation at skulle møde paa 2 Bols Vegne paa een Gang.

I Jylland synes Bolinddelingen forøvrigt ikke rigtigt at være blevet gennemført, og nogen praktisk Betydning har den næppe faaet her. Den stammer muligvis fra Middelalderens ældste Tid eller den yngre Vikingetid.

Gennemsnitlig kom der i Vejlbj ca. $77\frac{1}{2}$ Td. Land Agerland paa hvert Bol, naar Antallet regnes til 12. I Ølsted, hvor der var 5 Bol, var disse gennemsnitlig paa ca. 92 Tdr. Land. Aarslev var paa 5 Bol og Kasted paa 2.

Bolet deltes i 8 Ottinger, og af Præsteindberetningen fra 1661 erfares det, hvor mange hver Gaard havde.

Nr. 2 havde 6 Ottinger. Nr. 11 og 21 havde hver 5. Nr. 6 og 15 havde hver $4\frac{1}{2}$. Nr. 4, 13, 19, 22 og 23 havde hver 4. Nr. 1, 3, 10, 12, 17 og 18 havde hver $3\frac{1}{2}$. Nr. 5, 9, 24 og 25 havde hver 3. Nr. 7 og 26 havde hver $2\frac{1}{2}$. Nr. 8, 14, 27, 29 og 30 havde hver 2. Nr. 16 havde 1. Nr. 20 havde $2\frac{1}{3}$ Otting, men heraf angives $1\frac{1}{3}$ at være Kirkestuffjord. Nr. 28 havde $3\frac{1}{6}$ Otting, hvoraf $2\frac{2}{3}$ skulde være Kirkestuf. Ialt var Byen paa $99\frac{1}{2}$ Otting.

Der synes at kunne være ikke saa lidt Forskel paa Ottingernes Størrelse. Af de 4 Gaarde, der havde 3 Ottinger, havde Nr. 5 33 Tdr. Land Agerjord, men Nr. 25 kun $21\frac{1}{2}$. Endnu mere Jord i Forhold til sit Ottingantal end Nr. 5 havde Nr. 27, der til sine 2 Ottinger havde 25 Tdr. Land.

Engang i Middelalderen, maaske paa Valdemar Sejrs Tid, fandt der i Jylland en ny Vurdering Sted af Jorden, idet den ansattes til saa og saa mange Mark Guld. Af Aarhusbogen ses det, at en Otting i Vejlby var lig en Mark Guld, et Bol altsaa 8 Mark Guld. I Ølsted var et Bol derimod kun 6 Mark Guld. Et Bol i Vejlby er altsaa vurderet højere end i Ølsted, skønt denne By havde, i alt Fald senere, mere Agerjord til et Bol end Vejlby. Muligvis er der taget Hensyn til de forholdsvis store, uopdyrkede Arealer ved denne By, der jo dog ikke var helt værdiløse og i alt Fald kunde bruges til Græsning.

Byens Tofter.

En særlig Del af Marken udgjorde Tofterne. Naar en Mark blev omrebet, det vil sige paa ny fordelt mellem Gaardene, fik disse ofte Lov til at beholde deres Tofter, selv om disse ikke stod i Forhold til Gaardenes Størrelse. Tofterne laa som Regel bag ved Gaardene. I Vejlby synes der imidlertid at herske stor Uensartethed med Hensyn til Tofterne. Flere af Gaardene synes ligefrem at mangle saadanne, i alt Fald ligger de ikke ved Gaardene.

I Vejlby nævnes i Ellevangen Tofte Agre og Kialdetofter, i Møndenvang havde Gaard Nr. 23 en Toft, der

siges at ligge norden for Gaarden. I Skovvang nævnes ingen Tofter, men det anføres, at nogle af Gaardene havde nogle smaa Haver, hvori der var Pløjeland. Endelig nævnes i Kaysvang Toftefallet.

Men et Fald kan godt være helt eller delvis Toftjord, uden at det antydes i Navnet, og ikke alle Agre i et Toftfald behøver at være Tofter.

I Vejlbys synes noget lignende at være Tilfældet. Skorphøys Agre i Skovvang maa tildels have været Tofter og have ligget lige syd for den østlige Del af Byen. Af Wiekiers Agre og Spield maa de vestligste Agre sikkert have været Tofter for Gaardene Nr. 15 og 21, der laa vestligst paa den søndre Side af Gaden. Resten af Faldet er rimeligvis kun almindelig Agerjord.

I Ellevang tilhørte de 4 første Agre i Kialdetofter Gaard Nr. 19 og er maaske denne Gaards Toft, de øvrige Agre i Faldet synes ikke at være Tofter. I Møndenvang er Forholdene vanskelig at faa Rede paa. Lige øst for Byen maa Hyllspiall Fall have ligget, og nogle af Agrene her er utvivlsomt Tofter, men disse kan ikke alle have ligget ved de Gaarde, som de tilhørte. I samme Vang findes et lille Fald, Gaardstedets Agre, hvori Nr. 5 ejede de 5 vestligste af 7 Agre. Muligvis er dette Toften til denne Gaard. Faldet maa have ligget øst for Gaard Matr. Nr. 33, lige nord for Forten.

I Kaysvang nævnes Toftefallet, hvori bl. a. Gaardene Nr. 17 og 18 havde Agre. Om disse Tofter, der ikke synes at have ligget ved Byen, skal siden tales. Men mange Gaarde synes ingen Tofter at have ved Gaarden. Muligvis har de paa en eller anden Maade faaet Erstatning for dem.

Tofternes Størrelse, der ofte beroede paa deres Længde, var ofte under 1 Td. Land, enkelte var dog større, f. Eks. havde Nr. 24 i Tofte Agre i Ellevang en Toft paa 4 Tdr. Land, vistnok den største i Byen.

Oldtiden.

Det er sikkert meget længe siden, at Mennesker første Gang betraadte Byens Grund. De Jægere og Samlere, der i en meget tidlig Del af Stenalderen

færdedes og boede ved Brabrand Sø, og hvis Efterladenskaber man har fundet ved Søens søndre Bred paa Rugholm, Viby Sogn, er muligvis ogsaa paa deres Jagtudflugter kommen hertil¹⁾.

Forskellige Fund fra Sten- Bronze- og Jernalderen vidner om, at Sognet alt da maa have været beboet. Fra Stenalderen er nogle Bopladsfund, det ene mod Syd ved Aarhus Mark, det andet mod Nord mellem Skelhøj og Vejlbjerg, et tredje er gjort paa Voldbjerg vest for Egaen. Fra Sten- eller Bronzealderen er muligvis nogle nu tildels sløjfede Gravhøje, Rishøj, Skorphøj, Grydhøj, Vejlbjerg og nogle navnløse ved Skejby Skel, i den ene af disse er der fundet en Stenøkse. Fra Jernalderen er et Gravfund, der er gjort lidt nord for Byen samt maaske ogsaa forskellige Fund af Lerkar og Gravurner.

Man ved ikke, hvor de her gravlagte har boet, men i mange Tilfælde har de vel boet et eller andet Sted paa Byens Mark. Fundene siger os da ikke noget om Byens Alder.

Forøvrigt maa vist Opdyrkningen her være gammel, thi blandt Marknavnene er der kun faa, der siger os, at her har været Skov. Skovvangen har Navn af den tildels endnu eksisterende Skov; om Skos Spield har noget med Skov at gøre er usikkert. Det eneste Navn, der maaske minder om Skov, er Braadagre i Skovvang, der kan betegne et Sted, hvor Skoven er ryddet, »brudt«.

Nøjere Oplysning om Byens Alder kan maaske Undersøgelser i selve Byen give os, men saadanne er ikke gjorte endnu, de Fund, man har fra Byens Mark, er alle tilfældig gjorte eller let kendelige som Gravhøjene.

Af Byens Navn kan næppe udledes noget om dens Alder, Navnene var i Oldtiden næppe saa fast knyttede til Beboelsen som senere og nu, hvor man ikke maa forandre det uden højere Vedkommendes Tilladelse. De Navne, der ender paa -by, stammer

¹⁾ Aarb. for nord. Oldk. 1906, S. 1—74.

maaske fra Tiden før Vikingetiden¹⁾, og saa gammel er Byen da mindst. Snarere maa man tage Hensyn til Byens Størrelse. Store Byer synes i Reglen at være gamle, og Vejlbj er jo en stor By.

Bebyggelsen i Hasle Herred synes oprindelig at have dannet en Rundkreds om Herredets Indre. Dette er optaget af mindre Byer: Brendstrup, Holmstrup, Todderup og Koldkærgaard. Hertil slutter sig den under Aarhus inddragne Vorregaards Mark. Dette er noget man ogsaa finder andre Steder, og det kan tyde paa, at der har været en vis Plan i Bebyggelsen, men om denne er foregaaet ved en ny Kolonisation, ved man endnu intet om. Vore Landsbyer er som oftest anlagte efter en vis Plan. Ofte har de oprindelig bestaaet af nogle Gaarde liggende ved Siden af hinanden i en Række. Paa den ene Side af denne, bag Gaardene, har disses Tofter og Agerland ligget, foran Gaarden har Gaden ligget og paa den anden Side af denne Overdrevet, hvor Kvæget har græsset. Endnu ved Udskiftningen bestod Nabobyen Skejby af een Række Gaarde, liggende paa den nordre Side af Byens Gade, paa den anden Side af denne var Markjord.

I Vejlbj kan noget lignende en Gang have været Tilfældet. Byen har oprindelig bestaaet af en Række Gaarde, der paa den ene Side har haft deres Tofter og paa den anden Gaden og Overdrevet. Resten af Byens Gaarde maa da senere være kommen til, efterhaanden som Befolkningen tiltog, og Marken blev forøget. Der er ingen Grund til at tro, at alle Byens Gaarde har været tilstede fra Byens første Oprindelse, dertil gør Byen et altfor uregelmæssigt Indtryk.

Forfatteren har andetsteds fortolket Endelsen -by som Gaard²⁾. Vejlbj skulde da oprindelig være Vejlgård, og være Navn paa en større Gaard. Dette Navn skulde da senere være overført paa en ældre Landsby, hvis Navn da senere er forsvundet. Saadan Gaarde finder man i Viby og Lyngby, ligesom Kjærbygaard

¹⁾ Fortid og Nutid, IV, S. 134.

²⁾ Aarb. for nord. Oldk. 1918, S. 273 ff.

jo kun er en Gaard. Maaske kan en saadan Gaard ogsaa paavises i Aaby.

I Vejlby synes Gaarden at være forsvundet tidligt, muligvis endnu førend Byen blev bolskiftet. Vejlby skulde betyde Gaarden ved Vejlen, som maa antages at have ført over Engdragene og Aaen mod Nord. Det ligger da nærmest at søge Gaarden i den nordre Del af Byen; her har den da ligget mellem den ældre Del af Byen og Vejlen. Her laa tidligere Gaard Nr. 2, nu Matr. Nr. 31 og 32, der var den største Gaard i Byen 1683, dens Hartkorn var 10 Tdr. 1 Skp. 1 Alb. Dette er ikke nogen særlig stor Gaard, og der har været andre Gaarde i Byen, der har været større. Men muligvis har Gaard Nr. 9, nu Matr. Nr. 3, tidligere hørt til den; de ligger ved Siden af hinanden i Byen, og de har Jord ved Siden af hinanden i de 2 Bol, hvori de har Del. De uregelmæssige Tofteforhold bag disse Gaarde taler ogsaa for, at den store Gaard kan have ligget her; i alt Fald tyder de paa, at her maa være foregaaet Forandringer med Gaardene. Men har der her ligget en stor Gaard, da maa den gamle Landsby rimeligvis have ligget mod Syd. At anbringe den mod Vest, vesten for Tværgaden, gaar næppe an, da Byen her er altfor uregelmæssig.

Efter dette skulde Byen altsaa oprindelig have bestaaet af en Række Gaarde mod Syd; paa den ene Side, den sydlige, laa deres Tofter og Marker, nord for dem laa Gaden og Overdrevet. Paa dette, lidt nord for den gamle By, rejste sig da før Vikingetiden, maaske i Aarene 6—800, den tidligere omtalte større Gaard, »Vejlgaard«. Efterhaanden som Opdyrkningen tog til, fik ogsaa andre Gaarde deres Plads her. Nogle af disse synes at have været mere end almindelige Bøndergaarde.

Betragter man den sydlige Gaardrække i Byen, vil man finde, at den vestligste Del er rykket lidt længere mod Syd end den østlige. Dette kan vel næppe være sket af Hensyn til Kirken, thi denne maa vel være yngre end Gaardene her, men der kan have ligget et hedensk Gudehus eller Hov, hvor Kirken ligger paa den ret anselige Kirkebakke, der har været omgivet

af Vandløb eller Engdrag paa begge Sider, mod Vest Begyndelsen af Langenge, mod Øst Dammen og »Bredkilde« (Bredkildegade). I saa Fald har der vel ligget en større Gaard i Nærheden, hvor den, der har forestaaet Hovet, har boet. Der er noget, der kan tyde derpaa.

Vest og nord for Kirken laa 3 Gaarde, Nr. 30, 13 og 28, der i Middelalderen tilhørte Kantordømmet i Aarhus Domkirke, og paa den søndre Side af Gaden, lige over for Kirken, laa en fjerde Gaard, Nr. 21. Kantordømmets Gaarde synes at have haft deres Jord i færre Bol end de andre Lodsejeres Gaarde. Kantoren havde 6 Gaarde, de foran nævnte 4 samt Nr. 16 og 20, og disses Jord laa kun i 3 Bol, derimod havde de 4 Gaarde, der tilhørte Præbende Corporis Christi i Domkirken Jord i 5 Bol, og de 6 Fæstegaarde, som hørte under Aarhusgaard, Jord i 8 Bol. Derimod havde de to Gaarde, Nr. 17 og 18, der tilhørte Præbende Sacristiæ, deres Jord samlet i 1 Bol, men disse 2 Gaarde synes ogsaa engang at have udgjort een Gaard, hvad senere skal vises. Der synes tillige, som foran omtalt, at være en nøje Forbindelse mellem de 3 Gaarde, Nr. 20, 21 og 28, der tilhørte Kantordømmet. Disse 3 Gaarde eller Dele af dem og andre Gaarde har maaske engang udgjort en større Gaard. Der har maaske været nogen Forbindelse mellem denne Gaard og Kirken, thi denne tilhørte ogsaa Kantordømmet saavel som Anneksgaarden, Nr. 28.

Runestenen¹⁾.

I Vejlbj er fundet en Runesten, der nu opbevares i Runestenshallen i Aarhus Musæum. Om Fundet af denne Sten giver Ole Worm Oplysning i et Tillæg til sin Bog om Danmarks Mindesmærker²⁾. Den blev fundet af en Bonde, hvis Navn desværre ikke nævnes, ved (eller paa?) en allerede da næsten jævnet Høj Grydlhøj. Ved Pløjningen stødte Ploven med saa stor

¹⁾ Wimmer, De danske Runemindesmærker II, S. 279—81.

²⁾ Ole Worm, Additamenta ad Monumenta Danica, S. 20—22.

Kraft mod Stenen, at Plovjernet gik itu. Stenen maa altsaa helt eller delvist have været bedækket med Jord. For at dette ikke skulde gentage sig, lod Bonden Stenen optage og henflytte til sin Gaard, hvor den blev opstillet ved Indgangen til Laden. Her saa Ole Worms Ven Laurids Bording, der var Søn af en Raadmand i Aarhus, Stenen og underrettede 11. Jan. 1643 Ole Worm derom i et Brev og sendte ham samtidig en Tegning af den. Ole Worm maa derefter formodentlig selv have været i Vejlby og set Stenen og talt med Bonden. Denne fortalte forøvrigt, at Ejerne af Naboagrene paastod, at Jordens Frugtbarhed dér var aftaget, siden Stenen var flyttet. Dette kan tyde paa, at Stenen i Forvejen havde været kendelig, og at der maaske har været knyttet et eller andet Sagn til den. Nu har man et Sagn om Pløjning med hovedløse Heste ved Grydhøj.

Det vides ikke, hvor længe Stenen forblev ved Gaarden; senere forsvandt den og blev tilfældig fundet 1859 mellem nogle store Sten, der var optagne af Aarhus Havn. Den blev da skænket til Oldsagsamlingen i Aarhus og anbragtes tilligemed den foreløbig paa Raadhuset. I Aaret 1881 blev den derfra flyttet til Runestenspladsen foran det ny Musæum, i hvis Runestenshal den nu er opstillet.

Stenen er af mørkegraa Granit og er 3' 7" høj, 2' 8" paa det bredeste og mellem 10" og 1' 1" tyk. Runerne er gennemsnitlig 6" høje. De maa ifølge Wimmer i Worms Tid have været overordentlige tydelige, senere er de blevne ikke saa lidt udviskede paa Grund af Vandets Indvirkning.

Indskriften paa Stenen lyder.

þuþkil : risþi : stn þansi : uftir : tufa :
mak : sin

Da der, den Gang Indskriften blev udhugget, kun var 16 Runer, maatte 2 Bogstaver undertiden gengives ved samme Tegn. Indskriften vil derfor i Olddansk lyde lidt anderledes nemlig:

þiúðkeli réspistén þannsi øftir Tófa mág sín.

Paa Nutidsdansk:

»Tykell rejste denne Sten efter Tove
sin Maag«.

Foruden Indskriften findes paa Stenen et Kors. Stenen maa antages at være fra Tiden omkring 1000—1025.¹⁾

Hvem denne Tykell og hans Maag var, ved man ikke, men rimeligvis har en af dem eller begge boet i eller ved Vejlbj og maaske ejet Gaard og Gods der. Man kan endog opstille en Formodning om, paa hvilken Gaard han har boet. Det vides, hvor Grydhøj har ligget, noget sydvest for Byen, hvor en høj Banke endnu bærer Navnet. I Markbogen nævnes i Kaysvang Grydhøys Fallet, og det nævnes mellem Toftefallet og Marcheskiolds Agre. Toftefaldet kendes nu ikke, men det maa have ligget mellem Grydhøj og Byen. Det bestod af 21 Agre. Brugerens af den første nævnes ikke, de 3 næste og den 17. Ager tilhørte Gaard Nr. 18 og de følgende 3 Agre Gaard Nr. 17, der desuden havde den 18. Ager. De øvrige 12 Agre var fordelte mellem 11 Gaarde, en enkelt Gaard havde 2 Agre, der dog ikke laa samlet.

Navnet Toftefaldet angiver, at Agrene eller nogle af dem maa være Tofter. Det ligger nærmest at tænke sig, at de Agre, der tilhørte Gaardene Nr. 17 og 18 er Tofter, disse Gaarde er de eneste, der har flere Agre i Faldet, liggende ved Siden af hinanden. Gaardene tilhørte siden Præbende Sacristiæ og synes engang at have været een Gaard, vistnok den Gaard, som beskrives i Aarhusbogen, tilhørende Aarhus Domkapitel.²⁾ De to Gaarde ligger i Bol sammen og har deres Jord i eet Bol. I Byen ligger de i Nærheden af hinanden paa den søndre Side af Gaden. De er dog skilte fra hinanden ved to Huse med deres Tofter, der fra gammel Tid af har ligget her. Det ene Hus tilhørte Marselisborg og formodentlig før 1661 Aar-

¹⁾ Wimmer, De danske Runemindesmærker. Haandudgave ved Lis Jacobsen, S. 89.

²⁾ Scr. Rer. Dan. VI, S. 429.

husgaard, det andet tilhørte 1683 Simon Paulli og før 1661 muligvis Kantordømmet ved Aarhus Domkirke. Gaard Nr. 17 er nuv. Matr. Nr. 12 og Nr. 18 er Matr. Nr. 10. Den Gaard, som disse to Gaarde engang maa have udgjort, maa altsaa en Tid have ligget ude paa Toftefaldet, og her har vel en af eller begge de paa Runestenen nævnte Personer boet og virket. Siden er Gaarden bleven flyttet ind i Byen og delt i to, det sidste dog ikke før efter Aar 1300.

Selvejerbønder og Krongods.

Om Ejendomsforholdene i Oldtiden i Vejlby ved man meget lidt. Der har sikkert i Byen været store Gaarde og rimeligvis ogsaa andre Gaarde, der har hørt under dem. Senere fandtes der 6 eller maaske 7 Selvejergaarde eller jordegne Bøndergaarde i Byen, men om disse har været der fra den ældste Tid eller først senere er gaaet over til Selveje, ved man intet om. De syv Gaarde havde deres Jord fordelt i 10 Bol, og denne spredte Beliggenhed kan maaske tyde paa, at der engang har været en Tid, da Ottingerne ikke hørte til nogen bestemt Gaard, men snart til een, snart til en anden. Forholdet skulde være noget lignende som paa Samsø, hvor af Gaarden muligvis oprindelig kun Bygningerne var Selveje, men Jorden Fæste, og snart blev bortfæstet til en Gaard og snart til en anden. Denne Tilstand skulde i Vejlby have hersket, da Byen blev bolskiftet, hvilket maaske er sket omtrent ved Aar 1000. Senere skulde Gaardene og Jorden være gaaet over til at være Selveje. En saadan Overgang kunde let ske, hvor Kronen ejede Gods, thi Selvejerne var ikke fri for Afgifter til denne, og disse Afgifter var ikke meget mindre end dem, som Fæstebønderne betalte. Og ligesom disse betalte en Afgift, naar de overtog en Gaard, saa var det samme Tilfældet med Selvejerne. Kronen vilde ikke tabe noget ved, at dens Bønder blev Selvejere. At Byen var bolskiftet kan maaske vidne om, at Kronen ejede Gods her, thi Bolskiftningen skyldes et Indgreb fra Kongemagtens Side. Kronen ejede siden Gods i Vejlby,

foruden at Selvejerne jo betalte store Afgifter til den. Der er en Mulighed for, at Godset tidligere har tilhørt Bispestolen i Aarhus, men det kan være skænket til denne af Kongerne. Bispestolene skylder sikkert disse det første Grundlag for de rige Besiddelser, som de senere havde.

Ved en saa vigtig Havn og By som Aarhus har sikkert fra gammel Tid af ligget en Kongsgaard, og til denne har der rimeligvis ogsaa hørt Gods i Vejlbj.

Om Biskoppen i Aarhus har ejet Gods i Vejlbj, ved man ikke, thi der er ikke opbevaret nogen Jordebog fra Bispernes Tid. Det er sandsynligt, at de har erhvervet Gods i det Herred, hvori deres Bispestol laa. Meget kan det forøvrigt ikke have været, thi under Aarhusgaard, hvorunder Bispegodset senere kom, hørte c. 1580 kun 5 Fæstegaarde i Hasle Hd., foruden dem i Vejlbj, samt Graa Mølle. Det meste af Herredet hørte til Domkapitlet i Aarhus. Derimod vides det, at Biskoppen i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede var forlenet med Hasle Herred.

Derimod kender man lidt til Bispens Forhold til Selvejerbønderne, thi af disse oppebar Bispem den Afgift, der kaldtes Ledingspenge. Det ses af et Brev fra 1359, hvorved han til en Gudstjeneste i sin Domkirke skænker »totam pecuniam de navigio nostro in Haslufherrit, que ledhins penningh dicitur«, eller paa Dansk »hele den Afgift af vort Skipæn i Hasle Herred, som kaldes Ledingspenge«. ¹⁾

Biskoppen fik altsaa Ledingspengene af sit Skipæn i Hasle Hd., men om dette omfattede hele Herredet vides ikke. Dog er det vel sandsynligt, da Herredet udtrykkelig kaldes Bispeskibelse (-skipæn). Det samme var Tilfældet med Vester Lisbjerg Hd., og dette Herred var oprindeligt kun et Skipæn og ikke et Herred, thi Herredet omfattede tidligere ogsaa Øster Lisbjerg Herred.

Kronens Fæstebønder og Selvejerne skal i det følgende behandles under et, da Aarhusgaard Lens Jordebøger ikke gør tydelig Forskel paa dem. Den

¹⁾ Scr. Rer. Dan. VI, S. 465.

ældste Jordebog for Lenet er uden Aarstal, men er sandsynligvis fra Regnskabsaaret 1. Maj 1579—1. Maj 1580, bl. a. bruges et Sted Udtrykket »i dette Aar 1579«.

I denne findes anført under Hasløf Herrit følgende Mænd i Weilby og de Afgifter, som de ydede til Kronen. Nummeret efter Matriklen 1688 er anført i Parentes.

Jens Nielsen (Nr. 3) 4 Grot, 3 Skp. Rug, $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 4 Skp. Byg Kongstød («Kongstød»), 1 Skp. Bønner («bøen»), 1 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 5 Læs Ved. Af Jenssis Toft 1 Grot.

Søren Thamsen (Nr. 1) 4 Grot, 3 Skp. Rug, $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 4 Skp. Byg Kongstød, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 5 Læs Ved. Af Andersis Toft 1 Grot.

Jens Perssen (Nr. 22) 4 Grot, $2\frac{1}{2}$ Skp. Rug, $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 4 Skp. Byg Kongstød, 1 Skp. Bønner, 2 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 10 Læs Ved.

Simen Neilsen (Nr. 4) 4 Grot, 1 Mk. Penning, 3 Skp. Rug, $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 4 Skp. Byg Kongstød, 2 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul.

Søren Olofsen og Rasmus Sørenssen af en Toft 1 Sk. Grot.

Neils Jenssen (Nr. 26) 2 Skp. Byg Kongstød, $\frac{1}{2}$ Td. Honning.

Simen Poulsen af en øde Bygge («biige») (Nr. 5) 4 Grot, 2 Mk. Penning.

Straks derefter opføres nogle Afgifter, som disse og de foran Vejlby anførte Bønder maa antages at skulle betale.

»Rede Penninge, som Fogeden aarlig oppebærer og yder 5 Mk.«.

»Lægs Smør, Øksner og Kør«, Herredets 4 Læg, Thrw, Tilst, Skeiby og Weilby Læg hvert $\frac{1}{2}$ Td. Smør.

»Af al Herredet om Sancte Woldborgh Dag 2 Mælkekør, om Mickelis 2 fede Øksner«.

»Faar og Svin, som ydes aarlig om Sancte Woldborigh Dag«, deriblandt fra Vejlby.

Jens Perssen (Nr. 22) 1 Faar, 1 Lam.

Jens Neilsen (Nr. 3) 1 Faar, 1 Lam.

Derefter følger under Overskriften:

»Wurnings Thiener wdj forskrefne Hasloff Hertritt«, nogle Afgifter bl. a. i Weilby:

Symen Willatsen (Nr. 10) 4 Ørter Byg, 4 Ørter Havre, 2 Tdr. Kul, 10 Læs Ved.

Neils Perssen (Nr. 11) 1 Pund Byg, 1 Pund Havre, 1 Skp. Bønner, 2 Tdr. Kul, 10 Læs Ved.

Søren Mickelsen (Nr. 14) 1½ Ørte Byg, 1½ Ørte Havre.

Per Rasmussen (Nr. 2) 3 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, 1 Skp. Bønner, 2 Tdr. Kul, 10 Læs Ved.

Derefter nævnes en Mand i Jdrup (Yderup) og derpaa igen i Vejlbj:

Laurits Perssen (Nr. 27) 1 Ørte Byg, 1 Ørte Havre.

Per Mickelsen (Nr. 24) 1½ Ørte Byg, 1½ Ørte Havre.

Neils Jenssen (Husmand) 9 Sk.

Noget senere findes et »Register paa Gæsteri til Aarhusgaard«, hvori følgende Mænd og en enkelt Kvinde fra Vejlbj anføres:

Simen Nelssen 4 Heste, Laurits Persen 2 do., Neils Jensen 4 do., Lil Jens Persen 4 do., Søren Thamsen 3½ do., Neils Persen 4 do., Per Mickelsen 3 do., Simen Willatsen 3½ do., Søren Mickelsen 2 do., Kiersten Willatsis 4 do., Jens Neilsen 3½ do., Las Nelsen 1 do., Søren Krestenssen 4 do., Søren Olofsen 3½ do., Rasmus Sørensen 3½ do., Jens Persen 4 do., Søren Wetten 4 do., Per Rasmussen 4 do., Mickel Owsen 2 do., Per Neilsen 4 do., Knud Jbsen 3½ do., Simen Owsen 4 do., Per Nelsen 3 do.

Hvert Hestegæsteri var 3 Skp. Malt.

Længere henne i Jordebogen findes et »Register paa Brændsvin til Aarhusgaard«. Ved Brændsvin forstås magre, ikke fedede Svin. Her nævnes følgende Mænd fra Vejlbj:

Jens Persen 1 Svin, Maren Sørensen 1 do., Neils Persen 1 do., Søren Mickelsen 1 do., Søren Thamsen ½ do., Jens Nielsen ½ do., Per Mickelsen 1 do., Simen Neilsen 1 do., Per Rasmussen 1 do.

I den næste Jordebog fra Lenet fra 1599–1600 findes desuden indført følgende: »Eftern. Tjener udi

Hasleherred befindes efter deres Bekendelse at have fødet en Nød for Lensmanden, som haver været paa Aarhusgaard, naar der dennem haver været tilsagt, og der haver været Ungnød i Ladegaarden, som der skulde tilfødes«.

Her nævnes i Vejlbj:

Søren Jenssøn 1 Fødenød, Søren Thamessen 1 do., Pouel Nielssen 1 do., Symen Nielssen 1 do., Morten Sørenssen 1 do., Niels Pierssen 1 do., Mats Esperssen 1 do., Per Rasmussen 1 do., Laurits Pierssen 1 do., Søren Nielssen 1 do.

Sammenligner man disse og de følgende Jordebøger med Ekstraskattemandtallene for Lenet, vil man finde, at de først anførte Gaarde maa være Selvejergaarde eller jordegne Bøndergaarde, som de benævntes i ældre Tid, og de øvrige Fæstebønder.

Overskriften »Wurnings Thiener« betyder ikke, at de var Vornede. Tjener var den almindelige Betegnelse for Fæstebønder, tidligere kaldtes kun Selvejerne for Bønder.

Naar der er mange flere, der yder Gæsteri, end der er anført foran i Jordebogen, hidrører dette fra, at Kapitlets Tjenere, naar ikke andet var bevilget den, der var forlenet med dem, svarede Gæsteri, Ægt og Arbejde til Aarhusgaard. Derimod ydede kun Gaardene under Lenet Brændsvin og Fødenød.

I Ekstraskattemandtallene opføres Selvejerne for sig selv, de nød det Privilegium at betale dobbelt Skat mod Fæstebønderne. Desuden havde de en anden, ikke helt behagelig Stilling, de var pligtige til at være Sandemænd. Jens Pedersen (paa Gaard Nr. 22) fik 11. Sept. 1578 tilligemed de øvrige Sandemænd i Herredet Fritagelse for at gøre Ægt og Arbejde af deres Gaarde, saa længe de var Sandemænd. Selvejerne var nemlig ikke fritaget for sligt, selv om de vistnok ikke gjorde saa meget Arbejde som Fæstebønderne.

Der var 1610 5 Selvejere i Byen, Peder Jensen (Gd. Nr. 1), Rasmus Andersen (Gd. Nr. 3), Rasmus Suendtsen (Gd. Nr. 4), Laurits Nielsen (Gd. Nr. 22) og Erick Rasmussen (Gd. Nr. 26). Det øde Bygge Nr. 5 var ubeboet og var vistnok blevet fri-

taget for Skat. I det øvrige Herred var samme Aar 17 jordegne Bønder, nemlig 1 i Aaby, 4 i Skejby, 4 i Throe, 7 i Tilst og 1 i Yderup samt 4 Selvejerbolsmænd, nemlig 1 i Brendstrup og 3 i Throe. Ialt var der altsaa i Herredet 26 jordegne Bønder. I Vester Lisbjerg Hd. var der 60 og i Ning Hd. ligeledes 60. Mærkelig nok nævnes Gaard Nr. 27 efter 1660 som Selveje, men før 1660 anføres den altid som Fæstegaard. Dog maa den ogsaa da ligesom senere have givet sin Andel af den fælles Skat, hvad kun Selvejerne gjorde. Muligvis har den engang været Selveje, men er senere hjemfalden til Kronen.

Af det foregaaende vil man se, at Selvejerne ydede forskellige Afgifter til Kronen, dels hver for sig og dels i Fællesskab. Ifølge Middelalderens Love skulde Selvejere og Fæstebønder yde til Staten Leding, Stud og Inde. For Fæstebøndernes Vedkommende tilfaldt disse Ydelser senere Godsejeren og afløstes af andre Afgifter. Den første anførte Afgift maa, hvad der fremgaar af en Sammenligning med andre Lens Jordebøger, være Leding. Den er anført i Grot, af hvilke der gik 12 paa 1 Skilling Grot, der 1579 blev sat lig 9 Skilling. Den Afgift, som kaldes Kongstød, er Stud, en Afgift, som blev givet til Kongens Underhold, naar han rejste rundt i Landet. Inden var det Arbejde, som Bønderne skulde gøre i offentlige Anliggender.

Men, som man vil se, er der i Jordebogen optørt langt flere Afgifter end de 3 ovennævnte. Muligvis maa dog andre Afgifter end de 4 Grot henregnes til Ledingen, og det samme er vel Tilfældet med Studen. Det Kul og Ved, der ydedes, maa vist henregnes til Inden, da det maa antages, at det er Kul, der skulde brændes af Træ i Lenets Skove, og Ved, der skulde hjemkøres derfra. Det Rug og Byg, der blev ydet, kan maaske ogsaa henregnes til Inden, da det muligvis oprindeligt skulde saas i Kongsgaardens Marker. Forøvrigt er der meget dunkelt i vore Selvejerbønders gamle Afgifter. En nøjere Undersøgelse af Lensregnskaberne kunde maaske bringe Lys i det Mørke, som her hersker.

Mærkelige er de Afgifter, som det øde Bygge og

Gaard Nr. 26 yder. Det øde Bygge ejedes 1614 af Borgemester Niels Pedersen i Aarhus. Det maa være dette Bygge, som omtales i et kongeligt Brev af 30. Sept. 1604. Borgemester Niels Pedersen i Aarhus, der for nogen Tid siden havde ladet opføre en Bygning paa et øde Sted, kaldet Krekier Bygge og Ejendom i Vejlby i Hasle Herred og havde begæret, at han maatte blive fri for at gøre Ægt og Arbejde deraf, da Pladsen hidtil ikke havde været bebygget og der derfor ikke heller var gjort Ægt og Arbejde deraf, fritages for sig og Børn og Arvinger for at gøre Ægt og Arbejde af denne Ejendom. Dens Afgift var kun ringe 4 Grot og 2 Mark samt Andel i den fælles Skat, skønt det var en større Ejendom, 3 Otting Jord og ca. $6\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn efter Matriklen 1688. Den blev 1579 drevet af Simen Pouelsen, 1600 af Søren Nielsen Kjeldsen paa Gaard Nr. 24. Senere maa vistnok Borgemesteren og hans Arvinger selv have drevet den. Navnet Krekier Bygge minder om Krækjær i Ning Hd., men maa være Navn paa et Kær ved Vejlby. Gaard Nr. 26 gav i Afgift 2 Skp. Byg Kongstød og $\frac{1}{2}$ Td. Honning, men gav ingen Del af den fælles Skat. Mærkelig er denne Afgift i Honning, thi det synes underligt at paalægge en Gaard en saa stor Afgift i Honning, der kun kunde ydes, hvis der paa Gaarden blev drevet stor Biavl, men det kan næppe tænkes, at denne Gaards Beboere alle har haft særlig Interesse for Biavl. En saadan Afgift i Honning ydedes af flere andre Gaarde i Hasle og Vester Lisbjerg Herreder, og de synes alle at være fritagne for at tage Del i den fælles Skat. Man kunde snarere tro, at Honningen oprindeligt havde været en Del af den fælles Skat, og disse Mænd blot paa deres egen og de andre Bønders Vegne skulde gøre Regnskab for den. Senere er saa Pligten at yde Honning gaaet over paa dem alene, og til Gengæld er de saa blevet fritaget for den øvrige Del af den fælles Skat. Muligvis er disse Bønder, der yder Honning, identiske med de i jyske Lov nævnte Havnebønder, det vil sige de Bønder, der skulde møde paa Havnens¹⁾ Vegne, naar Leding udbødes, og vel

¹⁾ Det Lægd, der skulde stille en Mand til Leding.

ogsaa skulde sørge for, at dens Afgifter kom ind. Saadanne Havnebønder eller Havnemænd fandtes endnu i det 17. Aarh. paa Lolland og i Skaane.

Den fælles Skat, der ogsaa kaldtes Sammelskatten, er ikke specificeret i Lenets Jordebøger, men findes i Præsteindberetningen 1661 angivet for hver Gaard, dog gaves der da Penge i Stedet for Øksne og Kør.

Gaardene Nr. 1, 3, 4 og 22 gav hver andet Aar $1\frac{1}{2}$ Otting Smør og hver andet Aar 11 Mk. 4 Sk.

Gaard Nr. 5, det øde Bygge, gav hver andet Aar 1 Otting Smør og hver andet Aar 8 Mk. 2 Sk. 2 Alb.

Gaardene var ikke lige store, Nr. 4 og 22 havde hver 4 Ottinger, Nr. 1 og 3 hver $3\frac{1}{2}$ og Nr. 5 3 Ottinger.

Nr. 27 gav 1661 den 13 Part af 1 Td. Smør og $5\frac{1}{2}$ Mk. 2 Sk. som sin Andel af Sammelskatten. Det var mindre end de andre gav, men Gaarden var ogsaa kun paa 2 Ottinger.

Fæstebøndernes Afgifter var mere ensartet end Selvejernes. Byg og Havre, samt for nogle Kul og Ved, den ene gav tillige 1 Skp. Bønner. Disse Bønner synes noget særegent for Aarhusgaard Len og tildels ogsaa for Vejlbj. Desuden ydede de Gæsteri, Brændsvin og Fødenød.

Der blev ofte ydet Penge i Stedet for Varer. I Aaret 1599–1600 blev der givet i Stedet for 1 Td. Honning 10 Dlr., for 1 Td. Smør 15 Dlr., for en Ko 4 Dlr., for et Lam $1\frac{1}{2}$ Mk., for en Gaas $\frac{1}{2}$ Mk., for en Høne 2 Sk. og for et Fødenød at føde 2 Mk. 1 Daler var c. Aar 1600 4 Kr. 10 Øre, den deltes i 4 Mark à 16 Skilling.

I Aaret 1605–06 gaves der i Stedet for 1 Ørte Byg 6 Mk. og for 1 Brændsvin 1 Dlr., Aaret i Forvejen dog $1\frac{1}{2}$ Dlr. og 1610 kun 3 Mk. I Stedet for 10 Læs Ved blev ydet 1 Ørte Malt.

Ridefogeden til Aarhusgaard, Christoffer Pedersen, fik 17. Juli 1567 Livsbrev paa en Gaard i Vejlbj uden Afgift.

Baade Fæstebønder og de jordegne Bønder gav, naar de overtog en Gaard, en Kendelse, en Fæstebonde gav Stedsmaal eller Indfæstning, og han

fæstede eller stededede sin Gaard. Afgiftens Størrelse rettede sig efter Gaardens Størrelse og Tilstand samt vel ogsaa noget efter Fæsterens Formue. I gode Tider var den større end i daarlige.

De jordegne Bønder gav ligeledes en Kendelse, naar de arvede eller købte en Gaard, men den kaldtes Husbondshold, og de sagdes ikke at fæste Gaarden, men at tage Husbondshold. Dens Størrelse synes at være omtrent ens her og i andre Len. I Vejlby var den ofte 1 Oxe og 1 Daler. Laurits Nielsen gav saaledes 1603—04 1 Oxe og 1 Daler til Husbondshold af en Gaard, Nr. 3, som Rasmus Jensen Thruø iboede. Samme Afgift gav Sefren Michelsen 1613—14 af Gaard Nr. 1, som Peder Jensen iboede. Senere gav man Penge i Stedet for Oksen. Jens Jensen gav 1630—31 6 Rdl. af Gd. Nr. 22, som Jens Søfrenssen iboede og Niels Rasmussen 1638—39 7 Dlr. til Husbondshold af Nr. 4, som Anders Espensen fradøde.

Indfæstningen var ofte betydelig større, Joen Rasmussen gav 1615—16 18 Dlr., da han fæstede den Halvgaard Nr. 24, som Sefren Kiøldsen fradøde. Frandts Søfrenssen¹⁾ gav 1629—30 12 Dlr. til Fæste af Gaard Nr. 10, Jens Rasmussen Nørmand afdøde. Frandts Søfrensen gav derimod kun 3 Dlr., da han 1648—49 fæstede en øde og forfalden Gaard, Nr. 14, som Niels Andersen fradøde og hans Hustru af Armod fradrog. Søren Sefrenssen gav 1653—54 50 Rdl. til Fæste af sin afdøde Fader Søren Thruø's Gaard Nr. 2; da han imidlertid snart efter druknede, blev Gaarden 1654—55 fæstet af Pouel Jensen, der gav 24 Rdl. til Stedsmaal.

Af Husene blev der ligeledes givet Indfæstning. Mads Persen gav 1642—43 1 Dlr. af et Hus, Niels Sefrenssen fra Egaa 1613—14 derimod 4 Dlr. af et Gadehus.

Sagefald.

En anden Indtægt, som en Godsejer havde af sine Bønder, var Sagefaldet, det vil sige de Bøder, disse gav, naar de havde forset sig mod Loven, hvilke til-

¹⁾ Skal vist være Frandts Pedersen, han havde Gaarden 1632.

faldt ham. Kronen oppebar disse Bøder af sine Bønder og Selvejerne, og Lensregnskaberne giver Oplysning om dem. De fleste Bøder blev vistnok idømte for Lejermaal, det vil sige for Børn, der var avlede udenfor Ægteskabet. I Aaret 1605—06 maatte 4 Mænd i Vejlbj hver bøde 9 Mk. for denne Forseelse, men det er dog en Undtagelse, naar der i et Aar er saa mange, der har forset sig, ofte gik der Aar mellem hver Bøde i Vejlbj. Særlig graverende var det naturligvis, naar en Mand havde staaet i Forhold til flere Kvinder. I Aaret 1611—12 maatte en Mand derfor bøde 40 Dlr., han havde »krænket og beligget« 3 uberygtede Møer. Ogsaa Kvinderne maatte bøde, hvis de da havde noget at betale med, hvis ikke blev de straffede paa anden Maade. I Aaret 1612—13 betalte en Kvinde 2 Dlr. 1 Ort. i Bøde, den skyldige Mand gav ligesaa meget.

Der blev dog ogsaa begaaet andre Forseelser, Peder Jenssøn Grube maatte 1599—1600 af med 2 Dlr. for Bardag (Slagsmaal), og Rasmus Andersen betalte 1613—14 10 Dlr., fordi han havde hugget i Kongens Skov uforvist. Jens Tyboe maatte 1642—43 betale 4 Dlr., for han havde ladet opsætte et Hus uden Minde og Forlov paa menige Bymænds Jord i Vejlbj, det vil vel sige paa Gadejorden.

Domkapitlets Gods.

Ved Domkirkerne fandtes et Samfund af Gejstlige, der skulde bistaa Bispem i hans Gerning. Dette Samfund kaldtes et Domkapitel, og dets Medlemmer Prælater og Kanniker. Ofte havde de dog et særligt Hverv ved Domkirken og benævntes da efter denne Stilling. Kapitlet havde sit eget Gods, der dels var fælles og dels var fordelt mellem dets Medlemmer. Et saadant Kapitel fandtes ogsaa ved Aarhus Domkirke, og vi er saa heldige at have lidt Kundskab til dets Gods og Ejendomme i Middelalderen fra den endnu bevarede Jorde- og Brevbog for Kapitlet, Aarhusbogen, der ogsaa giver Oplysning om Gods i Vejlbj.

Her findes omtrent fra Aar 1315 en Beskrivelse af

Kapitlets Gods i en By Wethælby. Det angives ikke, hvor Byen ligger, saa det er altsaa ikke absolut sikkert, at det er Vejlby i Hasle Hd., men der er meget, der taler for det, bl. a. er Byen jo den nærmest Aarhus liggende Vejlby. Den omtalte By er desuden bolskiftet, hvad vistnok ikke gælder om de øvrige Byer af Navnet Vejlby. Dertil kommer, at der senere blandt Kapitlets Gods i Vejlby findes 2 Gaarde, der tidligere synes at have været een Gaard, tilsammen er de af samme Størrelse, som den i Jordebogen beskrevne Gaard. Stykket lyder i Oversættelse fra Latin:¹⁾ »Her har [Kapitlets] Bord syv Mark Guld i Jorder, hvilke udgør et Bol, minus en Mark Guld, som er en Ottendedel af et Bol. I disse Jorder kan saas det ene Aar 9 Øre Korn og det andet 14 Øre, og 14 Læs Hø kan slaas eller høstes. Den Bryde, som bor her, giver 10 Øre Korn og Smaaredsel. Her er et Overdrev«.

Gaarden laa til Kapitlets Bord, det vil sige, den var henlagt til Kannikernes Underhold. Dens Størrelse var 7 Mark Guld eller, da et Bol her var 8 Mark Guld, 7 Ottinger. Saa stor en Gaard fandtes ikke senere i Byen, men 2 af Kapitlets Gaarde i Byen Nr. 17 og 18 havde hver 3½ Otting. Paa Gaarden boede en Bryde, det vil, hvis han giver en fast aarlig Afgift, nærmest sige en Fæstebonde paa en større Gaard. Egentlig tilkom Navnet Bryde kun den, der bestyrede en Gaard. Ofte havde han da Part i Besætningen og Del i Udbyttet. Gaardens Afgift var 10 Øre Korn foruden Smaaredsel. Saafremt den blev ydet i Byg, vil det være 45 Tdr. Saa stor en Afgift gav de 2 nævnte Gaarde ikke tilsammen, de gav senere hver 3 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, 1 Otting Smør, 1 Svin, 10⅓ Skp. Malt Gæsteri, altsaa meget mindre. Afgiften maa da være sat betydelig ned.

Denne Gaard havde Kapitlet faaet af en Præst Lutkbrictus til Gengæld for de Omkostninger, som det havde haft ved hans Underhold (vitam),²⁾ tilligemed Gods i Equgh eller Elzhøgh (nu Egaa) og

¹⁾ Aarhusbogen, Scr. Rer. Dan. VI, S. 429.

²⁾ Scr. Rer. Dan. VI, S. 432.

Liufstorp (Lystrup), altsaa Byer, der ligger lige ved Vejlbj.

De to Gaarde Nr. 17 og 18 hørte siden til Præbende Sacristiæ, det Gods, der var henlagt til Sakristanens Underhold, den Gejstlige, der skulde have Opsyn med Domkirkens Kostbarheder og vogte dem.

Om Kapitlet da har ejet andet Gods her, vides ikke, men senere kom mere til. En Ericus Murri, der kaldes »persona ecclesie Thweth« (Tved paa Mols), og maaske har været Præst eller Kapellan der, pantsætter 13. Januar 1335¹⁾ Kannikerne i Aarhus sit Gods i Wedhelby for 50 Mark rent Sølv. Dersom Godset ikke blev indløst paa Hasle Herreds Ting inden næste St. Thomas Apostels Dag, skulde det tilhøre Kannikerne. De 50 Mark Sølv var Penge, som hans afdøde Broder Palne, der havde været Provst og Kannik i Aarhus, var blevet Kannikerne skyldig, dels fordi han, medens han bestyrede deres Bord eller Gods, havde pantsat noget af det, der tilhørte dem, og dels af anden Aarsag. Godset kan efter Prisen at dømme have bestaaet af 4—5 Gaarde.

Næste Aar, 20. Sept. 1336,²⁾ skødede en Ridder, Hr. Odhenkarlus Bondysøn (Odinkar Bondesøn), som havde faaet 12 Mark Sølv i turonensiske Grot og Sterlinger af Kannikerne, disse sin Gaard i Wedhelby, i hvilken Nicolaus Jænssoen boede. Dersom Gaarden blev dem fravundet, skulde han betale dem de 12 Mark Sølv. Han forpligtede sig ligeledes, førend han forlod Aarhus Bispedømme, at møde paa Hasle Herreds Ting og der personlig at skøde Kannikerne Gaarden. Brevet er beseglet af ham og hans Broder Hr. (Ridder) Matheus.

Foruden disse Erhvervelser omtales, at Biskop Skjalm (Vognsen, død 1215) gav sin Giaf (Biskopgave), den senere Bispetiende til et Præbende i Kapitlet.

Det foran omtalte Gods kan næppe være alt det Gods, som Kapitlet senere ejede i Vejlbj, det maa

¹⁾ Scr. Rer. Dan. VI, S. 488.

²⁾ Scr. Rer. Dan. VI, S. 476.

ogsaa have erhvervet Gods, uden at det omtales i Aarhusbogen, eller faaet det overdraget af Biskoppen.

I Aaret 1427 udfærdigede Biskop Ulrik (Stygge) nogle nye Statutter for Kapitlet, og da nævnes som tilhørende Præbende Hasle, der havde sit Navn af, at Hasle Kirke hørte til det, bl. a. følgende Gods i Wedhelby:¹⁾ Jæss Hwith 1 Øre. Jæss Awesson 1 Øre og en halv Ørtug (solidus). Niss Thyrison 1 Øre. Niss Skarp 3 Øre. Jæss Jeipson 3 Øre. Thyri Mattisson $\frac{1}{2}$ Øre. Ialt 6 Mand eller Gaarde, der tilsammen i Afgift gav $9\frac{1}{2}$ Øre og $\frac{1}{2}$ Ørtug eller $43\frac{1}{2}$ Tdr., hvis det var Byg, der blev ydet.

Det er alt, hvad der vides om Kapitlets Gods i Vejlbys i Middelalderen. Til Held for den historiske Forskning blev Kapitlerne ikke ophævede ved Reformationen. De forskellige Embeder og Præbender vedblev at bestaa, men brugtes nu til Løn eller Understøttelse for Præster, lærde Mænd, Embedsmænd i Kancelliet og andre, og man kender fra forskellige Jordebøger det Gods, som hørte til Kapitlet i det 17. Aarh., og for Vejlbys Vedkommende er der ingen Forandring sket siden Reformationen.

Den fornemmeste af de Kanniker, der havde Gods i Vejlbys, var Kantoren ved Domkirken. Til hans Prælatur, Kantordømmet, hørte i Vejlbys 6 Gaarde samt Kirken og Præsteembedet, han oppebar Indtægterne, dog skulde han sørge for Kirkens Vedligeholdelse samt selv eller ved en Vikar eller Kapellan besørge Gudstjenesten og den øvrige Præstegæring.

Til Kantorens Gods »Bona cantoris« hørte ifølge en Jordebog fra 1648²⁾ følgende Gods og Indtægter i Vejlbys. Numrene i Parentes er Gaardenes Numre efter Matriklen 1688.

Lauridts Rasmussen (Nr. 21) 4 Ørter Byg, 4 Ørter Havre, 1 Ørte Malt Gæsteri, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns.

Anders Pederssen (Nr. 13) som forrige.

¹⁾ Scr. Rer. Dan. VI, S. 468 f.

²⁾ D. Kanc. Diverse Breve osv. Gejstligheden osv. vedkommende.

Anders Jespersen (Nr. 28) 2 Ørter Byg, 2 Ørter Havre, 8 Skp. Malt Gæsteri, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns.

Michel Anderssen (Nr. 30) 1 Ørte Byg, 1 Ørte Havre, $\frac{1}{2}$ Ørte Malt Gæsteri, $\frac{1}{2}$ Otting Smør, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns.

Søfren Maadtsen (Nr. 20) $1\frac{1}{2}$ Ørte Byg, 2 Ørter Havre, 4 Skp. Malt Gæsteri, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns.

Niels Søfrensen (Nr. 16) 10 Skp. Havre, 3 Skp. Malt Gæsteri, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns.

»Disse forskrevne tvende Mænd giver aarlig tre Ørter Korn til Weyelbye Kirke.

Niels Jenssen i Weyelbye haver et Stykke Jord af Kirkens ved den østre Side af hans Hauge, som er en »Pillstafnn« imellem, giver Penge 4 Sk. dansk.

Kiersten Lauridtsdater i Kirkeladen giver og sin Skyld til Weyelbye Kirke, aarlig Penninge 6 Mk., Gæs 2.

Weyelbye Kirke er annekseret til Kantordømmet og hører Kantor Regnskab aarlig der.»

Det vides ikke, om dette Gods er identisk med noget af det i Aarhusbogen omtalte, ej heller naar det er lagt til Kantordømmet. Gaard Nr. 28 er Annekspræstegaarden, som altsaa er bortfæstet.

Paa Reformationstiden var Magister Jørgen Samsing Kantor, hans Vaaben og Aarstallet 1531 findes paa Egetræsdøren mellem Vaabenhuset og Skibet i Vejlby Kirke. Efter hans Død blev Mag. Thomis Riber, der i Forvejen var Kannik i Aarhus, 9. Sept. 1548 af Kongen forlenet med Kantordømmet. Efter ham var Mag. Bonde Jensen Kantor. Efter hans Død valgte Kapitlet Mag. Laurits Fynbo, der var Læsemester i Aarhus, til Kantor, han blev derefter 15. Dec. 1576 af Kongen forlenet med Stillingen. Efter hans Død fulgte Mag. Christen Stub, hvis Forleningsbrev er udstedt 2. Aug. 1601. Han var da Slotspræst paa Frederiksborg Slot, senere blev han Sognepræst til Vor Frue Kirke i Aarhus, hvor han var fra 1602 til 1621. Han havde dog ikke Stillingen til sin Død, thi 10. April 1611 fik Gregorius Trehou eller Trehof, kongelig Ka-

pelmester, Forleningsbrev paa et Prælatur i Aarhus Domkirke, som Mag. Christen Stub hidtil havde haft. Efter hans Død fik Kongens Hofmedicus Dr. Mathias Jacobsen 20. Juni 1619 Forleningsbrev paa Kantordømmet. Han døde 15. Maj 1636. I Aaret 1650 var Dr. Simon Paulli, der ligeledes var kongelig Hofmedicus forlenet med Stillingen. Han, der tillige udmærkede sig som Botaniker, havde det, indtil det 21. Sept. 1666 blev ham tilskødet til Ejendom.

Disse Kantorer har rimeligvis alle været forlenede med Kantordømmet, uden at skulle svare nogen Afgift af det. Dog tilfaldt den Afgift, som kaldtes Gæsteri, Aarhusgaard, naar den ikke var særlig tilstaaet Kantoren. Ligeledes skulde Kantordømmets Bønder gøre Ægt og Arbejde til Aarhusgaard.

Præbende Hasle, der 1427 bestod af 6 Gaarde i Vejlby, 'ejede 1648 kun 5 Gaarde der. Den ene maa altsaa være blevet nedlagt og delt imellem de øvrige. Ligeledes maa der være lavet om paa Landgilden. Gaardenes Beboere og Landgilde var 1648:

Rasmus Pedersen (Nr. 19) 3 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Ørte Malt Gæsteri.

Knud Marchurssen (Nr. 12) som forrige, dog $10\frac{1}{2}$ Skp. Malt Gæsteri.

Christen Nielsen og hans Moder Mergreti (Nr. 23) $3\frac{1}{2}$ Ørte Byg, $3\frac{1}{2}$ Ørte Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Ørte Malt Gæsteri.

Rasmus Espensen (Nr. 9) 2 Ørter Byg, 2 Ørter Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 9 Skp. Malt Gæsteri.

Rasmus Nielsen (Nr. 15) 1 Ørte Rug, 4 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Ørte Malt Gæsteri.

Johan Brockenhus, Sekretær, fik 6 Marts 1578 Forleningsbrev paa Hasle Præbende, dog skulde han først tiltræde det, naar den daværende Besidder Dr. Cornelius Hamsfurt (den ældre) døde. Denne døde 1580. Nogle Aar efter 4. Febr. 1586 fik Johan Brockenhus Tilladelse til at nyde Gæsteri, Ægt og Arbejde og al anden Herlighed af sine Kanniketjenere, hvilket

ellers hørte under Aarhusgaard Len. Han døde 1619, hvorefter Eiler Quitzov 3. Juni 1619 blev forlenet med Præbendet. Han havde det til sin Død 1640, hvorefter det ved kgl. Missive af 18. Marts 1642 henlagdes under Sorø Akademi.

Præbende Corporis Christi (Christi Legeme) havde 1648 følgende Gaarde i Vejlbjby:

Jens Pouelssen (Nr. 6) 3 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 10 Skp. Byg, som gives for 10 Læs Ved, 1 Ørte Byg Gæsteri.

Frands Sørensen (Nr. 25) 2 Ørter Byg, 2 Ørter Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 10 Skp. Byg, som gives for 10 Læs Ved, 9 Skp. Byg Gæsteri.

Niels Öffuessen (Nr. 8) som forrige.

Rasmus Pedersen (Nr. 7) som forrige.

Gadehuse:

Rasmus Jensen, Penge 1 Mk. slet.

Niels Sørensen, Penge 1 Mk. slet.

Søren Sørensen, Penge 1 Mk. slet.

Dette Præbende blev 16. Aug. 1644 forlenet til Hans Boyesen »Hoft Munster Schriffuer«. Han døde i København 3. April 1657.

Efter Krigen blev Ove Skade til Kjærbygaard og hans Søn Frederik Skade 16. Jan. 1660 forlenet med Præbendet. Det bevilgedes dem tillige, at dettes Bønder maatte gøre Ægt og Arbejde til deres egen Gaard.

Præbende Sacristiæ, »som er perpetueret til Prædikestolen i Domkirken«, havde 1648 2 Gaarde i Vejlbjby:

Jens Jensen og hans Søn Rasmus (Nr. 18) 3 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, 1 Otting Smør, 1 Svin, $10\frac{1}{2}$ Skp. Malt Gæsteri.

Søren Tomisen (Nr. 17) som forrige.

Dette Præbende blev, formodentlig straks efter Reformationen, henlagt tilligemed 2 andre Præbender til Sognepræsternes Underhold i Aarhus. Da de imidlertid mod denne Bestemmelse var blevet forlenede til andre, bestemte Kongen ved et aabent Brev af 6. Dec. 1558, at naar de Personer, som var forlenede med

dem, var døde, skulde disse Præbender igen til evig Tid blive til Præsternes Underhold. Sacristiæ Præbende skulde tilfalde Sognepræsten ved Sct. Clemens Kirke. Under ham hørte Godset, indtil det i Slutningen af det 18. Aarh. blev solgt til Selveje.

Adeligt og andet Gods.

Det er foran omtalt, at Domkapitlet erhvervede af en Adelsmand Odhenkarlus Bondysøn Gods i Vejlby, samt ligeledes, at det fik Gods her af Ericus Murri, der var Præst, men om hvis Herkomst der ellers intet vides. Foruden disse Mænd nævnes 1295 et Par Mænd, der mulig er adelige, af Vejlby, nemlig Jo an Litlæ & Thori, hans Broder, af Wæthelby, der kaldes bedre Mænd (»meliores») af Hasleherred.

Foruden de foran omtalte Gaarde ejede Voldum Kirke en Gaard i Byen, Nr. 29. Hvorledes den er kommen i Kirkens Besiddelse vides ikke, den nævnes ikke i Elline Gøyes Jordebog under Clausholm, skønt Voldum Kirke hørte til denne Gaard.

Oversigt.

I det foregaaende er omtalt Byens Gaarde og deres Ejendomsforhold før 1660, her skal gives en lille Oversigt over disse:

Under Aarhusgaard hørte:

Selvejergaarde: Nr. 1, 3, 4, 5, 22 og 26.

Fæstegaarde: Nr. 2, 10, 11, 14, 24 og 27.

Under Domkapitlet hørte:

Kantordømmet: Nr. 13, 16, 20, 21, 28 og 30.

Præbende Hasle: Nr. 9, 12, 15, 19 og 23.

Præbende Corporis Christi: Nr. 6, 7, 8 og 25.

Præbende Sacristiæ: Nr. 17 og 18.

Voldum Kirke ejede Nr. 29.

Ialt var der i Byen 30 Gaarde.

Bøndernes Tilstand.

Om deres Tilstand i Middelalderen vides ikke noget. Først da Krigen i det 17. Aarh. bragte Jylland i Fjendevold, erfarer vi noget om deres Tilstand. I Aaret 1627 drog Wallenstein ind i Jylland og erobrede i Oktober s. A.

Aarhusgaard. Dette Aar, 1. Maj 1627—1. Maj 1628, blev kun en ringe Del af Lenets Landgilde ydet, ialt $23\frac{1}{4}$ Td. Smør og 100 Høns. Næste Aar 1628—29 blev der næppe ydet noget Landgilde. For det følgende Aar 1629—30 blev Landgilden fastsat af 2 Kommissarier, Hr. Jørgen Skeel og Christian Holch. Følgende Landgilde skulde ydes:

Rasmus Andersen (Nr. 3) 1 Td. $4\frac{1}{2}$ Skp. Byg.

Søfren Michelssen (Nr. 1) $\frac{1}{2}$ Td. Byg.

Jens Sørensen (Nr. 22) 4 Sk., $3\frac{1}{2}$ Skp. Rug, $2\frac{1}{2}$ Td. $\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 1 Faar, 3 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød.

Anders Espensen (Nr. 4) $\frac{1}{2}$ Td. Byg.

Peder Erichsen (Nr. 26) $\frac{1}{2}$ Td. Byg.

Niels Pederssen, Borgemester udi Aarhus af et øde Bygge (Nr. 5) 4 Sk., $2\frac{1}{2}$ Mk. 2 Sk. 2 Alb.

Jens Rasmussen Normand (Nr. 10) fri.

Niels Rasmusen (Nr. 11) $\frac{1}{2}$ Td. Byg.

Jens Ambdesen (Nr. 14) fri.

Søfren Søfrenssen (Nr. 2) 1 Td. Byg.

Jens Rasmusen (Nr. 24) $\frac{1}{2}$ Td. Malt.

Jens Christenssen Thyboe (Nr. 27) $\frac{1}{2}$ Td. Byg.

Desuden fik Bønderne nogen Afkortning i Sammel-skatten.

De to første var Officerergaarde, det vil sige, deres Landgilde var henlagte til Underhold for 2 af Hærens Officerer, der oppebar Indtægterne af dem. I det følgende Aar 1630—31 siges Beboerne paa Gaardene Nr. 11 og 14 at være forarmede og derfor fri for Landgilde. Beboerne paa Nr. 4 og 22 var fri for en Trediepart af deres Kornlandgilde, og Beboerne paa Nr. 2, 10, 24, 26 og 27 var fri for den halve Kornlandgilde.

For Aaret 1645—46 blev der ligeledes givet Afslag i Landgilden for de fleste. Beboerne paa Nr. 2, 3, 4 og 22 skulde give deres fulde Landegilde; Beboeren af Nr. 26 skulde give fuld Kornskyld og halv Honningskyld; af Nr. 1 skulde der ydes en Trediedel af Landgilden; Beboerne paa Nr. 10, 11, 14, 24 og 27 blev ganske fritaget for Landgilde.

Vejlby synes ogsaa at være sluppet nogenlunde let

over den næste Krig 1657—60. Øde Gaarde var der ingen af efter Krigen, dog betegnes Nr. 18 som »næsten øde og Manden forarmet«. Det sidste var ligeledes Tilfældet med Bønderne paa Nr. 10 og Nr. 26. Af en enkelt Gaard Nr. 24 blev der endog givet Indfæstning, skønt den var øde, idet Peder Jensen gav 1 Rdl., da han fæstede Gaarden, som Jon Rasmussen paaboede. Denne var forøvrigt en gammel Mand, thi han fæstede Gaarden 1615—16. Det skyldes derfor vel kun hans Alderdom, at Gaarden var øde.

Vejlbys Historie efter 1660.

Den første fuldstændige Fortegnelse over Vejlby Gaarde og Huse findes i Præsteindb. fra 1661, fra de nærmest følgende Aar haves Matrikler fra 1662, 1664 og 1688. De to sidste skal her anføres fuldstændig.

I Matriklen 1664 vil man finde Navnet paa Gaardenes Ejer, hvorledes han har erhvervet den, skal senere omtales. Man vil finde Bondens Navn, man faar Oplysning om Gaarden er en Helgaard, Halvgaard eller endnu mindre, om den er en Selvejergaard, om dens Landgilde og Hartkorn, det vil sige Landgilden omsat til Korn, Rug eller Byg, efter en fast Takst. Af denne kan nævnes at 1 Td. Smør var 12 Tdr. Htk. og 1 Td. Honning 6 Tdr. 1 Td. Byg, 1 Td. Rug, 2 Tdr. Havre, 2 Svin, 2 Fødenød, 3 Faar, 6 Lam, 12 Gæs, 24 Høns eller 2 Mk. Penge var hvert 1 Td. Htk. Gæsteriydelser blev som Regel ikke ansat i Htk., dog er de her for nogle Gaarde slaaet sammen med Landgilden. Tillige er Numrene efter Matriklen 1688 tilføjet i Parentes.

Weilbye.

Marcelij Tjenere.

Rasmus Anderssen, $\frac{1}{2}$ Selvejergaard (Nr. 3) 4 Sk., 3 Skp. Rug, 2 Tdr. 3 Skp. Byg, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 1 Fødenød, $\frac{1}{2}$ Svin, af Gadessis Toft 1 Sk. Htk. 3 Tdr. 7 Skp. 3 $\frac{1}{2}$ Fdk.

Et Gadehus paa samme Gaards Grund Anders Jenssen ibor.

Et Hus uden Jord Peder Jenssen ibor.

Christen Nielssen, $\frac{1}{2}$ Selvejergaard (Nr. 1) 4 Sk.. 3 Skp. Byg, 1 Faar, 2 Lam, 2 Tdr. Kul, 1 Fødenød, $\frac{1}{2}$ Svin, 1 Gaas. Htk. 4 Tdr. 3 $\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb.

Jens Jenssen, 1 Selvejergaard (Nr. 22) 4 Sk., 1 Mk. 5 Sk. 1 Alb., 3 Skp. Rug, 2 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 2 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 5 Tdr. $\frac{1}{2}$ Skp.

Niels Rasmussen, 1 Selvejergaard (Nr. 4) 4 Sk., 1 Mk. 5 Sk. 1 Alb., 3 Skp. Rug, 2 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 2 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 5 Tdr. $3\frac{1}{3}$ Fdk.

Søfren Rasmussen Karlbye, 1 Selvejergaard (Nr. 26) 2 Tdr. 2 Skp. Byg, $\frac{1}{2}$ Td. Honning. Htk. 4 Tdr. 6 Skp.

Jens Jenssens Enke af en Selvejergaard øde (Nr. 5) 4 Sk, $2\frac{1}{2}$ Mk. 2 Sk. 2 Alb. Htk. 1 Td. 3 Skp. $2\frac{2}{3}$ Fdk.

Søfren Anderssen og Rasmus Jenssen, 1 Gaard (Nr. 10) $4\frac{1}{2}$ Ørte $4\frac{1}{4}$ Skp. Byg, 4 Ørter Havre, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 13 Tdr. 3 Skp. 2 Alb.

Rasmus Rasmussen og Rasmus Nielsen, 1 Gaard (Nr. 11) 1 Pund Byg, 13 Skp. Malt, 1 Pund Havre, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 8 Tdr. 1 Skp. $2\frac{2}{3}$ Fdk.

Pouel Jenssen, 1 Gaard (Nr. 2) 4 Ørter Byg, 4 Ørter Havre, 1 Skp. Bønner, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 12 Tdr. 1 Skp. $1\frac{2}{3}$ Fdk.

Frands Søfrenssen, 1 Gaard (Nr. 14) 2 Ørter Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørte Havre, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 5 Tdr. 7 Skp.

Peder Nielssen, 1 Gaard (Nr. 24) 2 Ørter 3 Skp. Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørte Havre, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 6 Tdr. 2 Skp.

Christen Thyboe, $\frac{1}{2}$ Selvejergaard (Nr. 27) $1\frac{1}{2}$ Ørte Byg, 1 Ørte Havre, 1 Fødenød. Htk. 4 Tdr.

Velb. Gunde Rosenkrantz, 1 Stykke Enghave, 1 Otting Smør. Htk. $1\frac{1}{2}$ Td. (Denne Enghave er ved en Fejltagelse indført her).

Skov til forn. Gaarde i Weilbye til 6 Svins Olden. Htk. 2 Skp.

Espen Jenssen, 1 Gadehus uden Jord. 9 Sk.

Rasmus Jenssen, af en Ager han haver i Brug paa Weilbye Mark, 9 Sk. Htk. 2 Skp. 1 Fdk.

Peder Rasmussen af et Gadehus 12 Sk.

Karen Frandsdatter, 1 Gadehus uden Jord.

Kirkeladen tilhører Heele Hr. Suends.

Et Gadehus til Weilbye Kirke foruden Jord. Søfren Simonsen ibor.

Velb. Offe Skade:

Jens Nielssen. (Husmand).

Rasmus Madsen. (Husmand).

Christen Nielssen. (Husmand).

Et Gadehus med lidet Jord til, Christen Rasmussen ibor, tilhører Borgem. Anders Lydikssen.

Præb. Sacrist.

Michel Nielssen, 1 Gaard (Nr. 17) 3 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, 1 Otting Smør, 1 Svin, $10\frac{1}{2}$ Skp. Malt Gæsteri. Htk. 10 Tdr. 2 Skp.

Rasmus Jenssen, 1 Gaard (Nr. 18) som forrige.

D. Simon Pauli.

Inger Sal. Lauridts Rasmussens, 1 Gaard (Nr. 21) 4 Ørter Byg, 4 Ørter Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Svin, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Ørte Malt Gæsteri. Htk. 13 Tdr. 5 Skp.

Niels Christenssen, 1 Gaard (Nr. 13) som forrige, dog ikke 1 Lam, 1 Svin, som formodentlig er glemt. Htk. dog 13 Tdr. 5 Skp.

Jacob Lauridsen, $\frac{3}{4}$ Gaard (Nr. 28) 2 Ørter Byg, 2 Ørter Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin, 1 Td. Malt Gæsteri. Htk. 7 Tdr. 6 Skp.

Michel Anderssen, $\frac{1}{2}$ Gaard (Nr. 30) 1 Ørte Byg, 1 Ørte Havre, $\frac{1}{2}$ Otting Smør, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin, $\frac{1}{2}$ Ørte Malt Gæsteri. Htk. 4 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk.

Maren Eschilddatter Sal. Søfren Madtsens, $\frac{1}{2}$ Gaard (Nr. 20) $1\frac{1}{2}$ Ørte Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørte Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin, 4 Skp. Malt Gæsteri. Htk. 6 Tdr. 3 Skp. 1 Fdk.

Et Hus uden Jord ibor Rasmus Pederssen.

Madts Michelssen, $\frac{1}{4}$ Gaard (Nr. 16) $\frac{1}{2}$ Ørte Havre, $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin, 3 Skp. Malt Gæsteri. Htk. 2 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk.

Nok til Weilbye Kirke $1\frac{1}{2}$ Ørte Byg. Htk. 2 Tdr. 2 Skp.

Præb. Corp. Christi. Velb. Offe Skade.

Jens Pouelssen, 1 Gaard (Nr. 6) 3 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, 1 Otting Smør, 1 Brændsvin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Ørte Byg Gæsteri, 10 Skp. »Wid« (Ved) Byg. Htk. 10 Tdr. 7 Skp. $1\frac{1}{3}$ Fdk.

Niels Jenssen, $\frac{1}{2}$ Gaard (Nr. 25) 2 Ørter Byg, 2 Ørter Havre, 1 Otting Smør, 1 Brændsvin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 9 Skp. Byg Gæsteri, 10 Skp. »Wid« Byg. Htk. 8 Tdr. 1 Skp. $1\frac{1}{3}$ Fdk.

Niels Offueessen, $\frac{3}{4}$ Gaard (Nr. 8) ligesom forrige.

Rasmus Pederssen, $\frac{1}{2}$ Gaard (Nr. 7) ligesom forrige, dog »for wid aggen« 10 Skp. Byg.

Præb. Hasleuff.

Rasmus Anderssen, 1 Gaard (Nr. 19) 3 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, 1 Otting Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Brændsvin, 1 Ørte Malt Gæsteri. Htk. $10\frac{1}{2}$ Td. 3 Skp. $1\frac{1}{3}$ Fdk.

Espen Rasmussen, 1 Gaard (Nr. 12) 3 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, 1 Otting Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, $10\frac{1}{4}$ Skp. Malt Gæsteri. Htk. $10\frac{1}{2}$ Td. 3 Skp. $1\frac{1}{3}$ Fdk.

Søfren Nielsen, 1 Gaard (Nr. 23) $3\frac{1}{2}$ Ørte Byg, $3\frac{1}{2}$ Ørte Havre, 1 Fjerd. Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Brændsvin, 1 Ørte Malt Gæsteri. Htk. 12 Tdr. 2 Skp. $1\frac{1}{3}$ Fdk.

Rasmus Espenssen og Anders Rasmussen, $\frac{3}{4}$ Gaard (Nr. 9) 2 Ørter Byg, 2 Ørter Havre, 1 Otting Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Brændsvin, 9 Skp. Malt Gæsteri. Htk. 8 Tdr. 1 Skp. $1\frac{1}{3}$ Fdk.

Christen Rasmussen, 1 Gaard (Nr. 15) 1 Ørte Rug, 4 Ørter Byg, 3 Ørter Havre, 1 Otting Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Brændsvin, 1 Ørte Malt Gæsteri. Htk. $13\frac{1}{2}$ Td. 1 Skp. $1\frac{1}{3}$ Fdk.

Skov til forn. Gaarde til 6 Svins Olden. Htk. 2 Skp.

En øde Ejendom skylder til Woldumb Kirke og bruges af Giertrud Laursdatter i Aars, (Nr. 29) 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 1 Ørte Havre, 1 Skp. Ærter. Htk. 4 Tdr. $1\frac{1}{2}$ Skp.

Summa forn. Sogns Hartk. 243 Tdr. 1 Skp. $1\frac{1}{3}$ Fdk.

Kongens Tiende 5 Ørter Rug, 8 Ørter Byg, 5 Ørter Havre.
Htk. 24 Tdr. 4 Skp.

Kirkens Tiende 5 Tdr. Rug, 18 Tdr. Byg, 16 Tdr. Havre.
Htk. 31 Tdr.

Denne Matrikel er næppe fuldt paalidelig. Saaledes gav f. Eks. Gaard Nr. 1 ifølge Skødet til Gabriel Marselis 1661 2 Tdr. 3 Skp. Byg og tillige 3 Skp. Rug, og flere andre Fejl vil sikkert kunde findes ved en Sammenligning med de foran anførte Jordebøger. Nogle supplerende Oplysninger til den vil man finde i det følgende under Godshistorien. Her skal kun anføres, at Bønderne tillige maatte give Plov- og Brohavre. Den første Afgift, der var 3 Skp. af hver Gaard, tilfaldt Hospitalet i Aarhus. Om den haves et Kongebrev af 14. Febr. 1583, hvori Bønderne i Hasle m. fl. Herreder erindres om i rette Tid at yde denne Havre, hvad nogle hidtil havde undladt. Brohavren var 1 Skp. af hver Gaard og ydedes til Lisbjerg Bros Vedligeholdelse. Endnu 1805 svarede Hasle og Vester Lisbjerg Herreder 30 Tdr. Havre til Besidderen af Marselisborg i den Anledning.

Denne Matrikel blev afløst af Matriklen 1688. Hartkornet blev i den beregnet efter Jordens Godhed og Areal. Dette var en langt retfærdigere Fremgangsmaade end at beregne den efter Landgilden, thi denne stod ikke altid i Forhold til Gaardens Størrelse. Men det var et langvarigt og dyrt Arbejde at udarbejde en saadan Matrikel. Staten fordrede Skatter og derfor maatte man 1664 nøjes med at udregne Hartkornet efter Landgilden.

Nedenfor vil man finde Matriklen 1688 for Vejlby.¹⁾ I den første Rubrik er anført Navnet paa Gaardens Proprietarius eller Ejer, i den anden Gaardens Nummer. I den tredie Brugerens Navn; i denne Rubrik er tillige indført andre Bemærkninger, bl. a. Udtrykket »i Legen«, det vil sige den fælles Skat eller Sammelskatten. Dernæst angives det gamle Hartkorn fra Matr. 1664 eller efter en Ekstrakt af denne fra 1680. I sidste Rubrik er det nye Hartkorn efter Matriklen 1688 anført.

¹⁾ Prot. Nr. 1822.

Proprietarius	Nr.		Gammel Matr. Hartkorn				Nye Matr. Hartkorn				
			Td.	Skp.	Fdk.	Alb.	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.	
Hr. Baron Marselius	1	Jens Rasmussen nu Niels Jenssen	4	3	2	2	}	6	2	0	1
—		i Legen	1	3	0	0					
—	2	Pofuel Jenssen	12	1	1	2		10	1	0	1
—	3	Laurids Larsen	3	7	3	2	}	6	2	2	2 ¹ / ₂
—		i Legen	1	3	0	0					
—	4	Laurs Rasmussen ...	5	0	3	1	}	8	2	0	2
—		i Legen	1	3	0	0					
—		Samme Mand af en Kirkegaard						0	0	0	1 ¹ / ₂
—	5	Oluf Rasmussen Frø- degaard									
		til Sielløschoufgaard	8	3	2	0	}				
		- Baronen	1	3	2	2		6	4	2	2 ¹ / ₂
		i Legen	1	3	0	0					
Hr. Laurs Cantor i Aarhus	6	Rasmus Knudsen ...	10	7	1	1		7	6	2	1 ¹ / ₂
Hr. Melchior i Aarhus	7	Niels Christensen ...	8	1	1	1		5	3	1	1
—	8	Olluf Ollufsen	8	1	1	1		4	6	1	1
Aars Hospital	9	Anders Rasmussen ..	8	1	1	1		6	3	0	2 ¹ / ₂
Baron Marselius	10	Søfren Andersen	13	3	0	2		6	6	1	1 ¹ / ₂
—	11	Jens Nielsen	8	1	2	2		7	2	3	2
Aarhus Hospital	12	Søfren Christensen ..	10	7	1	1		6	5	2	2 ¹ / ₂
Doct. Simon Pauli	13	Søfren Nielsen Kield- sen og Peder Jacobs- sen	13	5	0	0		6	4	2	0
Baron Marselius	14	Søfren Frandtsen ...	5	7	0	0		4	1	3	1
Andres Rode i Kiøbenhavn	15	Frands Christensen . af Skoven	13	5	1	1	}	7	5	2	1 ¹ / ₂
			0	2	0	0					
Grevinde Anna Amalia	16	Niels Madsen	4	3	1	0		3	0	2	2
M. Morten	17	Eschild Hansen	10	2	0	0		6	3	2	0
—	18	Søfren Jensen	10	2	0	0		7	0	1	2
Doct. Simon Pauli	19	Anders Rasmussen ..	10	7	1	1		7	5	0	0
—	20	Lars Rasmussen	6	3	1	0		3	3	0	1
Andres Rode	21	Søfren Larsen	13	5	0	0		8	3	2	0
Baron Marselius	22	Erich Madtsen	5	0	2	0	}	6	7	0	1
—		i Legen	1	3	0	0					
Aars Hospital	23	Søfren Nelsen	12	2	1	1		7	7	1	2

Proprietarius	Nr.		Gammel Matr. Hartkorn				Nye Matr. Hartkorn			
			Td.	Skp.	Fdk.	Alb.	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Baron Marselius	24	Peder Nielsen.....	6	2	0	0	5	3	2	2
Hr. Laurs Cantor	25	Niels Christensen Hiordshøy	8	1	1	1	4	2	0	1
Baron Marselius	26	Jens Christensen....	5	0	0	0	4	3	3	1½
—	27	Peder Nielsen Kield- sen	4	0	0	0	}	4	7	1
		i Legen	1	3	0	0				
Doct.Simon Pauli	28	Jacob Larsen	7	6	0	0	5	2	2	1½
Mag.Morten i Aars	29	Eschild Hansen og Søfren Jensen.....	4	1	2	0	3	5	1	1
Doct.Simon Pauli	30	Rasmus Jensen	4	2	1	0	3	6	3	1
Weilbye Kirke	31	Niels Søfrensen					0	1	0	0
		Af Skoven til al Byen	0	2	0	0				
Husmænd:										
Hr.Melchior i Aars	1	Olluf Rasmussen....					0	0	2	1
Doct.Simon Pauli	2	Niels Larssen					0	0	1	2
Hr. Baron Marselius	3	Frands Søfrensen ...	0	2	1	0	0	0	1	1
Doct.Simon Pauli	4	Peder Mickelsen					0	0	1	1½
—	5	Hans Jensen					0	0	0	½
Maren Clemmends Daatter	6	Bodild Laurids Daat- ter					0	0	0	2½
Samtlige Bymænd	7	En Jord, som er Sme- den forundt at bruge.					0	2	0	0

Markbogen nævner desuden følgende Huse, hvortil der ingen Jord fandtes:

Baron Marselius Søren Rasmussen.
 — Peder Rasmussen.
 Weylbye Kirke Knud Christensen.
 Maren Clemensdaatter i Aars Anders Rasmussen.

Der er forskellige Uoverensstemmelser mellem Mat-
 riklen og Markbogen med Hensyn til Ejer og Bruger,
 som nedenfor skal anføres:

For Nr. 17, 18 og 29 anføres som Ejer i Mark-

bogen Mag. Claus Andersen Tronhiem til Aarhus Domkirke. Han blev 1684 afløst som Præst af den i Matriklen nævnte Mag. Morten.

Gaard Nr. 19, Markbogen Ejer: Anders Rode, Nr. 21, Ejer sammesteds: Doctor Simon Pauli. For følgende Gaarde anføres en anden Bruger i Markbogen: Nr. 1 Jens Rasmussen, Nr. 8 Olle Nielssen, Nr. 12 Maren Sal. Espen Rasmussens, Nr. 13 her anføres alene Søren Nielsen Kielsen som Bruger, Nr. 19 Rasmus Andersen, Nr. 21 Enger Sal. Laus Rasmussens, Nr. 29 Sidtsel Jacobsdatter i Aarhus.

Af denne Matrikel kan man ikke alene se, hvor stort Hartkornet er efter Matriklen 1688 og 1664, men man vil ogsaa kunne se Forholdet mellem en Gaards Størrelse og dens Landgilde, da det ene Hartkorn er beregnet efter Arealet og det andet efter Landgilden. Der er stor Forskel i saa Henseende. En enkelt Gaard Nr. 13 har over dobbelt saa meget Hartkorn efter Matriklen 1664 som senere. Denne Gaard tilhørte Dr. Simon Paulli, tidligere Kantordømmet. Ved andre Gaarde er omtrent det samme Tilfældet, f. Eks. Nr. 10, 15, 20 og 25. Derimod har Landgilden for Nr. 2 f. Eks. været lav sammenlignet f. Eks. med Nr. 10, begge tidligere tilhørende Aarhusgaard. Hvad Selvejergaardene angaar, da er deres Landgilde Hartkorn som Regel mindre end Hartkornet fra 1688. De har altsaa ikke svaret saa store Afgifter som Fæstebønderne. Nr. 5 synes at gøre en Undtagelse, men det først anførte gamle Hartkorn er Bondeskyld, som ikke svaredes til Kronen.

Marselisborg Gods.

Da Krigen med Svenskerne var endt 1660, maatte Omkostningerne ved den betales, og i dette Øjemed greb man til det Middel at udlægge Krongods til Statens Kreditorer. En af de største af disse, Gabriel Marselis, der var residerende Kommissær i Amsterdam for den danske Konge og havde forstrakt denne med store Summer, fik derfor 5. April 1661 Skøde paa Aarhusgaard eller Havreballegaard Len med tilhørende Bøndergods, Kongetiender osv. for 157,392

Rdl. 1 Ort 19 Sk., som var en mindre Del af de Penge, som Kongen skyldte ham.¹⁾ Dog forbeholdt denne sig Tilbagekøbsret, en Ret, der dog maa antages at være bortfaldet, da Godset senere blev oprettet til et Friherreskab, eller som det ogsaa kaldtes Baroni.

Prisen, som han maatte give for en Tønde Hartkorn, var 50 Rdl., en Pris, som det maaske havde været værd i god Stand og Skatterne rimelige, men som det var umuligt at forrente, da Skatterne efter 1660 og endnu mere efter den skaanske Krig blev meget tyngende.

Her skal anføres, hvad der af Skødet angaar Vejlbj.

Peder Jenssen (Nr. 3) 4 Sk., 3 Skp. Rug, 2 Tdr. 3 Skp. Byg, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 1 Fødenød, $\frac{1}{2}$ Svin, af Jenssis Toft 1 Sk. Htk. 3 Tdr. 7 Skp. 3 Fdk. 2 Alb.

Hans Pederssen (Nr. 1) 4 Sk., 3 Skp. Rug, 2 Tdr. 3 Skp. Byg, 1 Faar, 2 Lam, 2 Tdr. Kul, 1 Fødenød, $\frac{1}{2}$ Svin, 1 Gaas. Htk. 4 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb.

Jens Jenssen (Nr. 22) 4 Sk., $2\frac{1}{2}$ Skp. Rug, $2\frac{1}{2}$ Td. 1 Skp. Byg, 1 Faar, 3 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 5 Tdr. 2 Fdk.

Niels Rasmussen (Nr. 4) 4 Sk., 1 Mk. 5 Sk. 1 Alb., 3 Skp. Rug, 2 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 2 Lam, 1 Gaas, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 5 Tdr. $3\frac{1}{4}$ Fdk.

Søfren Rasmussen Carlbye (Nr. 26) $1\frac{1}{2}$ Td. 2 Skp. Byg, $\frac{1}{2}$ Td. Honning. Htk. 4 Tdr. 6 Skp.

Niels Pedersen Borgemester af et øde Bygge, som Jens Jenssen paabor (Nr. 5), 4 Sk., $2\frac{1}{2}$ Mk. 2 Sk. 2 Alb. Htk. 1 Td. 3 Skp. $2\frac{2}{3}$ Alb.

Frands Pederssen (Nr. 10) $4\frac{1}{2}$ Ørte $4\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 4 Ørter Havre, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 13 Tdr. 3 Skp. 2 Alb.

Rasmus Rasmussen, Rasmus Nielssen (Nr. 11) 1 Pund Byg, 13 Skp. Malt, 1 Pund Havre, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 8 Tdr. 1 Skp. $2\frac{2}{3}$ Fdk.

Poffuel Jenssen (Nr. 2) 4 Ørter Byg, 4 Ørter Havre, 1 Skp. Bønner, 2 Tdr. Kul, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 12 Tdr. 1 Skp. $1\frac{2}{3}$ Fdk.

Frands Søffrenssen (Nr. 14) 2 Ørter Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørte Havre, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 5 Tdr. 7 Skp.

Joens Rasmussen (Nr. 24) 2 Ørter 3 Skp. Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørte Havre, 1 Svin, 1 Fødenød. Htk. 6 Tdr. 2 Skp.

Christen Thybol (Nr. 27) $1\frac{1}{4}$ Ørte Byg, 1 Ørte Havre, 1 Fødenød. Htk. 4 Tdr.

Espen Jenssen af et Gadehus 9 Sk.

¹⁾ Kronens Skøder, II. S. 81 ff. Skødebog K, Fol. 21 ff.

Rasmus Jenssen af en Ager, han haver i Brug paa Weyelbye Mark, 9 Sk. Htk. $2\frac{1}{4}$ Skp.

Peder Rasmussen af et Gadehus $\frac{1}{2}$ Mk. 4 Sk.

Desuden fik Gabriel Marselis tilskødet:

Rede Penge af Hasle Herred $6\frac{1}{2}$ Mk. 2 Sk. 2 Alb. Htk. 3 Tdr. $2\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb.

Lægs Smør, Øksen og Kør af Weyelbye og Scheybye Læg 1 Td. Smør, 1 Okse, 1 Ko. Htk. 19 Tdr. 1 Kirkelam, som ydedes af Vejlbye Kirke, samt af Kongetienden af Sognet, som menige Sognemænd havde i Fæste, 5 Ørter Havre. Htk. 6 Tdr. 2 Skp., Rug- og Bygtienden var perpetueret til Aars Hospital.

Som man ser, er kun anført Beboernes Navne og deres Landgilde samt dennes Hartkorn. Hertil er tilføjet i Parentes Gaardenes Nr. efter Matriklen 1688. At nogle af Bønderne var Selvejere og havde flere Rettigheder end de øvrige omtales ikke.

Dette Gods arvedes af Gabriel Marselis's Søn Constantin, der 23. Febr. 1680 fik det oprettet til et Friherreskab, der ligesom Hovedgaarden fik Navnet Marselisborg. Til Friherreskabet var knyttet Birkeret, dets Bønder i Vejlby kom derved til at ligge under Marselisborg Birk og ikke under Hasle Herreds Ting. Constantin Marselis døde barnløs 1699, og Godset tilfaldt nu Kongen, Christian den 5., der skænkede det til sin Søn Ulrik Chr. Gyldenløve. Ved hans Død 1719 tilfaldt det dennes Brodersøn, Generaladmiral-løjtnant Fr. Danneskiold-Samsøe, efter hvis barnløse Død 1770, Baroniet faldt tilbage til Kongen, der 1772 forlenede det til Baron Chr. R. Ph. Gersdorff, hvis Fader havde faaet Løfte paa det. Denne Familie havde Baroniet til 1805, da det ifølge kgl. Bevilling blev substitueret med to Fideikommiskapitaler. Marselisborg blev derefter 29. April 1805 tilskødet Stiftamtmand Baron Fr. J. Chr. Güldencrone til Vilhelmsborg og Moesgaard, der forøvrigt selv var en Efterkommer af Gabriel Marselis's Søn Vilhelm, Baron Güldencrone.

Med Gaardene blev der gjort forskellige Forandringer i det 18. Aarh. Gd. Nr. 2 blev 1719 delt i 2, idet Fæsteren Laurs Laursen afstod Halvdelen af Gaarden til sin Stifsøn Rasmus Jensen. I Aaret 1756 var denne

dog Fæster af den hele Gaard, derimod var den 1771 delt i 2 Gaarde og har stedse været det senere. Gd. Nr. 10 var allerede 1710 delt i 2 Gaarde og har altid været det senere. Gd. Nr. 11 blev ligeledes c. 1710 delt i 2 Dele mellem den tidligere Fæster Jens Nielsens Sønner, der begge hed Niels Jensen. Gaarden har vist altid senere været delt i to. Gd. Nr. 26 var endnu til 1771, men 1789 var den kun paa $1\frac{1}{2}$ Td. Htk., som senere blev tillagt den ene Halvdel af Gd. Nr. 2 (Matr. Nr. 32), det øvrige Hartkorn var alt tidligere henlagt til den ene Halvdel af Gd. Nr. 10 (Matr. Nr. 27) og begge Gaardene Nr. 11. Hver af disse 3 Gaarde fik 1 Td. Htk. Gd. Nr. 5, det øde Bygge, var alt i det 17. Aarh. blevet delt mellem Ejeren af Bondeskylden og Marselisborg. Dettets Part havde 1 Td. 1 Skp. 3 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. Htk., det var altsaa kun en mindre Del af Gaarden, Baroniet fik; Resten tilhørte ifølge Matriklen 1688 Sielløeschoufgrd., det nuv. Wedelslund i Sjelle Sogn.

Gaardenes Landgilde er foran anført; i det 18. Aarh., det er sket før 1745, blev den omsat i Penge og for Fæstebønderne fastsat til 8 Mk. af hver Td. Hartkorn. For de Selvejere, som endnu var tilbage, blev den fastsat til 6 Mk. eller 1 Rdl. for hver Td. Bønderne betalte deres Landgilde i Penge endnu 1805, dog synes den da at være nogle Skilling lavere end tidligere. Gaard Nr. 1, Htk. 6 Tdr. 2 Sk. 1 Alb., gav 1771 8 Rdl. $33\frac{1}{2}$ Sk., men 1805 8 Rdl. 1 Mk. 2 Sk., altsaa $15\frac{1}{2}$ Sk. mindre.

Hoveriet skal omtales senere. Det var i Midten af det 18. Aarh. afløst med Penge og med samme Beløb som Landgilden. Senere maatte Bønderne igen gøre Hoveri.

Stiftamtmand, Baron Güldencrone fik 25. Sept. 1805 Bevilling til at afhænde Godset. Næste Aar den 9. Okt. 1806 afsluttede han Kontrakt med de fleste af Bønderne i Vejlby, og disse fik saa 24. Juni 1807 Skøder paa deres Gaarde. Køberne og deres Gaardes Hartkorn og Pris var:

Nr.	Matr. Nr.	Købere's Navn	Hartkorn Td.Skp.Fdk.Alb.			Rdl.	Pris
27	21	Kirsten Jensdatter, Enke efter Gaardfæster Peder Kielsen	4	7	1	2 $\frac{1}{2}$	1550
$\frac{1}{2}$ 10	26	Hans Jensen Aalbye ...	3	3	0	2 $\frac{1}{4}$	1400
$\frac{1}{2}$ 11	24	Peder Laursen	4	5	1	2 $\frac{1}{2}$	1650
$\frac{1}{2}$ 10	27	Christen Nielsen Fiil ..	4	3	0	2 $\frac{1}{4}$	1715 2M.5 $\frac{1}{2}$ Sk.
24	23	Jacob Pedersen	5	3	2	2	2050
3	33	Niels Sørensen.....	6	2	2	2 $\frac{1}{2}$	1900
4	5	Peder Jensen Ovesen ..	8	2	0	2	2500
5	?	Jens Nielsen Abild.....	1	1	3	1 $\frac{1}{2}$	525
2	32	Jacob Nielsen	6	4	2	$\frac{1}{2}$	2700
2	31	Søren Pedersen	5	0	2	$\frac{1}{2}$	2200
1	34	Laurs Nielsen.....	6	2	0	1	2600

Rimeligvis er ogsaa Nr. 22, Htk. 6 Tdr. 7 Skp. 1 Alb., nu Matr. Nr. 28, Søren Laursen samtidig blevet solgt.

Prisen bliver for den førstnævnte Gaard Nr. 27, der var Selveje, c. 314 Rdl. pr. Td. Hartkorn, for den næste, der var en Fæstegaard, c. 414 Rdl. pr. Td. For de øvrige Gaarde synes Prisen omtrent at være noget lignende. Selvejerne, Nr. 3, 4 og 27, har altsaa faaet deres Gaarde noget billigere end Fæstebønderne, for lidt over $\frac{3}{4}$ af disses Pris. Det var omtrent det samme Forhold, som fandtes mellem disse Bønders Landgilde. En Rdl. var i 1806, da Købet blev afsluttet, gennemsnitlig c. 2 Kr. 87 Øre værd. To Gaarde blev solgt lidt senere end de øvrige. Nr. 14, Matr. Nr. 30 blev 2. Sept. 1809 solgt til Niels Pedersen Hjortshøj, der fik Skøde 28. Juni 1810. Prisen var 1600 Rdl., og Gaardens Hartkorn 4 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. Det var enlav Pris, thi en Rdl. havde i 1809 kun en Gennemsnitsværdi af c. 1 Kr. 34 Øre. Den sidste Fæstegaard, $\frac{1}{2}$ af Nr. 11, Matr. Nr. 22, blev 11. Okt. 1811 solgt til Jens Sørensen, der fik Skøde 16. April 1812. Prisen var 4000 Rdl., og dens Hartkorn 4 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 2 $\frac{1}{2}$ Alb. Prisen er tilsyneladende højere end for de tidligere solgte Gaarde, men Pengenes Værdi var 1810 ringere, 1 Rdl. var 83—100 Øre.

Om Bøndernes Tilstand paa Marselisborg Gods erfarer man lidt af Fæsteprotokollerne, thi Indfæstningens Størrelse afhang jo af Gaardens Tilstand og

Bøndernes økonomiske Forhold. Der gives tillige ofte Oplysning, om der hvilte Restancer paa Gaardene, og om af hvad Grund den tidligere Fæster forlod Gaarden.

Rasmus Eschesøn maatte saaledes c. 1718 gaa fra Gaard Nr. 1, som Michel Amdi Rasmussen af Viby derefter fæstede, han blev fritaget for Indfæstning, formedelst Stedets slette Tilstand.

Jens Madsen fæstede 1710 den halve Del af Gaard Nr. 10, som Laurs Frandsen paaboede, »og formedelst Armod og Svaghed fragik«. Han skulde svare til Formandens Restance. Indfæstning blev han fri for, formedelst Stedets slette Tilstand. Det samme var Tilfældet med flere andre Gaarde. Men af nogle betaltes der dog Indfæstning.

Laurits Lauritsen, født i Vejlby, fæstede 1715 Jens Pouelsens Gaard Nr. 2, som denne fradøde, han skulde betale Formandens Restance 29 Rdl. 2 Mk. og tillige give i Indfæstning 24 Rdl. Han afstod 4 Aar efter Halvdelen af Gaarden til sin Stedsøn Rasmus Jensen, født i Vejlby og formodentlig Søn af Jens Pouelsen. I Indfæstning skulde denne betale 10 Rdl. De daarligere Tider varede for flere endnu til Midten af det 18. Aarh. Rasmus Jensen Moss fæstede 1745 Gaard Nr. 1, Michel Amdie »formedelst Armod er frakomet«. Paa Gaarden hvilte 66 Rdl. 5 Mk. 8 Sk. Restance, som skulde overtages. Den resterende Landgilde og Hoveripengene for 1744 15 Rdl. 3 Mk. 15 Sk. skulde betales straks. For Indfæstning var han fritaget. Peder Pedersen, født i Vejlby, fæstede 1750 den afdøde Søren Povelsens Gaard Nr. 24, han ægter Enken, hvis han ikke kan formedelst Slægtskab, bliver Fæstet ude af Kraft, Restancen 9 Rdl. 5 Mk. 9 Sk. betales, »naar andres deslige Restancer bliver indkrævet og betalt«. I Indfæstning skulde han betale 20 Rdl.

Ved Midten af det 18. Aarh. synes Tilstanden blandt Bønderne at blive bedre, hvortil maaske Afløsningen af Hoveriet har bidraget. Lars Pedersen gav 1741 20 Rdl. i Indfæstning for Halvdelen af Nr. 2, som Laus Laursen afstod, og samme Aar gav Jens Pedersen Staldmester 20 Rdl. i Indfæstning af sin Fader Peder Jensens Gaard Nr. 26. Laurs Jacobsen fæstede 1742

Søren Laursens Gaard Nr. 22 og gav i Indfæstning 16 Rdl., han skulde tillige være ansvarlig for Restancen indtil 1. Maj 1737 70 Rdl. 4 Mk. 11 Sk. Hans Søn Søren Lauritsen fæstede 1765 Gaarden og betalte da 80 Rdl. i Indfæstning, tillige skulde han yde Forældrene Husværelse og Ophold. Søren Pedersen fæstede 1780 den halve Gaard Nr. 2, som hans Fader Peder Nielsen før havde haft, og gav i Indfæstning 70 Rdl. Jens Nielsen Ovesen af den øverste Kapellan ved Aarhus Domkirkes Gods og meddelt Frihed for Fødestavn fæstede 1780 Peder Pedersens Gaard Nr. 24 og gav i Indfæstning 50 Rdl. Gaarden havde han til henvend Aar 1800, da Jacob Pedersen Hjortshøj fæstede den og i Indfæstning gav 65 Rdl.

I Skødet til Gabriel Marselis 1661 nævnes 2 Huse, hvis Afgifter var 9 Sk. og 12 Sk., desuden nævnes der en Ager, af hvilken der gaves 9 Sk. i Afgift. I Matriklen 1688 nævnes tilhørende Marselisborg 2 Huse med Hartkorn samt i Markbogen desuden 2 Huse uden Jord. I Aaret 1795 angives Baroniet at have 14 Huse, men i en Jordebog fra 1805 anføres kun 11 Huse, deraf 2 med Hartkorn. Smeden gav 4 Mk. af det ene, hvis det da har været et Hus og ikke et Stykke Jord. De øvrige gav i Afgift fra 1 Rdl. til 4 Rdl. 14 Sk. Den sidste Afgift gaves af de to Huse med Hartkorn. I Aaret 1824 ejede Marselisborg 6 Huse, foruden at Smeden gav 4 Mk. i Afgift. Disse Huse blev vist alle solgte i de nærmest følgende Aar.

I Stedet for det Kirkelam, som blev tilskødet Marselis 1661, gav Sognets Beboere, der ejede Kirken, 1824 2 Mk. 4 Sk. Sølv.

Selvejergaardene.

Selvejergaardene blev ligesom Kronens øvrige Gods 1661 tilskødet Gabriel Marselis. I Skødet siges dog ikke noget om, at de er Selvejere. Dette Forhold, at to nu paa en Maade blev Ejere af den samme Gaard, gav ofte Anledning til Stridigheder, hvori Selvejerne ofte maatte give tabt. Heller ikke paa Marselisborg Gods blev Kampe mellem Godsejeren og Selvejerne

undgaaet, blandt andet om Hoveriet, og her var det Selvejerne, der maatte give tabt, hvad senere skal omtales.

Mange Steder gik disse Bønder ganske under i Kampen mod Godsejeren, dog har de daarlige Tider, der fulgte efter 1660, maaske endnu mere Skyld i deres onde Skæbne end denne, idet det kun var muligt for de mest velhavende blandt Selvejerne at klare sig, noget der forøvrigt ogsaa gjaldt om Godsejerne. Den gamle danske Adels Lod efter Krigen var ikke stort bedre end den, som blev de tidligere Selvejerbønder tildelt, ogsaa den maatte for en stor Del gaa fra sine Gaarde.

Af Selvejergaarde var der før 1660 følgende: Nr. 1, 3, 4, 22 og 26 samt det øde Bygge Nr. 5. Deres Skæbne skal skildres i det følgende. Hertil kom efter 1660 Nr. 27, der tidligere ikke blev regnet til Selvejergaardene; omkring 1660 nævnes den imidlertid pludselig som en saadan.

Gaard Nr. 1 beboedes 1661 af Christen Nielsen Liung, den ejedes dog ikke af ham, men af Jacob Nielsen, og dens Bondeskyld var 2 Tdr. Byg. Bondeskylden var den Afgift, som Brugeren af en Selvejergaard betalte, naar han ikke selv ejede Gaarden. Den var ligesom Landgilden vist en fast uforanderlig Afgift. Ogsaa de Gaarde, som Ejerne selv drev, var takserede til Bondeskyld, oprindelig maaske stammende fra Vurderinger i Anledning af Skifter. Ifølge Markbogen var Jens Rasmussen 1683 Bruger af Gaarden, i Matriklen er han afløst af Niels Jensen. Om disse tillige var Ejere af Gaarden, vides ikke, men denne maa have været Fæstegaard under Marselisborg, da Michel Rasmussen Amdi 1718 fæstede den.

Samme Skæbne som den havde Nr. 22 og 26. Den første ejedes 1661 af Jens Jensen, og dens Bondeskyld, som han altsaa selv fik, var 1 Ørte Byg og 1 Ørte Havre. Erik Madsen beboede Gaarden 1683, men om han var Ejer eller Fæster vides ikke. Derimod var utvivlsomt Rasmus Laursen og Søren Laursen, der fæstede Gaarden 1707, Fæstere, ligesom Gaarden senere var en Fæstegaard. Nr. 26 beboedes 1661 af Søren Ras-

mussen Karlby, men Gaarden tilhørte Jacob Nielsen i Aarhus, maaske den samme, som ejede Nr. 1. Dens Bondeskyld var 8 Skp. Byg og $\frac{1}{2}$ Td. Havre. Jens Christensen boede paa Gaarden 1683, men om han var Ejer af den vides ikke. Derimod var sikkert Peder Jensen (Staldmester), der fæstede Gaarden 1699 efter ham, Fæster.

Nr. 4 ejedes 1661 af Niels Rasmussen, og dens Bondeskyld var 1 Ørte Byg og 1 Ørte Havre, som han ifølge Matriklen 1662 ejede selv tilligemed 4 umyndige Børn. Laurs Rasmussen beboede Gaarden 1683 og var der endnu 1699, men om han var Ejer af den vides ikke. Muligvis ejedes Selvejerrettigheden allerede da af Constantinsborg, som den tilhørte 1720, da Peder Eschelsen fik nyt Fæstebrev af Ejeren eller Forvalteren paa Marselisborg, da det gamle var bortkommet. Ved denne Gaard var der altsaa det mærkelige, at Selvejerrettigheden eller Bondeejet tilhørte et Gods og Herligheden et andet. Det første Gods bortfæstede Gaarden, hvorefter Fæsteren maatte møde paa Marselisborg og der tage nyt Fæstebrev og betale Husbondsholdskendelse der. Det var Tilfældet, da Søren Pedersen 1749 fæstede Gaarden, som Peder Eskildsen var fradød. Han skulde i Husbondskendelse betale 16 Rdl. Efter ham havde hans Enke Dorothea Rasmusdatter Gaarden. Hendes Søn Laurs Sørensen fæstede Gaarden 1780, men afstod kort efter Fæstet til Peder Jensen Ovesen. Han skulde i Indfæstning, som det denne Gang kaldes, til Marselisborg give 50 Rdl. Han fik 24. Juni 1799 Skøde paa det Stamhuset Constantinsborg tilhørende Bondeej, det vil sige Selvejerrettigheden i Gaarden, der bestod i en aarlig Afgift paa 1 Td. 2 Skp. Byg, for 200 Rdl. Han ejede nu selv Bondeejet og erhvervede 24. Juni 1807 den fulde Ejendomsret til den for 2500 Rdl. Da Gaarden var paa 8 Tdr. 2 Skp. 2 Alb. Hartkorn, bliver Prisen omtrent 300 Rdl. for en Td. Hartkorn. Havde den været Fæstegaard havde Prisen ligget omkring 3200 Rdl. Bondeejet, som han købte for 200 Rdl., var altsaa 1807 700 Rdl. værd.

Nr. 5, der før 1660 kaldes et øde Bygge, benævnes

1661 en Bondegaard, »som er øde«, og tilhørte Dr. Heggerfeld. Brugerens var Jens Jensen og Bondeskylden 3 Tdr. Byg, 15 Skp. Havre og 1 Slettedaler eller 4 Mk. Bondeskylden kom senere til Sjelleskovgaard, nu Wedelslund. Denne Gaard og Marselisborg synes at have delt Gaardens Jorder og Hartkorn mellem sig. Fæsteren af den hele Gaard var 1683 Oluf Rasmussen Frødegaard. Den Del, der ejedes af Wedelslund, kom senere i Beringskjolds Eje og blev Selveje, da hans Gaarde i Byen blev solgt til Fæsterne.

Nr. 3 ejedes 1661 af Neder Rasmus Andersen. Dens Bondeskyld var 1 Ørte Byg og 2 Tdr. Havre. Laurs Laursen beboede Gaarden 1683 og maa være Ejer af den. Hans Børn Laurs og Niels Laursen og Svigersønner Hans og Peder Eskelsen skødede 23. Sept. 1715, paa egen og paa deres Broder og Svoger Anders Laursens Vegne, der skulde opholde sig i Norge, deres Broder og Svoger Peder Lauridsen den Selvejergaard, deres Fader Laurs Laursen og Moder Mette Pedersdatter iboede og afdøde. Peder Lauridsen maa være død kort efter, og 1716 havde Gaarden en ny Ejer Jens Rasmussen. I hans Fæstebrev, som det ogsaa kaldtes hos Selvejerne, udstedt 22. Febr. 1716 hedder det: »haver jeg forundt og tilladt Jens Rasmussen i Vejlby at tage Husbondshold paa den Selvejergaard ibm. . . ., som Peder Laursen tilforn beboede og fradøde«. I Husbondsholdspenge skulde han betale 13 Rdl. 2 Mk. Han fik nyt Fæstebrev 1719 og skrev da sit Navn med god Skrift. Han, der ogsaa kaldes Jens Rasmussen Knudsen, afstod Gaarden 1737 til Niels Jacobsen, født i Vejlby. Den ny Ejer »steder og fæster« 2. Marts 1737 Gaarden, »af hvilken Friherreskabets Lensherre er Herlighedsejer, men Bondeejet, saavidt det kan være og Adkomst anses, Jens Rasmussen Knudsen tilhørte og til Dato beboet, som nu til hannem i Vilje og Minde og er overladt og Gaarden afstanden, i Henseende Beboerne samme ej længere formedelst paafaldende Svagthed og ringe Kræfter kunde besidde«. Paa Gaarden hæftede 11 Rdl. 3 Mk. 2 Sk. Restance til 1. Maj 1736 ifølge Dom, som den nye Ejer skulde være ansvarlig for. I Husbonds-

holdskendelse skulde han betale 4 Rdl. Efter hans og hans Hustrus Død overtoges Gaarden af deres Søn Anders Nielsen, som fæster Gaarden 30. April 1777. I Husbondskendelse skulde han betale 10 Rdl. Han var da omtrent 25 Aar, men det siges i Fæstebrevet, at han var utjenlig til Kongens Tjeneste, formedelst Skade i det ene Knæ. Han var dengang endnu ikke Ejers af Gaarden, thi først 30. Juni 1780 fik han Skøde paa den af sine Medarvinger. Anders Nielsen døde 1795 som en velhavende Mand; Enken, der fik Halvparten af Boet, tilbød at betale Børnene ialt 1200 Rdl. og overlade dem nogle Møbler og Klæder, hvad deres Formyndere tog imod. Han har altsaa ejt noget over 2400 Rdl. Enken Kirsten Rasmusdatter ægtede senere Niels Sørensen, der efter hendes Død 1801 fæstede Gaarden 1804 og i Husbondsholdskendelse gav 10 Rdl. Han fik 24. Juni 1807 Skøde paa den.

Nr. 27 blev før 1660 ikke regnet for en Selvejergaard, dog betalte den sin Andel af Sammelskatten, hvilket tyder paa, at den engang har været Selveje. I Aaret 1661 boede Kirsten Nielsdatter paa den, og den kaldes da ikke Selvejergaard. Ifølge en Jordebog for Aarhusgaard fra 1661, boede da Christen Thyboe paa Gaarden, og han kaldes Selvejer. Han er maaske en Søn af den Jens Christensen Thyboe, som før 1660 boede paa Gaarden. Ifølge Matriklen 1664 boede han her endnu, og Gaarden kaldes en Selvejergaard. Ifølge Matriklen 1688 boede da Peder Nielsen Kielsen paa Gaarden, som han endnu 1699 havde. Efter ham fulgte hans Enke og Sønnen Niels Pedersen, der 23. Jan. 1710 fik Fæstebrev paa den. I dette hedder det: »haver jeg forundt Niels Pedersen i Vejlby at tage Husbondshold paa den Selvejergaard ibm., som hans Fader Peder Nielsen før beboede og for 10 Aar siden er fradød«. I Kendelse skulde han give 12 Rdl. Han havde Gaarden i mange Aar indtil sin Død 1763. I Skiftet blev Gaarden, »hvortil alene henregnes Bygningen«, takseret for 50 Rdl. Ialt efterlod han sig 162 Rdl. 5 Mk. 1 Sk. Hans Enke Inger Jensdatter skødede 7. Okt. 1768 Gaarden til sin Søn Peder Nielsen, der havde fæstet den 9. Aug. 1766. I Kendelse skulde

han betale 25 Rdl. Han købte 1797 sammen med en anden Gaardmand, der ligeledes hed Peder Nielsen, Konge-Havretienden af Sognet. Peder Nielsen Kieldsen blev begravet 14. Nov. 1803, 76 Aar gammel. Hans Enke Kirsten Jensdatter fik 1807 Skøde paa Gaarden.

Ejeren af Marselisborg ønskede, da Byen skulde udskiftes, at gøre sine Gaarde lige store, men Selvejerne satte sig derimod, og Ejeren tilskrev da 16. Jan. 1781 Rentekammeret følgende Brev¹⁾:

Pro Memoria.

Ved agtende og allerede begyndte Udskiftning imellem Lods Eierne i Weilbye udi Aarhuus Stift og Haurballegaards Amt til Fælledskabets Ophævelse, formoder ieg vil møde mig, som Eiere af Baroniet Marselisborg, den Indvending af 3de formeentlige Selv Eiere af det saa kaldede Bondeskyld, nemlig Anders Nielsen Ager og Eng 6 Tr. 2 Skp. 2 Fr. 2½ Alb., Peder Kielsen 4 Tr. 7 Skp. 1 Fr. 2½ Alb. og Søren Pedersens Enke 8 Tr. 2 Skp. 2 Alb., hvilkes sidstes Bonde Eie berettes at tilhøre Constantinsborg, hvis paaboende Gaarde ere henlagde med Herligheds Retten under fornævnte mit Baronie, hvortil de og yde Landgilde og gjøre Hoverie: at de ikke vil lade deres Jorder ligne og indeele med Baroniets øvrige Bønders Jorder i samme Bye, som dog var Deelingen i Almindelighed til Lettelse og vilde blive dem og øvrige Baroniets Bønder, der da hver kunde faae circa 6 Tr. Hartkorn i Tiiden til Fordeel, baade i Henseende til Indhegning og i andre Maader, hvilken formeente Selv Eier Rettighed, de grunde paa nogle i Hænde havende Skiøder, hvoraf Copier vedfølge, men da disse Skiøder ikke tilskiøde i Hænde Haverne noget Hartkorn, og Jordebøgerne ikke nævner nogen anden Selv Eier Rettighed end Bondeskyldet, saa kan deres Selv Eier Rettighed i det Høyeste vel ikke bestaae i andet, end at de eie Bygningen og følgerig ved Fratrædelse eller i Tilfælde af Dødsfald ere befriede for at svare til

¹⁾ Bilag til Landvæsenskontoets Journal. Q, 260.

Brøstfæld, af hvilke Slags saa kaldede Selv Eiere en-deel findes her i Landet, der ofte haver opponeret sig imod deres Herskaber og Herligheds Eiere ved een og anden Leilighed, men ligesaa ofte haver tabt den formeente Selv Eier Frihed, da de have sat sig i Comparaison med rette Selv Eiere. Men da disses Skiøder og Jordebogen beviiser, at de slet intet Hartkorn eie eller noget af deres Gaardes tillagde Grund og Jorder, da de baade maa svare Landgilde og gjøre bestemt Hoverie saa formeener ieg som Hosbonde og Herrligheds Eiere at kunde have frie Raadighed til, ved Deelingen at gjøre dem alle liige i Hartkorn, Jordbrug og Afgift, Hoveriet undtagen, uden forsaavidt deres Fæste Brev bestemmer, da det fra Begyndelsen af ved deres Uviidenhed, som have udstædt fæste Brevene, haver erhvervet sig den Ret, at de gjøre kuns $\frac{1}{4}$ Part Hoverie imod de andre Bønder. Men for at overbeviise disse til Baroniet henhørende Bønder, at ieg ikke gjør dem nogen Uret, har ieg førend jeg foretog slig Deeling, vildet forespørge udi det Høy Kongl. Rente Cammer, om samme maatte finde noget at erindre ved den attraaede Udskiftning og Liige Deeling etc., hvorpaa Resolution skyldigst udbedes. Marselisborg den 16de Januarij 1781ve.

Gersdorff.

Til det Kongelige Danske Rente Cammer.

Rentekammeret Resolution, dat. 3. Febr. 1781, var et Afslag, da Loven forlangte, at Husbonden skulde eje sine Gaarde med fuldkommen Ejendomsret, hvis han vil gøre dem lige i Hartkorn. Naar Baronens skriver, at de kun gør $\frac{1}{4}$ Part Hoveri, maa det vist bero paa en Fejltagelse, i alt Fald betalte de 1771 $\frac{3}{4}$ Part Hoveripenge mod en Fæstebonde.

Domkapitlets tidligere Gods efter 1660.

Af Kapitlets Gods var Præbende Sacristiæ henlagt til Sognepræsten ved Domkirken, og der forblev det ogsaa efter 1660. Det øvrige Gods blev derimod

bortskødet af Kronen, men en Del af det kom dog siden igen i Gejstlighedens Hænder.

Præbende Hasle, der hørte under Sorø Akademi, blev, muligvis 1665, mageskiftet til Rentemester Mogens Friis,¹⁾ den senere Greve af Frijsenborg. Senere kom dog uvist naar tre af Gaardene, Nr. 9, 12 og 23, til Aarhus Hospital, hvortil de alt hørte 1683. Den ene Gaard Nr. 15 tilhørte ifølge Markbogen 1683 Anders Rode i Kobenhavn, men kom senere til den øverste Kapellan ved Aarhus Domkirke, som hans Mensalgods. En anden Nr. 19 siges 1683 at tilhøre Dr. Simon Paulli, men ifølge Matriklen 1688 var Anders Rode dens Ejer; den ejedes senere af Stamhuset Constantinsborg.

Cantoris bona, det vil sige Kantorens Gods, som Kongens Livmedicus Simon Paulli var forlenet med, fik denne 21. Sept. 1666 overladt til Ejendom for hans lange og tro Tjeneste og til hans Børns Opdragelse.²⁾ Godset bestod af de 6 Gaarde Nr. 13, 16, 20, 21, 28 og 30. Kongen forbeholdt sig dog Tilbagekøbsretten.

Præbende Corporis Christi var Ove Skade og hans Søn blevet forlenet med 1660. Efter deres Død havde et Par kvindelige Slægtninge af dem været be-naadet med Præbendet. Dette blev 15. Januar 1679 tilskødet Viceadmiral Christian Bielke³⁾ og bestod af de 4 Gaarde Nr. 6, 7, 8 og 25, samt 3 Gadehuse. Han havde dem ikke længe, thi 7. Juni 1682⁴⁾ mageskiftede han, der da skrev sig til Ousgaard, dem til Kapellannerne ved Aarhus Domkirke. Godset bestod da ligeledes af 4 Gaarde, men kun af 2 Huse. Den øverste Kapellan fik Gaardene Nr. 7 og 8 og den nederste Nr. 6 og 25.

Endelig havde Voldum Kirke en Gaard i Byen, Nr. 29, den blev 24. Juli 1667 af Kirkeejeren Hans Friis til Clausholm mageskiftet til Kronen paa Sognepræsten ved Domkirkens Vegne.

¹⁾ »Sorø«, S. 649.

²⁾ Kronens Skøder II, S. 246.

³⁾ Kronens Skøder II, S. 465.

⁴⁾ Kronens Skøder II, S. 509.

Doktor Simon Paulli døde 1680, og Godset maa derefter vel være gaaet over til hans Arvinger. Han opføres dog endnu i Markbogen fra 1683 som Ejer af Nr. 13, 20, 21, 28 og 30, medens Grevinde Anne Amalie, der var Enke efter Grev Mogens Friis, opføres som Ejer af Nr. 16. Efter Matriklen 1688 er Dr. Simon Paulli Ejer af Nr. 13, 20, 28 og 30, Anders Rode er Ejer af Nr. 21 og Grevinden af Nr. 16. Senere maa de 5 Gaarde Nr. 13, 20, 21, 28 og 30 være kommen i Grev Conrad Reventlovs Besiddelse, thi denne mageskiftede dem 1. Febr. 1690 sammen med andet Gods til Kronen mod Kalø Slot, Ladegaard og Gods. De nævnte Gaarde blev lagt under Aarhus Amtsstue. Godset var da næppe i den allerbedste Stand.¹⁾ For Aaret 1. Maj 1691—1. Maj 1692 var de 4 Gaarde kun i Stand til at give Korn- og Smørlandgilde, medens de ikke kunde yde det øvrige. Den ene Gaard Nr. 30 kunde endog kun give Kornlandgilden. Ingen af dem var i Stand til at betale deres Arbejdspenge, der var 4 Rdl. for Nr. 13 og 21, 2 Rdl. for Nr. 28 og 1 Rdl. for Nr. 20 og 30. De havde ligeledes Restancer for de 2 foregaaende Aar ifølge Dom af 29. April 1691; herfor var der forgæves gjort Udpantning, men Bønderne havde intet ejt uden Heste og Kvæg, der var nødvendige til deres Gaardes Drift og derfor ikke maatte tages.

De følgende Aar blev Forholdene ikke bedre, særlig i 1693, der vist var et Misvækstaar, i alt Fald var Kornpriserne da noget højere end i de foregaaende Aar. Den 1. Marts 1694 udgjorde Restancerne 113 Rdl. 2 Mk., det vil sige, paa det Tidspunkt havde de endnu ikke betalt hverken Landgilde eller Arbejdspenge for Aaret 1693—94. Desuden havde de Restancer indtil 1. Maj 1693, der ialt beløb sig til 123 Rdl. 14 Sk. Næppe ret meget heraf er blevet betalt.

Disse Gaarde blev fra 1. Maj 1694 henlagt som Ryttergoods under Oberst von Prehns Regiment. Ifølge Krigsjordebogen fra 1696 boede da paa Nr. 13 Peder Jacobsen og Søren Nielsen, paa Nr. 20 Lauridts

¹⁾ Havreballegaard Amts Jordebogsregnskaber.

Rasmussen, paa Nr. 21 Søren Lauridsen, paa Nr. 28 Jacob Lauridsen og paa Nr. 30 Rasmus Jensen. Desuden var der et Gadehus beboet af Morten Mortensen, der aarlig gav 2 Rdl. Nr. 30 blev 1696 fæstet af Jens Espensen, der i Indfæstning gav 1 Rdl., Nr. 20 1704 af Niels Laursen, der gav 4 Rdl., Nr. 28 blev 1707 af Jacob Laursen afstaaet til Sønnen Anders Jacobsen, der var Dragon, men en anden blev præsenteret i Stedet for ham. I Indfæstning skulde han give 6 Rdl.

Da Rytterdistrikterne c. 1720 blev omdannede, blev der ingen Brug for Godset i Vejlbj, og dette blev derfor 13. Maj 1720 tilskødet Jens Andersen Møller i Aarhus for 1102 Rdl. 28 Sk. Kroner,¹⁾ dog forbeholdt Kongen sig Jagten i Vildtbanen, som dog vist ikke strakte sig saa langt. Det bliver 40 Rdl. for en Td. Hartkorn. Godset bestod af 5 Gaarde: Nr. 13 Peder Jacobsen og Peder Pedersen, Nr. 20 Niels Lauritsen, Nr. 21 Søren Lauritsen og Søren Povelsen, Nr. 28 Anders Jacobsen og Nr. 30 Peder Sørensen.

Jens Andersen Møller, der var Handelsmand i Aarhus, døde 1741, og hans Gods i Vejlbj arvedes af hans Datter Maren Jensdatter Møller, der havde været gift med Byfoged Oluf Andersen i Aarhus, der var død 1732. Maren Jensdatter Møller, der ogsaa ejede Kirken, boede om Sommeren i Vejlbj, hvor hun havde et Lyststed paa Pladsen vest for Kirken.²⁾ Hun skænkede 200 Rdl. til Vejlbj Skole, dog skulde hendes Bønder være fritagne for at svare noget til den. Hun, der var en meget velhavende Kvinde, har næppe været sine Bønder i Vejlbj noget streng Herskerinde. Hun døde 22. Dec. 1766, og hendes Gods i Byen overtoges af hendes Søstersøn og Universalarving Magnus Blach Ditlev Bering, født 1721 i Randers, senere adlet af den tyske Kejser under Navn af von Beringskjold. Han døde 1804 i Forvisning i Stavanger. Han skildres som en utaalelig Herremand mod sine Bønder. Han var i alt Fald en Mand, som ikke fandt sig i, at man traadte ham for nær, selv om

¹⁾ Skødeprot. 1, S. 198.

²⁾ Hertel, anf. Skrift, S. 609.

det var Statsministeren Høegh-Guldberg, da han mente sig forurettet af denne, hvem han havde hjulpet ved Struenses Fald. Dette kostede ham dog hans Frihed.

Om hans Forhold til Bønderne i Vejlby vides ikke andet end, at han solgte dem deres Gaarde, hvad jo ikke kan bebrejdes ham. At de var i Stand til at købe dem synes at vise, at de maa have siddet ret godt i det, selv om dette maaske mere skyldes Byfogdens Enke Maren Jensdatter Møller end ham.

De fleste Skøder er daterede den 19. April 1769. Jens Ovesen fik Skøde paa Gaard Nr. 21, som han selv havde i Fæste, Htk. 8 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. for 1000 Rdl. Paa Gaarden hæftede imidlertid det Legat, som Maren Jensdatter Møller havde givet til Skolen paa 200 Rdl. Prisen bliver altsaa 1200 Rdl. eller omtrent 150 Rdl. for en Td. Hartkorn, ikke saa lidt mere end de 40 Rdl., som blev givet 1720. Halvdelen af Nr. 13, Htk. 3 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk., blev solgt til Rasmus Jacobsen for 550 Rdl., og den anden Halvdel til Ove Nielsen Lyng for samme Pris. Begge havde tidligere disse Gaarde i Fæste. Gaard Nr. 20 var delt i 3 Dele, der hver havde 1 Td. 1 Skp. $\frac{1}{3}$ Alb. Htk. Køberne var Niels Christensen, der skulde give 200 Rdl. for sin Part, tillige skulde han forsørge sine gamle Forældre ifølge den med dem sluttede Kontrakt, Niels Andersen, der gav 225 Rdl. og Rasmus Lauritsen, der gav 225 Rdl. for sin Trediedel samt for 2 Huse. Han skulde ligeledes give sine Forældre Aftægt. Nr. 30 blev tilskødet Niels Andersen Elstæd for 550 Rdl., dens Hartkorn var 3 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. Jens Rasmussen fik s. D. Skøde paa et Hus og en Ager, Høvs Ager kaldet, med tilliggende Engskifte, Htk. 1 Skp., for 250 Rdl. Samme Dag blev ogsaa udstedt Skøder paa den Del af Nr. 5, som tidligere tilhørte Sjelleskovgaard, og som nu var kommen i Bering-skjolds Besiddelse. Jens Rasmussen fik Skøde paa en Anpart af Gaarden, Jens Lauritsen havde i Fæste, Htk. 1 Td. 5 Skp. $2\frac{1}{2}$ Alb., samt 4 Fag Hus for 410 Rdl. Niels Jensen Ovesen fik Skøde paa 3 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. af Gaarden for 539 Rdl. 1 Mk. 8 Sk. samt de til Avlingen benyttede Bygninger, »da Vaanings-

huset er tillagt nuværende øverste Kapellan til Aarhus Domkirke Hr. Møller og efterkommende Kapellaner pro Officio«. Pligten til at stille en Lejlighed til Kapellanens eller Vejlbys Sognepræstes Raadighed har vel egentlig hvilet paa Annekspræstegaarden Nr. 28, men er af Beringskjold eller tidligere Ejere overført paa Nr. 5. Resten af Nr. 5, 3 Skp. Hartkorn, blev s. D. tilskødet Niels Jensen Abel for 60 Rdl. 4 Mk. 8 Sk. Den ringe Pris synes at sige, at der ingen Bygning har været paa Jorden. Nogle Aar senere, 26. April 1776, fik Rasmus Nielsen Abel Skøde paa Nr. 28, Htk. 5 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. 2 $\frac{1}{2}$ Alb., for 610 Rdl. Den tidligere Landgilde for denne Gaard var 22 Rdl. Heri er vel indbefattet Afløsning af Hoveriet, thi ellers vilde den være uforholdsmæssig høj i Forhold til den, Bønderne paa Marselisborg Gods gav. Et Hus blev 1769 tilskødet Peder Pedersen for 90 Rdl., medens Jens Rasmussen 1771 maatte give 250 Rdl. for et andet. Nr. 21 blev senere delt i 2 Gaarde, den ene Matr. Nr. 13 blev 8. Maj 1793 af Jacob Nielsen og Søn Laurits Jacobsen tilskødet Jens Rasmussen for 1400 Rdl., og den anden Matr. Nr. 14 samme Dag tilskødet Niels Pedersen for samme Pris. Nr. 30 blev 1795 tilskødet Peder Jensen for 780 Rdl.

Det gejstlige Gods.

Til Sognepræsten ved Aarhus Domkirke, eller som han senere kaldtes, Stiftsprovsten, var alt før 1660 henlagt Præbende Sacristiæ, hvortil hørte 2 Gaarde i Vejlbys Nr. 17 og 18. Hertil kom endnu ved Skøde 24. Juli 1667 fra Hans Friis til Clausholm Nr. 29, der tidligere havde tilhørt Voldum Kirke.

Den øverste Kapellan ved Domkirken havde 1683 2 Gaarde Nr. 7 og 8, der tidligere havde hørt til Præbende Corporis Christi samt Hus Nr. 1. Hertil kom noget senere Nr. 15, der havde hørt til Præbende Hasle. I Midten af det 18. Aarh. kom hertil Gaard Nr. 16, som han fik ved Mageskifte 1748 fra Friisenborg i Stedet for Gydelykke i Skivholme Sogn og 1

Bol i Østrup, et Mageskifte som Præsten dog ikke var fornøjet med.

Han skriver derom: »og maa enhver, der alene kender Gydekykke, tilstaa, at 1 Daler er slaaet til 1 Mk. for Kapellaniet, ej engang at tale om Bolet i Østrup«.

Denne Gaard gav desuden 1 Ørte Byg til Vin og Brød samt 20 Skp. Havre til Bispen. Han klagede derfor over, at der kun blev lidt tilbage til ham selv, da begge Dele gik fra i Landgilden. Han forundrede sig ogsaa over, hvorfor denne Gaard skulde svare de 20 Skp. Havre til Biskoppen, da det egentlig paahvilede Kirken. Formodentlig hidrører dette fra, at Gaarden og Kirken begge i sin Tid havde tilhørt Kantordømmet, og da er blevet paalagt at svare denne Afgift. Ved Udskiftningen blev der dannet en ny Gaard, idet der blev taget 3 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Htk. fra Nr. 7 og 2 Tdr. 5 Skp. 2 Fdk. 1½ Alb. fra Nr. 15. Denne Gaard, Matr. Nr. 2, var en Tid bestemt til Præstegaard i Vejlby, men blev 1819 solgt til Selveje.

Den nederste Kapellan ved Domkirken havde 2 Gaarde i Byen Nr. 6 og 25, der tidligere havde hørt til Præbende Corporis Christi.

Landgilden for det gejstlige Gods er næppe blevet forandret, medens det laa til Domkirkens Præster. Om Indfæstningen vides intet, da Fæsteprotokollerne intet oplyser om den. Bøndernes Tilstand har næppe været daarlig, da Hoveriet, hvorom senere skal tales, var ubetydeligt.

Fæsterne af det gejstlige Gods søgte 1794 at faa deres Gaarde overdraget til Selveje, hvad ogsaa lykkedes dem. Den 28. Marts 1794 bevilgede Kancelliet, at Peder Nielsen den yngre af Stiftsprovstens Gods maatte overlades hans i Fæste havende Gaard (Nr. 18) Htk. 7 Tdr. 2 Fdk. (skal være 7 Tdr. 1 Fdk. 2 Alb.) mod, at han betalte til næste Snapsting 1150 Rdl. Han fik derpaa Skøde af Stiftsøvrigheden 14. Juni 1794. Samme Aar 20 Juni blev det tilladt at sælge Stiftsprovstens 2 andre Gaarde. Michel Rasmussen købte sin Gaard Nr. 17, Htk. 6 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk., for 1150 Rdl., og Jens Pedersen købte Nr. 29, Htk. 3 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk.

1 Alb., som hans Fader Peder Nielsen var Fæster af, for 600 Rdl. Begge Beløb skulde med Renter betales til Snapstinget næstkommende Aar. Skøderne blev udstedte 13. Juni 1795.

Af Fæsterne paa den øverste Kapellans Gods bød Peder Eskildsen paa Nr. 8 (Matr. Nr. 29), Htk. 4 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., 160 Rdl. for en Td. Hartkorn, hvilket var den Pris, som Stiftsprovstens Gaarde blev solgte for, eller 766 Rdl. 4 Mk. Niels Rasmussen (Bomholt) bød først for Nr. 7 (Matr. Nr. 7) Htk. 5 Tdr., 130 Rdl. for hver Td. Hartkorn. Da dette Tilbud ikke blev modtaget, blev det forhøjet til 160 Rdl., hvorefter dette og Peder Eskildsens Bud blev bevilgede 6. Juni 1794. Skøderne blev udstedte 14. Juni 1794. Niels Nielsen Knudsen paa Nr. 16 (Matr. Nr. 8) bød først 100 Rdl. for hver Td. Hartkorn, som ialt var 3 Tdr. 2 Fdk. 2 Alb. Tilbudet blev senere forhøjet til 140 Rdl. og bevilget 6. Juni 1794. Skøde udstedt 14. Juni s. A. Aarsagen til, at Prisen for denne Gaard var lavere end for de øvrige, var, at der paa den hvilte en Afgift af 20 Skp. Havre til Bispestolen, som den fremdeles skulde svare. Gd. Nr. 15 (Matr. Nr. 15), Htk. 5 Tdr., blev lidt senere, 13. Juni 1796 tilskødet Mads Eriksen for 800 Rdl., ifølge Kancelliets Bevilling af 29. April s. A.

Den nederste Kapellans Gaarde Nr. 6 (Matr. Nr. 6), Htk. 7 Tdr. 6 Skp. 2 Fdk. 1½ Alb., hvoraf Niels Nielsen var Fæster, og Nr. 25 (Tøndegaarden), Htk. 4 Tdr. 2 Skp. 1 Alb., Fæster Rasmus Pedersen, blev solgte disse ifølge Kancelliets Bevilling af 28. Marts 1794 for 160 Rdl. for hver Td. Hartkorn. Skøderne blev udstedte 14. Juni s. A.

Aarhus Hospitals Gods.

Aarhus Hospital ejede 1683 3 Gaarde i Vejlbj Nr. 9, 12 og 23, der forhen havde tilhørt Præbende Hasle og senere Rentemester Mogens Friis, formodentlig har Hospitalet faaet dem ved Mageskifte. Nr. 9 havde ifølge Matriklen 1688 6 Tdr. 3 Skp. 2½ Alb. Htk., senere var dens Hartkorn kun 5 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk.

2½ Alb., de manglende 3 Skp. 3 Fdk. tilhørte 1789 Constantinsborg.

I Aaret 1803 var Landgilden for Nr. 23, Peder Hiorthøis Enke, 13 Rdl. 4 Mk. 14 Sk., for Nr. 12 Ole Ovesen 24 Rdl. og for Nr. 9 Niels Villadsen 3 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, ½ Fjerd. Smør, Bederipenge 2 Rdl. 8 Sk., samt for Skov og Rejser 1 Rdl. 5 Mk. 14 Sk., samtlige Gaarde skulde desuden gøre nogle Dages Hoveri. Gaard Nr. 23 blev 29. Juni 1811 tilskødet Peder Hiorthøjs Enke Kirsten Nielsdatter for 3200 Rdl. og 3 Tdr. Byg aarlig efter Kapitelstakst. De øvrige 2 Gaarde vedblev at være Fæstegaarde og var de sidste Gaarde i Byen, der overgik til Selveje. Nr. 12 blev 1822 fæstet af Johan Christensen, der giftede sig med den forrige Fæster Ove Ovesens Enke Edel Rasmusdatter, han skulde give 200 Rbd. Sølv i Indfæstning og i Landgilde aarlig 50 Rbd. Sølv samt gøre nogle Rejser og Kørsler. Han havde den i godt 30 Aar. Da han døde, lod Hospitalet den sælge ved Auktion 1855. Den blev solgt til Jens Laursen for 11520 Rdl., 4 Tdr. Byg aarlig og Aftægt til den forrige Fæsters Enke, det hele blev for Stemplets Skyld ansat til 17220 Rdl., Skødet er dat. 18. Aug. 1856. Gaardens Værdi er altsaa steget ikke saa lidt i den Tid, Johan Christiansen havde den, men han fæstede den ogsaa i en Tid, der var daarlig for Landbruget, men maaske slet ikke saa daarlig for dem, der fæstede Gaarde den Gang. Byens sidste Fæstegaard, gl. Nr. 9, Matr. Nr. 3, blev solgt ved Auktion til Mikkel Pedersen, der overdrog sin Ret til sin Broder Andreas Pedersen Fredslund, der fik Skøde 3. Maj 1871. Prisen var 9150 Rdl., 3 Tdr. Byg aarlig og Aftægt.

Andet Gods.

Gaard Nr. 19 ejedes ifølge Matriklen 1688 af Dr. Simon Paulli og havde tidligere hørt til Præbende Hasle. Senere blev Stamhuset Constantinsborg Ejer af den. Jens Pedersen Kaalby, efter hvem Gaarden maa have faaet Navnet Kaalbygaard, var Fæster 1791, hans Landgilde var da 5 Tdr. 4 Skp. Byg, 7

Fdr. 4 Skp. Havre og 11 Rdl. 6 Sk., den sidste Afgift er maaske Afløsning for Hoveriet, thi Gaarden var hoverifri. Restancer havde han ingen af. Omkring Aar 1800 maa Gaarden være blevet solgt til Selveje, maaske til Løjtnant V. Petersen, der synes at have ejet den 1803. Senere er det meste af Jorden frasolgt.

Stamhuset Constantinsborg ejede desuden Bondeejet i Nr. 4, om hvilket foran er talt, og de 3 Skp. 3 Fdk. Htk. af Nr. 9.

Brabrand Kirke ejede ifølge Markbogen en Ager i Møndenvang, der da brugtes af Laurs Rasmussen paa Gaard Nr. 4. Ifølge Matriklen, hvor dog Brabrand Kirke ikke opføres som Ejer, var dens Htk. $1\frac{1}{2}$ Alb.

Vejlby Kirke havde 1648 foruden et Stk. Jord og Kirkeladen 3 Ørter Korn i Afgift af Gaardene Nr. 16 og 20. Den første opføres i Matriklen 1664 for $1\frac{1}{2}$ Ørte Byg til Kirken, den sidste gav ifølge Præsteindb. 1661 ligeledes $1\frac{1}{2}$ Ørte Byg til denne, men denne Afgift synes ikke optaget i Matriklen 1664.

Af Nr. 28, Anneksgaarden, var ifølge Præsteindberetningen 1661 omtrent $2\frac{2}{3}$ Otting »Kirkestub Jord«, medens $\frac{1}{2}$ Otting tilhørte Kapitlet. Den halve Ottings Landgilde var dog indberegnet under Kirkejorden. Kapitlet ejede jo begge Dele.

Af Gaard Nr. 20, Maren Eskildsdatter, var ifølge Præsteindb. 1661 den ene Otting Selveje. I Matriklen 1662 anføres, at denne Otting gav $2\frac{1}{2}$ Mk. $1\frac{1}{2}$ Sk. til Havreballegaard, og at dens Bondeskyld var $1\frac{1}{2}$ Ørte Byg, 5 Skp. Havre. Muligvis er det denne Otting, der omtales i et Skøde, tinglæst paa Marselisborg Birketing 18. Febr. 1716, hvori Laurids Nielsen i Weyelbye og Jens Olufsen sammesteds paa sin Hustru Inger Nielsdatters Vegne skøder deres Broder og Svoger Mogens Nielsen i Weyelbye den halve Part af en Otting Jord, den anden Halvdel ejede han i Forvejen. Ottingen havde Sælgernes Fader købt af Kapitaen Jfver Mogensen og Christian Frost af Trondhjem. Skødet er dateret 18. Sept. 1715.

Om dette nu ogsaa er vort Vejlby er usikkert, men 13. Maj 1720 skødede Kongen til C. L. von Plessen bl. a. i Hadslef Herred, Weilbye Sogn og By et Hus,

som Niels Larsen forhen beboede, og nu beboedes af Mogens Nielsen, dets Afgift var 2 Rdl. og dets Htk. 1 Td. 2 Alb.¹⁾

Tilsidst skal anføres, at de to vestligste Agre i Momrøgel i Ellevangen 1683 ifølge Markbogen tilhørte Søfren Jacobsen i Skejby. Endnu 1816 tilhørte de en Mand der. Agrene ligger lige ved Skellet til Skejby og er Matr. Nr. 149.

Hoveri.

Baade Fæstebønder og Selvejere maatte forrette Ægt og Arbejde til Aarhusgaard, men det vides ikke, hvor meget dette var, og ej heller kender man, hvor meget Arbejde Selvejerne maatte gøre i Forhold til Fæstebønderne. Rimeligvis har det været ubestemt, og dette gav senere Anledning til Strid. Den 5. April 1661 fik Gabriel Marselis Skøde paa Aarhusgaard og Gods; allerede den 25. Juli s. A. fik Selvejerbønderne et kgl. Brev, der lyder saaledes: »at eftersom vor elskl. Selsius Marselius²⁾ for os underd. haver ladet beklage, at endel af de Selvejer Bønder under Aarhusgaard liggende, hvis Gaarde vi til hannem skødet og afstaaet haver, sig meget halsstarrig og modvillig med Ægt og Arbejde, som de hertildags uden Fortræd gjort haver, nu siden han dennem bekom at skal forholde. Thi er vores alvorlig Vilje og Befaling, at bem.te Selvejer Bønder, hvis Gaarde bem.te Selsius Marselius solgt er, være hannem eller hans Fuldmægtig i hans Fraværelse hørige og lydige med Ægt, Arbejde og anden Herlighed og Rettighed, som de hertildags gjort og givet haver, saafremt de ikke efter Landsloven vil straffes, og deres Bondeskyld for Uhørsomhed have forbrudt, hvorefter alle og enhver, som vedkommer, kan vide sig at rette og for Skade at tage Vare. Givet etc.«.

Hvad Virkning dette Brev havde, vides ikke. Men

¹⁾ Skødeprot. 37, 132.

²⁾ Gabriel Marselis's Broder, han har maaske haft Andel i Godset.

da Christian den 5.s Danske Lov var udkommen, hvori siges, at Selvejerbønderne kun skulde gøre en Fjerdedel af det Hoveri, som Fæstebønderne gjorde, blev der atter Uro.

Constantin von Marselis skrev da 13. Juni 1692 følgende til Kongen:¹⁾ »som siden Eders kongelige Majestæts allernaadigste Lov er udgangen, mine Selvejerbønder har tilholdt dennem ej mere Arbejde at gøre end en Fjerdepart mod en Fæstebonde, da de dog mig ligesom Fæstebønder med al Herlighed og Rettighed uden al Ekseption skødet er, og samme Bønder desforuden allernaadigst er anbefalede Arbejde og Hovning at skulle gøre efter hans kongl. Majts. Friderici Tertii salig og højloftig Ihukommelse allernaadigste Brev af 25. Juni(!) 1661, hvoraf Copia medfølger. Det kan importere en, nogle Skepper eller ungefær en Tønde Hartkorn over 8 Tønder, som er en ringe Ting og skulde derfor saadan deres Arbejde mig længere afgaa, maatte ej alene mine Hovedgaardes Avling ligge udyrket, mens endog Friherreskabets Bønder derover blive ganske ruinerede. Indflyer derfor til Eders kongelige Majestæt, at mig den samme Naade, som andre vederfares, allernaadigst maatte bevises og Eders kongelige Majestæts allernaadigste Brev meddeles, hvorved samme Selvejere maatte tilholdes herefter som tilfora at gøre fuld Arbejde, hvorpaa jeg og Eders kongelige Majestæts allernaadigste Resolution allerunderdanigst venter«.

Kongen tog Hensyn til hans Brev og konfirmerede og stadfæstede den 21. Juni 1692 det foran gengivne Brev af 25. Juli 1661. I dette stod der jo, at Selvejerne skulde gøre det Arbejde osv., som de hidindtil havde gjort, og hvortil Retten var skødet ham, hvad vel egentlig ogsaa er Ret. Kongen gaar altsaa helt udenom det Spørgsmaal, hvorledes Danske Lov skulde fortolkes, naar Selvejerne i Forvejen gjorde mere Hoveri, end de var pligtige til efter Loven. Hvorledes Hoveriet nu er blevet ordnet paa Marselisborg Gods vides ikke, men senere gjorde Selvejerne noget min-

¹⁾ Jydske Reg., 19, Fol. 280 med Indlæg.

dre Hoveri end Fæstebønderne. I Niels Jacobsens Fæstebrev fra 1737 hedder det: »Gaardens sædvanlige Hoveri forretter han ligesom andre, der saadant Bondeje her paa Godset ejer og besidder«. Kort efter maa Hoveriet være blevet afløst af en Pengeafgift, dog vist kun for en Del af Bønderne paa Godset, og Selvejerne svarer nu 6 Mk. eller 1 Rdl. i Afløsning af hver Tønde Hartkorn, medens Fæstebønderne svarer 8 Mk. Dog gjaldt denne Afløsning ikke for bestandig. I Anders Nielsens Fæstebrev fra 1777 hedder det: »Gaardens sædvanlige Hoveri og Rejser forretter han ligesom andre, der saadant Bondeje her paa Godset ejer og besidder, særlig naar den Akkord at svare Penge som meldt for begge Dele ophører«.

Snart efter har de sandsynligvis igen begyndt at gøre Hoveri, thi 1792 blev der i Henhold til Plakater af 24. Juni og 23. December 1791 sluttet en Overenskomst mellem Besidderen af Baroniet og Bønderne om Hoveriet, hvorved Bønderne forøvrigt fik 24—30 Td. Land mindre at dyrke. Foreningen er meget vidtløftig, hvorfor her kun skal anføres, hvad der i det Højeste ugentlig kunde forlanges af Bønderne.

»Udi Husbondens Pløje- og Sædetid. Hver Halvgaard eller de, som udgør en Halvgaards Hovning, en Pløje- og en Harvedag, samt en Spand- og en Gangdag i andet Arbejde, men i Bygsædens Tid, om 2de Vange et Aar dermed besaas, 2de Pløje- og 2 Harvedage, naar saadant maatte gøres fornødent, og bliver Harvingen at forrette samme Dag, som Jorden pløjes og besaas, følgelig bliver 1 Pløje- og en Harvedag samlet at udredes af hver Halvgaard, ligeledes maa. foruden anførte Pløje- og Harvedage, paa samme Tid fordres 1 Gangdag til andet Arbejde og ellers en Spand- og 1 Gangdag samlet, naar det gøres fornødent.

Udi Husbondens Hø- og Kornhøst samt Tørveskæring. Hver Halvgaard 1 Spand- og 5 Gangdage og hver anden Uge 2 Spand- og 3 Gangdage.

Udi Husbondens Gødsknings- eller Møgagningstid. Hver Halvgaard 2 Spand- og 2 Gangdage, der alt udredes i 2 naturlige Dage, daglig 1 Spand- og 1 Gangdag.

Udi de øvrige Aarets Tider. Hver Halvgaard 1 Spand- og 2 Gangdage, og skal en Spand- og 1 Gangdag, eller og 2 Gangdage forrettes samlet, i Fald Husbonden behøver og forlanger det.

Det ugentlige Antal Spand- og Gangdage for de Beboere, der ikkuns forretter Boels- eller mindre Hovning, bliver i Forhold til, hvad næst forhen er bestemt.

Løvrigt skal det og være Husbonden uforment at fordre og erholde 2de Gangdage imod derfor at decourtere 1 Spanddag.

Af Gaardene i Vejlby blev 2 regnet for Halvgaarde og 10 for Fjerdinggaarde med Hensyn til Hoveri.

I Foreningen synes der ingen Forskel at være gjort paa Selvejernes og Fæstebøndernes Hoveri. Foreningen er afsluttet paa Marselisborg den 5., 7., 8. og 9. Maj 1792 og paategnet af Stiftamtmand O. Høegh-Guldberg 12. Maj s. A.

De øvrige Bønder i Byen gjorde ikke meget Hoveri. Constantinsborgs Bonde var baade 1771 og 1791 hoverifri.

Stiftsprovstens 3 Bønder skulde ifølge en Hoveriforening af 14. Marts 1792 gøre følgende Hoveri: »1. Gøre de Rejser og Kørsler, som Husbonden maatte behøve, dog saaledes at de ikke er længere eller flere, end vi uden Besværing eller Sinkelse kan forrette. 2. Forsyner vi Husbonden med fornødent Gulvsand til hans Hus's Brug. 3. Kører vi af Gaarden, hvad Urenhed, der behøves at udføres, naar forlanges«. De to Gaarde, Nr. 17 og 18, men vist ikke Nr. 29, skulde desuden besørge Kørsel af 18 Læs Brænde, nemlig 12 Læs Sommerved og 6 Læs Vinterved, men dette hørte muligvis under Landgilden.

Øverste Kapellan navde 4 Gaarde; Fæsterne skulde 1792 skiftes til at gøre Sognerejser til Maanedso- og Fasteuge-Prædikener for Præsten, i Stedet for andre Rejser skulde gives 3 Mk. pr. Td. Hartkorn.

Den ene Husmand skulde hvert andet Aar gøre en Rejse paa 1 à 2 Mil. De 3 Mand paa Husstedet Nr. 5 skulde hver gøre 4 Arbejdsdage om Aaret. Dette Arbejde maatte ikke kræves i Pløje- eller Høsttiden.

Den nederste Kapellans Bønder skulde ifølge deres Fæstebreve gøre en Dags Rejse. Forøvrigt havde han altid anset de i Jordebogen anførte Arbejds- eller Ægtpenge som Betaling for Hoveri.

Hospitalets Bønder var pligtige til at forrette dettes Rejser og Kørsler, samt udføre Gødskningen, som avledes paa dets Jorder paa Aarhus Mark, hvilket ved Forening 1792 blev fastsat til en Dags Arbejde med en Vogn med 2 Heste, Arbejdsdagen beregnet til 10 Timer. Hvad Rejser angik, skulde hver Bonde forrette en paa 2—3 Mils Længde. Om disse Rejser siger Forstanderen 1803, at de aldrig var blevne fordrede i hans Embedstid.

Landbruget.

Den ældste Efterretning, som haves om Landbruget i Vejlbys, er den foran omtalte Bemærkning om den i Aarhusbogen beskrevne Domkapitlet tilhørende Gaard, at der kunde saas det ene Aar, »alternatis annis«, 9 Øre Korn i dens Jord, og det andet, »alternatis annis«, 14 Øre. Dette har Professor Steenstrup fortolket, som om man i Vejlbys havde et toaarigt Skifte, da Trevangsbruget efter hans Mening ikke anvendtes i Jylland.¹⁾ Imidlertid benyttede man senere Trevangsbruget i Byen, og der er ingen Grund til at antage, at det først senere er kommet i Brug. Det brugte latinske Udtryk maa da forstaas saaledes, at man i et Aar saaede 9 Øre og i et andet 14 Øre Korn, det vil sige, Udsæden var ikke lige stor hvert Aar. For hele Byen vilde den angivne Udsæd for 7 Ottinger blive henholdsvis 555 Tdr. og 864 Tdr. Korn (Byg). Hvis man havde et toaarigt Skifte, det vil sige 2 Marker, hvoraf den ene aarlig hvilte, skulde man altsaa i hele Byens Mark dengang have kunnet saa 1419 Tdr. Korn. Det er langt mere, end man kunde saa senere, thi 1683 var det dyrkede Areal kun 927 Tdr. Land. Dette vilde være en altfor usandsynlig Tilbagegang. Dertil kommer, at et saadant toaarigt Skifte

¹⁾ Studier over Kong Valdemars Jordebog, S. 60.

næppe brugtes mange Steder i Jylland, i alt Fald var det vistnok fuldstændig ubekendt i Vejlbys Omegn. Det er derfor sandsynligt, at der ved det brugte Udtryk skal forstaas, at man ikke saaede lige meget hvert Aar, men det vil ogsaa ske, naar Markerne ved et Trevangsbrug er ulige store, og det var de i Vejlbys.

Først ved den Landmaaling, som fandt Sted 1683 i Anledning af en ny Matrikels Indførelse, faar man nærmere Oplysning om Landbruget i Danmark.

Her giver baade Mark- og Modelbogen os Oplysninger. I den sidste,¹⁾ hvis Beretning om Landbruget er indhentet af en Kommission, der 1686 rejste rundt og takserede Jorderne i Havreballegaard og flere Amter, da man ikke fandt det tilraadeligt at bygge paa den alt 1683 skete og i Markbogen indførte Taksering, hedder det om Byen: »Haver 3de Vange, som saas med Byg og Aure (Havre), ganske lidet med Rug i 2, hviler det 3die Aar, bestaar af mere Muld end Ler og mere Ler end Muld, endel af kold Ler, og beregnes $\frac{1}{3}$ god, $\frac{1}{3}$ mid, $\frac{1}{3}$ skarp. Engen i Agerstød og i en Mose op til Ego Mark, som beregnes efter Forretningen. Noget lidet Fædrift ved Stranden, hvorpaa haves til hver Gaard 2 Høveders mid Græsgang«. Derefter anføres hvor meget dyrket Land, det vil sige Jord, der blev pløjet, der hørte til hver Gaard, og hvor mange Læs godt Hø og Mosehø, der kunde høstes til hver af dem i Engene og paa Agerstød, hvorved forstaas de udyrkede Ender af Agerne. Ialt var der i Byens Mark 927 Tdr. Land, der var under Dyrkning. Engene blev takserede til $62\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og $173\frac{1}{2}$ Læs Mosehø, og der var ialt Græsning til 60 Høveder paa Overdrevet. Af god Jord blev 4 Tdr. Land regnet for en Td. Hartkorn, af middel 6 Tdr. og af skarp 9 Tdr.; 16 Tdr. godt Hø eller 32 Læs Mosehø var en Td. Hartkorn og ligesaa 32 Høveders Græsning. Det Hartkorn, der fremgik af denne Taksering, blev dog senere forhøjet med en Femtendedel, da Regeringen fandt, at Hartkornet blev langt mindre end det tidligere fra 1664. Trods denne For-

¹⁾ Protokol, Nr. 1758.

højelse fik Landbruget dog en betydelig Nedsættelse i Hartkornet. I Vejlby faldt det fra c. 242 Tdr. til 184 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. Da hele Byens Areal er 2445 Tdr. Land, og da den dyrkede Jord kun udgjorde 927 Tdr., var det kun c. 38 % af Jorden, der blev dyrket.

Markbogen indeholder langt udførligere Oplysninger end Modelbogen, idet den for hvert enkelt Fald giver Besked om Jordens Brug og Hvile og Jordbundens Godhed og Art. Dens Oplysninger er sikkert paa-lideligere end Modelbogens, thi den Kommission, der forfattede denne, har rimeligvis kun haft ringe Tid at anvende paa hver By og har maattet stole paa Bymændenes Opgivelser samt iøvrigt lægge Markbogens Taksationer til Grund for sin Bedømmelse.

I Markbogen hedder det om Byen:

»Weyelbye Sogn og By haver fire Marker og først en liden Vang kaldes Kayis Vang, er aarlig indhegnet og bliver saaet paa nogle Steder og Aaser [Fald], Resten bruges til Tyrebed [Græsning] formedelst dens Udygtigheds Skyld, de andre tvende, neml. Elle Vangen, Skou Vangen [og] Mønden Vang saas hver i tvende Aar og hviler det 3die Aar«. Et andet Sted siges det, at Møndenvang 1683 var Fællede, det vil sige, den henlaa til Græsning for Byens Kvæg, og at Ellevang var Rugvang, den 3die Vang Skovvungen maa altsaa have været Bygvang.

Derefter gives der Oplysninger om de enkelte Fald. Om nogle af Agrene i Skos Spiel i Skovvang hedder det: »God Bygjord, sort Muld og blaa Ler, saas et Aar med Byg, andet Aar med Blandkorn, hviler et Aar«. Om andre Agre i samme Fald hedder det: »God Jord til Byg, sortmuldig, saas 2de Aar med Byg, hvil. et Aar«. Andre Steder saaede man Havre efter Byg, f. Eks. i Lerbecks Agre. Om nogle af Agrene i dette Fald hedder det: »God Bygjord, sort Muld og lidet Rødsand, saas et Aar med Byg, et med Havre, hviler et Aar«. Andre Agre i samme Fald var ringe Bygjord, men saaedes ligeledes først med Byg og siden med Havre, hvorefter de hvilte et Aar. I Høfs Agre i Ellevang saaede man første Aar Byg og derefter Rug,

Jorden hvilte derpaa et Aar. Men der var Agre, der ikke kunde nøjes med et Aars Hvile; nogle af Agrene i Arspis Spiald blev besaaet et Aar med Byg, næste Aar med Havre, hvorefter Jorden hvilte i 3 Aar. Andre Agre maatte have endnu længere Hvile, det højeste synes at være 20 Aar. Dette var Tilfældet med Anne-røgell Fald i Møndenvang, der var »ond Aure Jord, af sur dyet Jord, saas 2 Aar Aure, hvil. 20 Aar«. Ikke sjældent var der Forskel paa Agrene i saa Henseende i samme Fald. I Wiekiers Agre og Spield blev Agrene Nr. 5 til 9 dyrket med Byg og Havre, hvorefter de hvilte i et Aar, Agrene Nr. 31 og 32, der tilhørte samme Gaard, blev dyrket paa samme Maade, men hvilte i 6 Aar. Faldet laa vist lige syd for Byen, men de tørstnævnte Agre var Gaardens Toftejord og laa lige syd for denne.

Medens det paa Sjælland, hvor Trevangsbruget især hørte hjemme, var uhørt eller i alt Fald meget sjældent, at noget Agerskifte havde længere Brug end 2 Aar, er det ganske anderledes i Jylland. Her hvor Trevangsbruget kun fandtes spredt og ikke var særlig udbredt, synes det enten ikke at være blevet konsekvent gennemført, eller ogsaa maa man senere have gjort Forandringer i det.

I Vejlbj var der saaledes flere Fald, der blev dyrkede i længere Tid end 2 Aar. Muligvis fandtes disse Fald dog kun i den ene Vang Ellevang, og det var her maaske særlig Udmarksjorden, man dyrkede i flere end 2 Aar, til Gengæld fik Agrene saa længere Hvile. I Brunbierrig Agre blev nogle Agre besaaet i 2 Aar med Havre og hvilte derefter 6 Aar, andre blev første Aar besaaet med Boghvede, derefter med Rug og tilsidst med Havre i 3 Aar, ialt altsaa dyrket i 5 Aar, de hvilte derefter 6 Aar. I Longe Enge blev f. Eks. Ager Nr. 15 dyrket første Aar med Rug, derefter med Havre i 2 Aar, hvorefter den hvilte i 6 Aar. Derimod blev den 45. Ager besaaet først med Boghvede, derefter med Rug, siden med Havre i 2 Aar, hvorefter Jorden hvilte 9 Aar. Denne længere Brug maa have medført, at Dele af Vangen, ogsaa naar den var Fældet, blev dyrket, hvad der maa have været til Hinder

for Kvægets Gaaen i Vangen, da det jo var nødvendigt, at en Hyrde paasaa, at det ikke gik i de dyrkede Agre. I Kaysvangen blev Jorden besaaet med Havre 2, 3 eller 4 Aar i Træk, hvorefter den som oftest fik lang Hvile.

Skønt Jorden her i Markbogen angives at være udygtig, er den i Virkeligheden ikke daarligere end i de andre Vange. Derimod blev Jorden paa et enkelt Fald nær sjældent gødet, maaske er denne Mark blevet senere opdyrket end Byens øvrige Jord, af hvilken Grund den har været i ringere Kultur.

De mest dyrkede Kornsorter var Byg og Havre, den sidste især i Udmarksjorden. Rug har man næppe dyrket saa meget. Endvidere har man vel her som andre Steder dyrket Ærter, Hør osv. Om Hørdyrkingen minder vel Hørgaards Agre. Desuden dyrkede man Bønner, som nogle Gaarde gav i Landgilde.

I Skovvangen fandtes noget Udjord, kaldet bag Schouen. Det hedder herom i Markbogen: »Her udi forn.te Vang findes noget Udjord, kaldes bag Schouen og ligger ved Stranden. Samme Jord haver været pløjet og opbrudt tilforn, dog ikke i Mands Minde og nu hverken kendes Ager eller Ren, ej heller Bymændene vidste enhver sin Anpart at udvise, og Takserermændene den ganske udygtig er kendt til Sæds Brugelse, hvorfor ikke kunde opmaales, indstiller til hans Mayts videre Resolution«. I denne Vang laa ligeledes Vejlby Skov eller Krat, hvori Byens Kvæg kunde græsse.

I Møndenvang var ligeledes en Udjord, det hedder om den: »Til forn.te By findes en Udjord, kaldes Aae-kraage og ligger ved Strandsiden, haver ej udi lang Tid været udi Brug, ej heller været opløjet eller opbrudt mere end engang, mens Sæden kom ikke nogen til Nytte, formedelst Jordens Udygtigheds Skyld, eftersom Jorden ikke kan bære Græs, langt mindre Korn, og ej kendtes Ager eller Ren, ikke heller vidste Bymændene sin Anpart at udvise, hvorfor den ikke kunde blive maalt, tilmed kender 2de Takserermænd den ganske udygtig, formedelst den nu ikke bliver brugt til andet end Overdrift udi 30 eller 40 Aar«.

Overdrevet var ifølge Engtakseringsprot. takseret for 30 Høveders Græsning. Denne Taksering blev senere forhøjet til 60, hvilket vist ogsaa er en meget lav Taksering.

Mange Steder i Marken fandtes der Enge eller Kær, hvor der kun avledes mere eller mindre godt Hø. Mod Nord fandtes store Moser. Om Høavlen her hedder det: »Angaaende Højbjergningen udi Mosen, som er et slemt Morads med Tuer og Ellerødder, da er »Ørckningen« [Bjærgningen] hel besværlig, skal altid bæres i Land og tit og ofte for Vandets Overskyllelse ikke kan bjærges«.

I Engtakseringen angives Høavlen noget anderledes end i Modelbogen. Der kunde høstes i Ellevang $35\frac{5}{6}$ Læs godt Hø og 3 Læs Mosefoder, i Møndenvang henholdsvis $35\frac{1}{16}$ og 4 Læs, i Skovvang $7\frac{7}{32}$ og $5\frac{75}{92}$ Læs og i Kaysvang $6\frac{17}{32}$ og 1 Læs samt i Mosen $230\frac{9}{20}$ Læs Mosefoder, ialt $84\frac{31}{48}$ Læs godt Hø og $244\frac{61}{230}$ Læs Mosefoder.

Trevangsbruget har man sikkert benyttet i Vejlbj indtil Byens Mark 1781 blev udskiftet af Landinspektør Haar, efter at den Aaret i Forvejen var blevet opmaalt af Landmaaler Hinneborg. Det var dog kun Agerjorden, Engene og Moserne, der blev udskiftet, de udyrkede Strækninger mod Stranden forblev i Fællesskab. Byens Gaarde blev ikke udflyttede, deres Agerjord fik de paa et Sted, fra Gaarden eller Byen ud til Nabobyernes Mark eller Overdrevet. Lodderne blev derved smalle og langstrakte, en af de længste var c. 2600 Alen lang, og hvor den var smallest inde ved Gaarden kun c. 50 Alen bred. Dette kan næppe kaldes nogen heldig Facon paa en Mark, selv om dette er en af de længste og altsaa en af de smalleste.

Østermose blev udskiftet i lange, smalle Strimler indtil 1400 Alen lange og kun 20—30 Alen brede. I Vestermose var Lodderne langt kortere og bredere.

I Krattet beholdt Gaardene deres tidligere Andele.

Tager man f. Eks. Gaard Matr. Nr. 3, gl. Nr. 9, tilhørende Aarhus Hospital og som Fæstegaard formodentlig endnu ved Matrikuleringen af sin gamle Størrelse, gl. Hartkorn 5 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk. $2\frac{1}{2}$ Alb.,

da havde den sin Jord fordelt paa følgende Steder: Gaardspladsen i Byen $\frac{1}{2}$ Td. Land, Takst 22, en Hovedlod norden for Byen omtrent $42\frac{1}{2}$ Td. Land, dens Takster fra 16—21, 3 Tørvelodder i Østermose tils. c. $7\frac{1}{2}$ Td. Land, Jordens Takst var her 6—10, i Vester-mosen 2 Tørvelodder, c. $3\frac{1}{2}$ Td. Land, Takst 11 og 15, en Hedelod, det vil sige en Lod paa Overdrevet eller Fedet, der først blev udskiftet senere, dens Størrelse var 15 Tdr. Land, Taksten 6—8, og en Kratlod paa 4 Tdr. Land, hvorefter $\frac{2}{3}$ havde Takst 3 og Resten Takst 12. Ialt havde Gaarden 73 Tdr. 3050 □ Alen Land, hvis nye Hartkorn beløb sig til 7 Tdr. 6 Skp. $2\frac{1}{4}$ Alb. Det angivne Areal vil svare til 39 Tdr. 13610 □ Alen Land til Takst 24, den højeste Takst, der kunde gives.

Nogle Gaarde havde desuden en Englod, f. Eks. Matr. Nr. 4, og Godheden var naturligvis ikke ens for al Jord. Denne Gaards Hedelod havde saaledes Takst 3, og de Lodder, der laa lige ved Stranden, var endnu daariigere.

Da Byen var blevet udskiftet, maatte hver Bonde selv bestemme sin Gaards Drift, hvad tidligere Gaardmændene havde gjort i Forening. Fra 1791 har man en Beretning om Agerbruget fra Constantinsborg. Ifølge denne var Markernes almindelige Brug 5 Aars Brug og 5 Aars Hvile. Jorden blev første Aar besaaet med Hør og Byg, andet med Rug, tredje med Byg, fjerde med Ærter og Havre og femte med Havre. Den Gaard, der tilhørte Constantinsborg, Kaalbygaarden (gl. Nr. 19, Matr. Nr. 16), havde sin Jord delt i 10 Kobler, og i dens Mark kunde ialt saas 50 Tdr. Rug. I et middel Aar kunde Bonden høste 12 Tdr. Rug, 46 Tdr. Byg, 30 Tdr. Havre og 10 Tdr. Ærter, samt avle 32 Læs Hø. Han kunde paa Overdrevet græsse 21 Høveder. Ifølge Modelbogen fra Matriklen 1688 kunde han kun græsse 2 Høveder der.

Fra Aaret 1805 har man nogle Indberetninger i Anledning af den nuv. Matrikels Indførelse, og der ogsaa Efterretninger om Landbruget baade fra Marselisborg Gods og fra Amtsforvalteren om Selvejerne. I Indberetningen fra Marselisborg hedder det kun, at

Jorden bruges i 6 og hviler i 5 Aar. Den anden Indberetning er mere udførlig. Det hedder i den om Agerjorden: »Bruges i 6 og hviler i 5 Aar, første Aar saas Hør og Byg efter 2 Pløjninger, dernæst gødes og saas Rug, 3die Aar Byg efter 2 Pløjninger, 4de Aar Ærter, 5te Aar Byg efter 2 Pløjninger og 6te Aar Havre«. I Arbejdjournalen siges der c. 1820 om Byen: »Byens Jorder er særdeles gode og bestaar for det meste af Muld med mere eller mindre Blanding af Ler og Sand. Byen har megen Hoavl og overflødig Tørveskær. Sognet ejer selv Kirken. Dyrkningsmaaden er 1ste Aar Byg, 2det Aar Rug, 3die Aar Byg, 4de Aar Ærter, 5te Aar Byg, 6 og 7de Aar Havre, derefter hviler Jorden i 5 à 6 Aar«.

Nogle Aar senere, da Kongetienden til Hospitalet i Aarhus 1823 blev afløst, angives den almindelige Dyrkningsmaade dog kun at være 5 Aars Brug og 5 Aars Hvile. Sædskiftet var da Byg og Hør det første Aar, Rug og Vinterhvede det andet og derefter Byg, Ærter og Havre. Hedelodderne paa Fedet havde 2 Aars Brug, det første Aar Boghvede og det næste Rug, derefter hvilte de i 6 Aar.

Den aarlige Udsæd for 43 Gaarde med c. 167 Tdr. Hartkorn var da: 51 Tdr. 3 Skp. Rug, 246 Tdr. 6 Skp. Byg, 46 Tdr. 2 Skp. Ærter, 240 Tdr. 7 Skp. Havre, 5 Tdr. 5 Skp. Vinterhvede, 2 Tdr. 2½ Skp. Boghvede og 12 Tdr. 1 Skp. Hørfrø.

Det almindelige Udbytte angives da at være for Byg 5½—6 Fold, for Rug 3½—4 Fold, men paa Fedet dog kun 2½ Fold. Ved Fold er her forstaaet Forholdet mellem Udsæden og Høsten.

Da den øvrige Mark 1781 blev udskiftet, søgte de daværende Selvejere ogsaa at faa Fedet udskiftet, men dette blev ikke til noget. Her havde foruden Gaardmændene ogsaa Husmændene Græsning til en Ko og 4 Faar aarlig. Derfor skulde de give til Gaardmændene 1 Mk. for Koen og 10 Sk. for hvert Faar.

De Husmænd, som havde nydt denne Græsning, angives 1795 at være 16 Huse med 2 Grandehuse (formodentlig Smedens og Hyrdens) af Marselisborg

Gods, 2 Huse af Constantinsborg Gods og 34 Huse af Strøgodset, ialt 52 Huse.

Selvejerne søgte atter igen i 1793, 95 og 98 om at faa Fedet udskiftet. Dette lykkedes ikke. Da de igen ansøgte 1801 om Udskiftning, bad Amtmanden Rentekammeret om at faa en Landinspektør anvist, der kunde besørge det. Det blev overdraget Landinspektør Krog at gøre det, og han tilskriver 6. Marts 1802 Rentekammeret, at han, saa snart det var ham muligt, vilde udskifte Egaa Fed. Det blev dog ikke til noget, thi Lodsejerne var imidlertid blevne enige om ikke at udskifte. Imidlertid ansøgte 1805 Ejeren af Marselisborg Gods om Tilladelse til at sælge Bøndergodset uden at miste Gaardens Skattefrihed. Dette blev bevilget 25. Sept. 1805,¹⁾ men som Betingelse herfor blev bl. a. forlangt, at der af den Andel, som Marselisborg havde i Egaa Fed, skulde tillægges Gaardens 10 Huse Vederlag for den Græsning, de hidtil havde haft til 1 Ko og 4 Faar. Dette havde til Følge, at Fedet blev udskiftet, efter Hertel i Aaret 1806. Denne fortæller ogsaa, at 29 af de ældste Huse i Byen fik Jord her. Fedet skulde efter hans Beretning være 611 Tdr. Land stort, efter Arbejdjournalen er det 621 Tdr. Land. Husene fik deres Jord nærmest Stranden, hvor den er daarligst.

Vejlby Krat.

Vejlby Krat, som nu enten er forsvundet eller omdannet til Haver, er den sidste Levning her i Sognet af de store Skove, som engang bedækkede store Dele af Østjylland og vel ogsaa Vejlby Sogn. Mod Syd har det gaaet i et med Risskov, som tilhører Aarhus By og af den Grund er bevaret, medens Vejlby Krat har været delt mellem Byens Gaarde og af disse vel forhugget og ødelagt.

Om Skoven i Fortiden giver Lenets Regnskaber os Oplysning. Flere af Gaardene svarede Kul i Landgilde, det vil sige Trækul, og Vedbyg. Det sidste er

¹⁾ Jydske Landvæsenk. Journal 1805, Bilag 2085.

dog vistnok en Afgift i Stedet for Kørsel af Brænde, og dette kan jo være blevet hentet fra andre Skove. Derimod har det vel været saaledes, at Kullene skulde leveres af Gaardenes Skovparter, man har vel ikke sat Bønderne til at brænde Kul i andre Bønders Skove. Ialt blev der ydet 14 Tdr. Kul i Afgift af 7 af Aarhusgaard Lens Gaarde. Domkapitlets Bønder ydede ikke Trækul.

Foruden af Brænde og Gavntømmer drog man tidligere ogsaa Nytte af Oldenen, Bøgens og Egens Frugter, idet man om Efteraaret drev Svin paa Skovene, for at de kunde blive fede af den. I Aaret 1600 var der 6 Svin paa Olden i Kronens Part af Vejlby Lund, som den da kaldes. For disse Svin blev der betalt 4½ Mk. i Afgift eller Oldengæld. I Aaret 1605 var der 19 Svin og 1611 11 Svin paa Olden ligeledes alene i Kronens Part. Men Kronen ejede kun den mindste Del af Skoven, 6 Gaardes Andele. Foruden disse havde Domkapitlets Bønder og Selvejerbønderne deres Part. Da der var 30 Gaarde i Byen, har Kronen omtrent ejet en Femtedel af Skoven. Der har da paa den kunnet fedes 5 Gange saa mange Svin som ovenfor nævnt, forudsat at Skoven til de øvrige Gaarde ikke var altfor forhugget.

Ifølge Matriklen 1662 havde 18 Gaarde i Byen Skov til 1 eller 2 Svins Olden hver, ialt til 22 Svin. I Matriklen 1664 takseredes Skoven derimod kun til 12 Svins Olden. I Engtaks. omtales 1683 Skoven saaledes: »Ved denne By er en liden Skovspart med nogle faa Egestubbe, som ikke er Top eller Grene paa og ingen unge Træer i Opvækst«. Desuden fandtes der i Skoven eller paa Byens Mark Tjørne, saa at hver Mand kunde have aarlig Lukning til Udgærdene, det er Gærderne mellem Byen og Nabobyerne. Hvorledes det forholdt sig med Gærderne mellem Byens Vange, vides der ikke noget om. Sandsynligvis har der været Gærder, men Gærdsel hertil har de da maattet købe. Skoven blev da ikke takseret til nogen Svins Olden. Et Hundrede Aar senere 1785 hedder det: »Ingen Skov, alene lidet Krat, som enhver har beholdt sin forhen hafte Part udi«.

Kvægbruget.

De første Opgivelser om Antallet af Kreaturer i Vejlbys stammer fra 1682, og de er fremkomne i Anledning af en Kop- og Kvægskat. Hvor paalidelige de er, kan man naturligvis nu ikke vide. Angivelserne maa stamme fra December Maaned. For Havreballegaard Amt mangler desværre Oplysning om de enkelte Beboeres Antal af Kreaturer, man erfarer kun, at Antallet for hele Sognet var 344 Heste, Køer og Stude, 39 Foler under 3 Aar, 50 Ungnød under 2 Aar, 127 Faar, Lam og Svin samt 13 Bistokke.

Senere var Antallet langt mindre. Efter Angivelserne til den ved Forordn. af 5. Febr. 1687 paabudne Skat var der da 70 Heste, Hopper, Køer og Stude, 44 Foler og Føl, 23 Ungnød og Kalve og 116 Faar, Lam og Svin. Det er en betydelig Tilbagegang. Muligvis skyldes den, at Beboerne har solgt deres Kreaturer for ikke at betale Skat af dem. Regeringen forsøgte forøvrigt ikke senere at paalægge Kvægskat.

Fra 1696 har man en Opgivelse fra de 5 Gaarde, der hørte under Ryttergodset. Disse Gaarde, der tils. var paa c. 27½ Td. Hartkorn, havde tils. 30 Bæster, 10 Stude, 21 Køer, 9 Ungnød og 42 Faar. Men de Gaarde, der havde daarlig Besætning, fik disse kompletterede, da de kom under Ryttergodset.

Senere faar man af Skifteprotokollerne nogle Oplysninger om de enkelte Gaardes Besætninger. Ved Skiftet 1730 efter Else Olufsdatter paa Gaard Nr. 22 Marselisborg Gods, fandtes der paa Gaarden 6 Heste, 3 Køer, 1 Kvie, 1 Stud, 2 Kalve, 7 Faar, 1 Lam, 13 Gæs, 1 So og 3 unge Svin. Da Manden paa Gaarden, Søren Laursen, døde 1742 fandtes der 5 Heste, 1 Plag, 1 Føl, 5 Køer, 3 Kvier, 2 Ungnød, 1 Spædekalk, 10 Faar, 2 Væddere, 2 Sosvin, 2 smaa Svin, 5 Gæs og 1 Gase. Paa Gaard Nr. 27 fandtes der, da Selvejer Niels Pedersen Kiildsen døde 1763, 5 Heste, 1 Hesteføl, 3 Køer, 18 Faar, 1 So med 4 Grise, 4 Gæs med 1 Gase. Søren Pedersen paa Gaard Nr. 4, død 1773, efterlod sig 8 Heste, 1 Plag, 5 Køer, 2 Kvier, 4 Kalve, 6 Stude, 14 Faar med 1 Vædder, 10 Lam og 8 Svin. Husmand Mads Andersen, død 1727, havde 2 Heste, 1 Ko, 2

Faar og 2 Lam. Han efterlod sig en Formue paa 35 Rdl. 4 Sk., saa han har været velhavende efter Datidens Forhold.

Da Aarhus Hospitals Tiende skulde afløses, søgte man ogsaa Oplysning om Kreaturantallet. Der fandtes da paa 43 Gaarde med c. 167 Tdr. Hartkorn i April 1823 150 Heste, 241 Stk. Kvæg og 350 Faar. Hertil kom de Kreaturer, som Husmændene havde. Senere er naturligvis Kreaturantallet steget, dog ikke saa meget Antallet af Heste, dem havde man flere af i ældre Tid. Ved Kreaturtællingen 15. Juli 1871 fandtes i Sognet 195 Heste, 684 Stk. Hornkvæg af alle Slags, 818 Faar og 261 Svin samt 62 Bistader. I Aaret 1924 fandtes 215 Heste, 780 Stk. Hornkvæg, deraf 588 Køer, 23 Geder, 10 Faar og 791 Svin. Der har altsaa fundet en betydelig Tilbagegang Sted i Faarenes Antal, medens Antallet af Svin er steget.

Kirken.

Vejlby Kirke tilhørte i Middelalderen Kantordømmet i Aarhus Domkirke, der oppebar dens Indtægter mod at sørge for dens Vedligeholdelse. Dette Forhold vedvarede ogsaa efter Reformationen og vedblev rimeligvis, til den sidste Kantor Dr. Simon Paulli døde 1680. Kantordømmets Gods blev ham tilskødet 1666; dog maa han vel ogsaa efter den Tid have været benaadet med Kirken. Kirkens Indtægter bestod dels i Tiende og dels i Landgilde og Afgifter af Gaarde og Huse. Gaardene blev tilskødet Simon Paulli 1666.

Tienden var 1680 bortfæstet til Sognemændene for 5 Tdr. Byg, 18 Tdr. Rug og 16 Tdr. Havre. Dens Hartkorn var 31 Tdr. Nogle Aar senere, den 26. Nov. 1686, blev Kirkeskriveren i Aarhus Stift Christen Weyerslef forundt Tiendens visse og uvisse Indkomster for sin Livstid, det vil sige ovenstaaende Afgift og Indfæstningen, naar den blev fæstet paa ny. Han havde den endnu 1714, da han stævnedes nogle Bønder for forfalden Tiende. Kort efter, den 29. April 1720, blev Kirken med Tienden, men uden Kaldsret, da den jo var en Annekskirke, bortskødet til den

forannævnte Jens Andersen Møller i Aarhus,¹⁾ der samtidig ogsaa havde købt det tidligere Ryttergods i Sognet. Den ejedes derefter af hans Datter Maren Jensdatter Møller, som Hertel roser for hendes Omsorg for Kirken. Siden af hendes Arving Bering-skjold. Han skødede den med Tienden 11. Dec. 1770 til Amtsforvalter Thygesen i Aarhus for 4700 Rdl. dansk. Courant. Denne beholdt den ikke længe, men skødede den atter næste Aar 11. Dec. 1771 til Ole Christian Secher i Aarhus. Denne, der ogsaa ejede Lynderupgaard i Rinds Hd., lod den sælge ved Auktion. Den blev købt af Lars Peerstrup i Graa Mølle for 5020 Rdl. Skødet er dat. 18. Juni 1778. Han havde den til 1785, da han 6. Juni skødede den til Christian Faursehøu i Aarhus og Anders Rasmussen i Brendstrup tilligemed 2 Huse, kaldet Kirkeladen, for 4050 Rdl., en Pris, der var ikke saa lidt lavere end den, han selv havde givet. De nye Ejere optog samme Aar den 22. Juni et Laan i Kirken og Tienden hos Biskop Hee i Viborg paa 3000 Rdl. Laanet var endnu ikke 1828 slettet i Panteprotokollerne, men dette kan skyldes en Forglemmelse. De følgende Ejere var, maaske ved Arv, Anders og Christian Faursehøu, der imidlertid ikke lod nogen Adkomst tinglæse. Efter Hertel solgte Anders Faur-skov, Handelsmand i Aarhus, i Okt. 1810 Kirken til 2 Gaardmænd i Vejlbø Niels Sørensen og Jacob Hjortshøj for 11100 Rdl. De 100 Rdl. var i Stedet for 10 hollandske Dukater, som ikke var at opdrive. De to Købere var rettænkende nok til at lade de øvrige Sognets Gaardmænd tage Del i Indkøb og Fordel. Saaledes beretter Hertel. Af Skødeprotokollerne og Skøder fremgaar det, at Christian og Anders Faursehøu skøder de enkelte Gaardmænd i Byen deres Andel af Kirketienden, og det siges tillige i Skøderne, at Handelen var afsluttet med de to Gaardmænd paa Beboernes Vegne. Skatterne skulde betales af Køberne fra 1. Jan. 1811. Hvad Prisen angaar, angives det i hvert Skøde, hvad Køberen skulde betale for sin Part.

¹⁾ Aarhusgaard Amts Matrikel 1680.

Peder Jensen, Gaard Nr. 4, skulde betale 523 Rdl. 1 Mk. for Kirketienden af 8 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. $1\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn. Det bliver noget over 60 Rdl. for Tienden af en Tønde Hartkorn. Den samlede Købesum kan godt passe med den af Hertel angivne Sum. Kirke-tienden blev afløst 1855 med 1 Td. Byg af hver Tønde Hartkorn, det vil, da Yderne selv ejer Tienden, sige, at mere er de ikke i et Aar pligtig til at betale for Kirkens Reparation.

Kongetienden.

Som foran omtalt gav Biskop Skjalm Vognsen sin Gief af Sognet til et Præbende i Aarhus Domkirke. Denne Gave til Biskoppen, der siden blev til Bispetienden, eller efter Reformationen Kongetienden, blev senere lagt under Aarhusgaard. Ifølge et Kongebrev af 24. Juni 1542 gav Kongen til Hospitalet i Aarhus sin Trediedel af Tienden, baade Korn- og Kvægtienden, af Vedelby, Ege, Liusbiørg og Braabaad Sogne. Muligvis er dette dog et andet Vejlby end vort, der nævnes, eller ogsaa maa Tienden senere være kommet til Kronen igen, thi 2. Jan. 1575 gav Kongen til Hospitalet bl. a. Kronens Part af Rug- og Bygtienden af Vejlby Sogn i Hadtzløf Hd. Derimod beholdt Kongen selv Havre- og Kvægtienden. Havretiende var 1599 bortfæstet til Per Rasmussen i Vejlby for en aarlig Afgift af 5 Ørter Havre. Han havde den endnu 1633, men snart efter maa Sognemændene have fæstet den, og disse havde den endnu i Fæste, da den 1661 blev tilskødet Gabriel Marselis. Kvægtienden blev derimod oppebaaret paa Aarhusgaard. Den beløb sig 1599—1600 til $2\frac{1}{2}$ Mk., 2 Lam og 2 Grise, 1605—6 til 3 Mk., 6 Lam og 1 Gris, i 1642—43 kun til $\frac{1}{2}$ Ort. (12 Sk.) og 1 Lam. Denne Tiende fik Gabriel Marselis ligeledes 1661. De blev ikke lagt under Friherreskabet Marselisborg, men overgik efter Constantin Marselis's Død til hans Enke Sophie Elisabeth Charisius, hvis anden Mand Baron Peder Rodsteen 21. Juni 1706 skødede Vejlby Konge-Havretiende, hvis Hartkorn var 6 Tdr. 2 Skp., og Aaby Kongetiende af Hart-

korn 6 Tdr., samt Kvægtienden af disse Sogne til Hans Mønster paa Aarhus Mølle for 800 Rdl. Kroner. Denne, der var Forpagter af Møllen, skødede den dog allerede næste Aar, 1. April 1707, til Mag. Michel Seidelin, Slotspræst paa Skanderborg og Sognepræst til Stilling Sogn tilligemed Aaby Kongetiende for 80 Rdl. pr. Td. Hartkorn eller ialt 819 Rdl. 5 Mk. samt desuden 38 Dukater in Specie. Slotspræsten havde Tienden, indtil han 16. Aug. 1718 skødede den til den tidligere omtalte Jens Andersen Møller, Borger og Handelsmand i Aarhus. Den arvedes af hans Datter Maren Jensdatter Møller. Efter hendes Død kom den til Beringskjold, som ved Skøde, dat. Søbye-gaard den 26. April 1769, overdrog den til Jens Lassen i Brendstrup tilligemed 7 Huse. For Tienden (Konge-, Havre- og Kvægtienden af alle Slags Korn Rug- og Bygtienden alene undtagen . . . af Vejlby Sogn. . .) skulde han give 3000 Rdl. og for Husene 560 Rdl.

Derefter ejedes den af Laurs Madsen Peerstrup i Graa Mølle, der 21. Juni 1785 skødede Anders Rasmussen i Brendstrup i Tilst Sogn den halve Kongens Korntiende og den fulde Kvægtiende af Vejlby Sogn for 3050 Rdl. Han havde den til 19. Juni 1797, da han skødede »den halve Kongens Korntiende, der bestaar af Havre og alt andet Slags Korn, hvoraf Tiende bør ydes (Rug og Byg undtagen) i Vejlby Sogn saa og Kvægtienden af hele Kongetienden« til 2 Gaardmænd i Byen Peder Nielsen Kjeldsen paa Nr. 27 og Peder Nielsen paa Nr. 18 for 3000 Rdl. Disse begyndte derefter at sælge de andre Gaardmænd i Byen Tienden af deres Gaarde. Niels Villadsen paa Nr. 9, Htk. 5 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk. 2½ Alb., fik 13. Juni 1797 Skøde paa sin Gaards Tiende for 112 Rdl. 4 Mk. 5 Sk., og samme Dag blev der udstedt Skøder til flere andre Gaardmænd. Prisen bliver lidt over 18 Rdl. for Tienden af en Td. Hartkorn. Efter Peder Nielsen Kjeldsens Død overtoges hans Part af hans i uskiftet Bo hensiddende Enke Kirsten Jensdatter, der Forbindelse med sin Medejer fortsatte Salget.

Konge-Havretienden af Matr. Nr. 4 afløstes først 1855 med 3 Skp Havre af hver Td. Hartkorn.

Rug- og Bygtienden ejedes som omtalt af Aarhus Hospital. I Aaret 1813 blev den solgt ved Auktion for $\frac{1}{2}$ Skp. Rug og $5\frac{3}{4}$ Skp. Byg af hver Td. Hartkorn samt Skatter, i 1814 og 15 var Afgiften $\frac{1}{2}$ Skp. Rug og $4\frac{1}{8}$ Skp. Byg, men i de følgende Aar 1816 til 1821 kunde Hospitalet kun opnaa $\frac{1}{2}$ Skp. Rug og $2\frac{3}{4}$ Skp. Byg i Afgift. Da denne næste Aar 1822 var endnu mindre $\frac{1}{2}$ Skp. Rug og 2 Skp. Byg, søgte Hospitalet at faa Tienden afløst. Dette skete ogsaa 1823. Hospitalet forlangte 1 Skp. Rug og $4\frac{1}{2}$ Skp. Byg af hver Td. Htk. i Afløsning. Derimod skulde Hospitalet selv betale Skatterne. Tiendeydernes Tilbud var langt mindre. Af Gaardmændene tilbød 7 hver $\frac{1}{2}$ Skp. Rug, 2 Skp. Byg, Resten $\frac{1}{2}$ Skp. Rug, $2\frac{3}{4}$ Skp. Byg. Af Jorden paa Fedet forlangte Hospitalet 1 Skp. Rug af hver Lod, medens Yderne tilbød $\frac{1}{2}$ Skp. Under Forhandlingerne ytrede Forstander Rasmussen fra Hospitalet den Formodning, at Konge-Vinterhvedetienden maatte tilhøre Hospitalet i Forbindelse med Rugtienden, da Vinterhveden blev saaet i Stedet for Rug. Tiendekommissionen gav ham dog ikke Medhold i dette, idet den henviste til, at de af Konge-Havretiendens Ejere fremlagte Skøder alene undtog Rug- og Bygtienden.

Kommissionens Kendelse gik i høj Grad Hospitalet imod, det fik langt mindre, end det forlangte i Afløsning. Der skulde af det tiendepligtige Hartkorn ydes i Vederlag for Kongens Andel af Rug- og Bygtienden $\frac{3}{4}$ Skp. Rug og $2\frac{1}{2}$ Skp. Byg. Hver af de 29 hele Huslodder paa Egaa Fed skulde yde $\frac{1}{2}$ Skp. Rug; dobbelte og halve Lodder i Forhold dertil. Desuden blev Tienden særlig fastsat for nogle mindre Ejendomme. Tienden skulde betales med Penge efter hvert Aars Kapitelstakst.

Præstekaldet.

I Slutningen af den katolske Tid hørte Vejlbj Kirke og Kald til Kantordømmet i Aarhus Domkapitel.

Kantoren kunde, om han vilde, selv besørge de gejstlige Forretninger, eller, hvad der vel var Reglen, holde en Vikar, eller som det nu hedder, en Kapellan til at besørge dem. Hvornaar Kaldet er blevet lagt til Kantordømmet vides ikke. Der nævnes 1295 en Præst »Sacerdos« Simon de Wedhelby, men han behøver jo ikke at have været Sognepræst.

Dette Forhold vedvarede efter Reformationen, skønt Kantoren nu ikke behøvede at være gejstlig og heller ikke altid var det, og vedblev, saalænge Kantordømmet bestod. Disse Kapellaner var ofte kun ganske faa Aar i Tjenesten, og undertiden var det temmelig uheldige Personer, der blev ansatte. Hofmedikus Dr. Matthias Jacobsen havde faaet saadan en Kapellan i sin Tjeneste og har skildret hans Levnedsløb i et Brev til den øverste Sekretær i det danske Kancelli.¹⁾ Han hed Laurits Pedersen og havde først været Kapellan paa Sejro og der for sin Ulæmpe dømt fra Tjenesten. Derefter var han kommen til Aarhus og havde været Kapellan i nogle Kapitelssogne. Her havde han forholdt sig saaledes, at han var bleven voldsvoren til Bytinget. Senere havde han dog faaet Oprejsning og faaet Tilladelse til igen at komme til Kald. Derefter havde han i nogle Aar drevet omkring, indtil han var blevet nederste Hører ved Domskolen. Da to af Kantorens Kapellaner i Vejlby døde kort efter hinanden, antog denne ham særlig paa Anbefaling af sin gamle Ven Dr. Jesper Brockmand til Kapellan i Vejlby. Han skulde have samme Løn, som hans Forgænger havde haft. Han var nu Kapellan her, indtil han under Krigen med Kejseren ved Hjælp af nogle af sine Anhængere blandt Sognemændene »tilstemplet« sig et Kaldsbrev og tog al Rettigheden af Sognet og Præstegaarden fra Dr. Mathias Jacobsen. Denne indstævnede ham for Kapitlet, der kasserede Kaldsbrevet, dog med den Bemærkning, saafremt Kongen ikke vilde det anderledes. For at hindre dette skriver da Kantoren til Sekretæren i Kancelliet. Han var dog

¹⁾ Indkomne Breve til Kancelliet ^{16/}₁₁ 1629.

her endnu næste Aar, thi da skriver Kantoren et nyt Brev.¹⁾

Da den sidste Kantor Dr. Simon Paulli døde 1680, var Michel Nielsen Krog, der tillige var Rektor i Aarhus, Præst her. Han ansøgte, da han var blevet gammel og svagelig, om at faa Hr. Melchior Sommerfeld, der var hans Kapellan og Svigersøn og tillige øverste Kapellan ved Domkirken i Aarhus, til sin Efterfølger, og dette bevilgede Kongen, som nu ejede Kaldsretten, 2. Juli 1684. Da Melchior Sommerfeld døde 1710, blev hans Efterfølger ligeledes kaldet til begge Embeder. Noget Reskript om, at disse to Embeder skulde være forbundne, foreligger dog vist ikke. Den øverste Kapellan ved Domkirken i Aarhus var Præst i Vejlbj, indtil det ved Reskript af 26. Aug. 1803 blev bestemt, at Vejlbj skulde være et Pastorat for sig selv. Da Sindssygeanstalten blev oprettet, blev Præsten tillige Præst ved den.

Præstegaarden.

Vejlbj Sogns gamle Præstegaard, Nr. 28 efter Matriklen af 1688, laa lige nord for Kirken. Det er sikkert længe siden, at der har boet Sognepræster paa den, thi den hørte allerede før Reformationen til Kantordømmet i Aarhus Domkirke, og dette bortfæstede den til Bønder. Selv boede Kantoren i Aarhus og lejede som Regel en Kapellan til at besørge Gudstjenesten. Denne har muligvis boet paa Gaarden, naar han ikke har haft anden Bopæl, men Gaarden selv har han næppe haft stort at gøre med. Den blev da efter Reformationen heller ikke betragtet som Præstegaard, men kun som Annekspræstegaard. Ligeledes var den heller ikke skattefri efter 1660.

Gaarden blev solgt 1666 til Dr. Simon Paulli. Dog har Præsterne vel stadig haft Ret til at tage ind paa Gaarden, naar de skulde besørge Gudstjenesten i Kirken i Vejlbj. Senere blev denne Pligt overført paa en Del af Gaard Nr. 5, der 1769, som foran omtalt,

¹ Kirkehist. Saml. 1881—82, S. 350—54.

blev tilskødet Niels Jensen Ovesen. En Ting var der dog, som stadigt vidnede om, at den var Annekspræstegaard, nemlig Præstens Ret til at faa alle 3 Tiender af Gaarden.

Da Vejlby Sogn ifølge Reskript af 26. Aug. 1803 fik sin egen Præst, blev det bestemt, at Matr. Nr. 2 skulde være Præstegaard. Men Præsten har næppe syntes om at bo i denne Gaard, der laa indkneben mellem Matr. Nr. 14 og 15 paa den søndre Side af Gaden, han ansøgte derfor om at maatte sælge den, hvad ogsaa blev bevilget. Den blev derefter 20. Dec. 1819 tilskødet Anders Laursen for 400 Rbd., samt 8 Tdr. Byg, 2 Læs Hø og 4 Læs Skudtørv, desuden skulde Sognepræsten være berettiget til at tage ind i Køberens Gaard, hvorved muligvis menes den Gaard, som Køberen alt ejede, thi han drev siden begge Gaarde under et. Gaardens Hartkorn efter nuv. Matrikel var 3 Tdr. 2 Skp. $\frac{3}{4}$ Alb. og dens Areal c. 27 Tdr. Land. Sognepræsten vedblev at bo i Aarhus som hidtil, og først 1884 er der bygget en Præstegaard i Byen.

Præstekaldets Indtægter.

I Herredsbogen 1660, hvis Angivelser for Vejlby Sogn, skønt udaterede, vistnok skriver sig fra 1661, angives Præstetienden at udgøre omtrent 3 Tdr. Rug, 24 Tdr. Byg og 20 Tdr. Havre, men der tilføjes: »dog i denne Tid ikke nær at faa, eftersom nogle Gaarde er øde og nogle ganske forarmede«. Antallet of Decimantes, det vil sige Tiendeydere, opgives til 28, hvoraf nogle dog som sagt var øde.

Ifølge en Indberetning fra 1707 var Kaldets Indtægter da: Præstetiende 5 Tdr. Rug, 18 Tdr. Byg, 16 Tdr. Havre, altsaa ikke saa lidt mindre end før. Kvægtiende udgjorde 2–3 Lam og 1 Slettedl. aarlig »sometid lidt mere og sommetid lidt mindre«. Offer til de 3 Højtider var 9 Sldl., undertiden noget mere. I St. Hans Rente ydedes 1 Ost af hver Gaard og 20 Æg, hvilket i Penge var 4 Sldl. I Julerente gaves 10 Sk. af hver Gaard og 2 Sk. af hvert Hus, ialt 4 Dlr. 3 Mk. 8 Sk. Paaskerenten var 20 Æg af hver Gaard,

eller i Penge 1 Sldl. 3 Mk. Det Uvisse, Offer og Aksidenser, kunde ikke sættes højere end 6 Sldl. Af Annekspræstegaarden havde han kun de 3 Tiender.

Fra omtrent Aar 1730 havde Præsten en Akkord med Vejlby Mænd om Korntienden, ifølge hvilken der i Penge skulde svares af hver Tønde Hartkorn 2 Mk. 8 Sk., samt af hele Byen $12\frac{1}{2}$ Læs Hø og 40 Gæs, samt for 2 Sk. heglet Hør af hver Gaard pr. Tønde Htk. Men i denne Akkord var ogsaa indbefattet Offer og Julerente og den Villighed at skove for Præsten eller i Stedet for det sidste at svare af hver Gaard 1 Mk. 8 Sk. eller 8 Læs Tørv.

Denne Akkord syntes Præsten Thomas Møller ikke om, da han frygtede for derved at miste noget af sin Indtægt, eller for at der skulde blive Strid om den, hvis Akkorden skulde blive brudt. Han lod da, da han tiltraadte Embedet 1755, Tienden af Korn og Kvæg stille til Auktion, hvorved han opnaaede 4 Mk. 7 Sk. af hver Tønde Htk. samt 2 Rdl. af Anneksgaarden, hvoraf Præsten fik alle tre Tiender. Herved mistede Præsten $12\frac{1}{2}$ Læs Tørv og 40 Gæs, som senere ikke er blevet ydet, derimod beholdt han Julerenten.

Byens Husmænd betalte for Mand og Kone hvert Par aarlig 18 Sk., men naar der toges Arbejde i Stedet, da arbejdede Manden 1 Dag for sig og en Dag for sin Kone.

I Aaret 1772 angives Præstens Indtægt i Herredsbogen at være: Offer til de 3 Højtider, St. Hans Rente nemlig Ost efter Hartkorn, Julerente af hver Gaard- og Boelsmand 10 Sk. i Stedet for Brød Nannest, Paaskerente af en hel Gaard 3 Snese Æg, af en mindre Gaard 2 og af en endnu mindre $1\frac{1}{2}$ Snese. Disse Æg betaltes sædvanligt i 2 Terminer, de $\frac{2}{3}$ til Paaske og Resten til Pinse eller Mikkelstdagstider. Til Vin og Brød fik han 1 Ørte Rug af Kirkeejeren og 1 Ørte Byg af sin egen pro Officio tillagte Bonde i Vejlby, hvilket Kirken egentlig skulde betale, da bemeldte Ørte Byg afgaar i hans Landgilde. Denne Gaard tilhørte ham dog som Øverste Kapellan og ikke som Præst i Vejlby.

Hr. Peder Lassen Møller havde ifølge Hertel en Tiendeakkord med Bønderne, hvorefter de skulde betale 1 Rdl. 1 Mk. pr. Td. Hartkorn. Denne Akkord varede i hans Tid 21 Aar, og den vedvarede ialt Fald de første 10 Aar af hans Efterfølger, Hr. Hertels Tid, skønt en Td. Rug i de dyre Aar 1798, 99 og 1800 kostede 8 Rdl. og det øvrige i Forhold dertil.

I Aaret 1824 var Tiendeakkorden 6 Skp. Byg, 1 Pund Smør pr. Td. Hartkorn og 2 Tdr. Rug i det hele samt Skatterne. Husmændene paa Fedet gav i Tiende 4 Skp. Rug. Desuden fik Præsten 4 Skp. Rug i Stedet for den Kvart Skeppe Byg, som tidligere foruden de 6 Skp. erlagdes af hver Tønde Hartkorn.

Tienden blev afløst 1855 med 1 Td. Byg efter Kapitelstakst pr. Tønde Htk., heri er ogsaa indbefattet Afløsning for Præstens Kvæg- og Smaaredselstiende. Den blev altsaa ikke saa billigt afløst som Konge-, Rug- og Bygtienden, denne blev desuden afløst efter det gamle lave Htk., hin efter det nye c. 40 Tdr. højere Hartkorn.

Anneksgaardens Tiende blev afløst med 1 Td. Byg af hver Td. Htk. for hver Tiende altsaa ialt 3 Tdr., men Gaarden fik af Hensyn til dens slette Kulturtilstand 1 Skp. Rabat for hver Tiende i de første 10 Aar.

Til Præstekaldet hørte 1830 3 Mensalhuse, der i Afgift gav 4 Rbd. Sølv, 1 Rbd. 4 Mk. og 2 Rbd. 4 Mk., samt en Afgift 8 Tdr. Byg, 2 Læs Hø og 4 Læs Tørv af den bortsolgte Gaard Nr. 2.

I Aaret 1877 opgives Vejlby Sognekalds Indtægter at være:¹⁾ 1. Korntiende 237 Tdr. 5 Skp. $3\frac{1}{3}$ Fdk. Byg efter Kapitelstakst. 2. Vederlag for Smaaredsel 5 Tdr. Byg. 3. Refusion 8 Tdr. Byg, 64 Lpd. Hø og 4 Læs Tørv. 4. Offer og Akcidenser c. 490 Kr. 5. Renter af Embedskapital c. 228 Kr. 6. Udbytte af Bankaktie c. 16 Kr. 7. Tilskud af Finanserne 100 Kr. Der var ingen Præstegaard, og Præsten, der boede i Aarhus, skulde selv befordre sig til Sognet paa Søn- og Helligdage. Desuden var Præsten pligtig til at være Præst

¹⁾ Ministerialtidende 1877 B. S. 347.

ved Sindssygeanstalten, naar det forlangtes. Han skulde herfor have i Løn 800 Kr., Offer og Akcidenser var c. 200 Kr., og han fik fri Befordring til alle Embedsrejser.

Areal og Hartkorn.

Da Vejlby c. 1820 blev matrikuleret, blev dens Areal opmaalt til 2407 Tdr. 6860 □ Alen Land. I Tidens Løb fandt man ved Udstykninger smaa Fejl. Den 1. Jan. 1877 var Arealet derfor kun 2390 Tdr. 3460 □ Alen Land, og senere har man vel fundet andre Fejl. Disse Maal passer ikke med det, som Generalstaben fandt, da de c. 1900 opmaalte Landet efter Maalebordsbladene. Det Areal, som den da fandt, er de foran anførte 2445 Tdr. Forskellen er ikke saa lille, c. 55 Tdr. Land eller over 2 %.

Vejlbys Hartkorn udgjorde efter Matriklen 1664 243 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., men herfra afgaar $1\frac{1}{2}$ Td. for en Enghave, som fejlagtigt er opført under Vejlby. Hertil maa lægges Sammelnskattens Hartkorn, som ikke er medtaget, det er efter Matriklen 1688 8 Tdr. 2 Skp. Dette Hartkorn blev ikke saalidt formindsket ved Matriklen 1688, idet Byen da blev ansat til 184 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. Hartkorn. Muligvis er Byen da blevet behandlet meget mildt, thi da Byen atter i det 19. Aarh. blev ansat til Hartkorn efter den nuv. Matrikel, blev dette 229 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Alb., skønt Landets Hartkorn skulde forblive uforandret. Senere er der sket nogle mindre Forandringer med det, den 1. Jan. 1877 var det kun 228 Tdr. 2 Skp. 3 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Alb. Herfra er senere afgaaet 1879 ved Jærnbanens Anlæg 1 Td. 3 Skp. 2 Fdk. $2\frac{1}{4}$ Alb., og andre mindre Ændringer er maaske ogsaa sket. Af dette Hartkorn var tidligere 2 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. privilegeret, hvilket hvilte paa Matr. Nr. 67, der er en Lod i Vejlby Krat. Hvorledes denne Lod har opnaaet den Herlighed at blive privilegeret, det vil sige skatte- og tiendefri er gaadefuldt.

Indbyggerantallet.

Den første Opgørelse over Vejlbys Beboere eller rettere de voksne Mænd haves fra Ekstraskattemandtallet fra 1610. Der fandtes da i Byen 5 jordegne Bønder, der hver gav 2 Dlr. i Skat, 20 Fæstebønder hver ansat til 1 Dlr. og 3 Fæstebolsmænd à $\frac{1}{2}$ Dlr. Desuden fandtes der 6 Halvegaardsmænd, Inderster og Husmænd, hvis Skat ligeledes var $\frac{1}{2}$ Dlr. Ved Halvegaardsmænd maa vist forstås Mænd, der havde Part i en Gaard. Af Haandværkere var der kun 2, en Smed og en Skræder. Af Tjenestekarle var der 14 Dreng, der tjente for hel Løn, og 5, der tjente for halv.

Fra 1699 haves en Fortegnelse over Byens Gaardsmænd og Husmænd. Af de første var der 27, desuden var 2 Gaarde øde, af de sidste var der 17, samt 2 Smede. Af Smedene havde den ene en Ko, af Husmændene havde de 10 en Ko eller lidt Jord.

Den første Folketælling her i Landet fandt Sted 15. Aug. 1769, og da fandtes der i Vejlbys Sogn 394 Mennesker. Den næste fandt Sted 1. Juli 1787, og Listen over de Personer, som den Gang boede i Vejlbys, er endnu bevaret; ifølge den var der ialt 406 Mennesker her. Paa Gaarde, halve Gaarde og Bol boede 37 Familier med 254 Personer, og i Huse og Skolen boede der 46 Familier med 152 Personer. En Gaardmandsfamilie bestod da med Tyende gennemsnitlig af 7 Personer, en Husmandsfamilie kun af 3. Mange af Husene har været beboede af ældre enlige Par eller af gamle Kvinder.

I Aaret 1801 var der ligeledes 37 Gaardmandsfamilier, men nu kun med 245 Personer, derimod var der nu 60 Husmandsfam. med 197 Personer, ialt 442 Mennesker i Byen. I den følgende Tid gaar Indbyggerantallet rask fremad, i 1834 var der 689 Mennesker i Sognet. I de følgende Aar er der derimod Tilbagegang, idet Folketallet 1840 kun var 671. I 1845 var det 706, 335 Mænd og 371 Kvinder, der boede i en Skole, 34 Gaarde, 6 Bolsteder og 99 Huse.

I de følgende Aar er der atter Fremgang, i Aaret 1860 var der i Sognet 194 Gaarde og Huse med 232 Familier og 981 Personer. Desuden boede der paa

Sindssygeanstalten 207 Mennesker, hvoraf 137 var Patienter. I Aaret 1880 var der i Sognet 46 Gaarde og 182 Huse med 1281 Indbyggere samt desuden paa Sindssygeanstalten 531 Mennesker, hvoraf 409 var Patienter, ialt i Sognet 1812 Indb. I Aaret 1901 havde Sognet 2195 og i 1921 3002 Indb. fordelt i 453 Gaarde, Huse osv.

Næringsveje.

Oprindeligt levede Byens Beboere af Agerbrug, kun de nødvendigeste Haandværkere fandtes, 1610 en Smed og en Skræder. Dertil kom vel allerede den Gang nogle Mænd eller Kvinder, der spandt eller vævede; Handel maatte man jo ikke drive paa Landet da.

Af Embedsmænd eller lignende var der heller ikke mange, en af Bønderne var Sognefoged, en var Præstens Medhjælper (i Fattigsager), desuden var der en Smed, antaget af Bymændene, han boede i Byens Smedehus og var tillagt noget af Byens Jord; endvidere en Hyrde med hans Medhjælpere. I en Skatteliste fra 1811 nævnes en Kromand Anders Nielsen, som vel har ejet »Krogaarden«, Matr. Nr. 151, og Kromarken. En Forandring heri skete, da Byen ifølge Hertel i Stiftamtmand Høegh-Guldbergs Tid opnaaede det Privilegium at forsyne Aarhus med slagtede Varer af Kvæg, Svin osv.; dette var Husmændenes bedste Erhverv siden den Tid og deres almindeligste Næringsvej paa Hertels Tid c. 1810. I en Skatteliste fra Aar 1811 nævnes 13 Gaard- og Husmænd, der havde saadant Erhverv, deres Indtægter deraf var fra 56 $\frac{1}{4}$ til 100 Rdl.

Siden kom der dog mange andre Haandværkere. Ved Folketællingen 1845 var der da i Sognet 48 Jordbrugere med Familie og Tyende, ialt 306 Mennesker, 72 Haandværkere med Medhjælpere og Familie, ialt 228 Personer osv. Af Handlende var der 1, af Daglejere 33, af Pensionister osv. 6, af Lærere, Vægtere 4, af Almissenydende 19 samt desuden nogle uden bestemt Næring. Af Haandværkere fandtes der af Personer, der for egen Regning drev Haandværk, 20 Vævere, 17 Slagtere, 7 Skrædere, 3 Snedkere, 3 Træskomænd, 2 Smede, 2 Hjulmænd, 1 Rokkedrejer, 1 Sko-

mager og 16 andre, hvoriblandt mange Kvinder, der levede af deres Haandgærning.

Nogle af disse Livsstillinger er vel nu forsvundet fra Byen, helt eller delvis vel Vævernes og formodentlig ogsaa Rokkedrejerens. Til Gengæld er der kommen andre til, og de fleste almindelige Handels- og Haandværksfag er nu repræsenteret i Byen. Fiskeri synes ikke tidligere at være blevet drevet i Vejlby saaledes som i Nabobyen Egaa, hvor de ifølge Markbogen 1683 drev Fiskeri med Flyndergarn og Kroge. Først i Slutningen af det 19. Aarh. finder man Fiskere i Byen, i Folketællingslisten fra 1880 nævnes 3—4.

Af industrielle og lignende Virksomheder fandtes c. 1850 et Teglværk i Sognet. Endvidere findes en Mølle, Mariemølle, der 1858 ejedes af Christen Jensen, senere af Otto Meyer, der 1877 købte den af sin Fader.

Et Bryggeri blev oprettet c. 1873—74 af Gdr. Rasmus Villadsen, Rasmus Nielsen og Andreas Fredslund. Det blev c. 1882—83 solgt til fhv. Skibskaptajn C. O. Thomsen, der drev det til c. 1900. Blev senere solgt til Trøjborg Bryggerierne og gik med dem over til Østjydske Bryggerier og nedlagt.

Vejlby Andelsmejeri blev oprettet 1889, det gik c. 1904—5 over til de Forenede Mejerier og ophævedes.

Vejlby Slægter.

Der findes i Byen ikke saa faa Familier, der fra gammel, ja man kan maaske sige fra ældgammel Tid af, har hørt hjemme her. At gøre Rede for dem alle vil føre for vidt og være uoverkommeligt, især da de fleste intet fast Familienavn har ført. Derfor vil der i det følgende særlig blive taget Hensyn til dem, der har ført et saadant. Et Familienavn blev imidlertid i ældre Tid ofte betragtet som et Øgenavn, og derfor finder man det ofte slet ikke anført. I Folketællingslisten fra 1801 finder man saaledes ikke en eneste af Gaardmændene anført med et saadant Navn. Mærkeligt er Brugen af to -sen-Navne, det sidste af disse maa da betragtes som et virkeligt Familienavn; en af de Slægter, hvis Stamtavle kan føres længst tilbage i

Vejlby, Slægten Kjeldsen, bærer endog et saadant Navn.

I det følgende skal nævnes de vigtigste af de Slægter i Vejlby, der har sit eget Navn. Det er muligt, at Navnet i enkelte Tilfælde kan være arvet paa Kvindesiden og derved overført paa en anden Familie. De anførte Oplysninger gør ikke Krav paa at være fuldstændige og vil kunne suppleres ved videre Undersøgelser i Kirkebøger, Skifte- og Fæsteprotokoller og andre Kilder.

Abild. Rasmus Abild var 1699 Smed i Vejlby. Samtidig eller lidt senere levede en Jens Olufsen, hvis Søn Niels Jensen Abild 1742 fæstede Marselisborgs Part af Gd. Nr. 5, som hans Fader før havde haft i Fæste. Fra hans Søn Jens Nielsen Abild, født c. 1747, der ligeledes havde en Part af Nr. 5 i Fæste, nedstammer en Gren af Slægten. En anden kan føres tilbage til Rasmus Nielsen Abild, født c. 1746, maaske en Broder til den foran nævnte Niels Jensen. Han og hans Søn Jens Rasmussen Abild var Ejere af Annekspræstegaarden. Slægten boer endnu i Vejlby og ejer flere Gaarde og Ejendomme der.

Bomholt. Jens Bomholt var 1740 Fæster af Gd. Nr. 7, han var da en ældre Mand, hvis da afdøde Søn en Tid havde haft Gaarden i Fæste. Lidt senere, fra 1750 til 1785, var Rasmus Sørensen Bomholt Fæster af samme Gaard og efter ham hans Søn Niels Rasmussen Bomholt. De nuværende Medlemmer af Familien nedstammer fra Niels Sørensen Bomholt, der 1759 fæstede Gd. Nr. 6, og formodentlig var en Broder til den foran nævnte Rasmus Sørensen Bomholt. Slægten, der vel har Navn af den lille By Bomholt i Alling Sogn i Gjærn Hd., lever endnu i Vejlby og ejer bl. a. Gd. Matr. Nr. 13.

Fiil. Laurids Frandsen Fiil maatte omkring Aar 1710 gaa fra sin Gaard, vistnok Halvdelen af Nr. 10, formedelst Armod og Svaghed. Senere kom dog Slægten igen i Besiddelse af samme Gaard; Niels Lauridsen Fiil var Fæster af den 1771, hans Sønnesøn Niels Christensen Fiil var Ejer af den 1834. Gaarden, Matr. Nr. 27, kaldes endnu efter Familien Fil-

gaarden. Ligeledes har vel Fildammen Navn efter Slægten. Denne lever endnu i Haldum Sogn i Sabro Hd., men findes ikke længere i Vejlby.

Hjortshøj. Niels Christensen Hjortshøj var 1683 Fæster af Gd. Nr. 25, men Slægten nedstammer kun paa Kvindesiden fra ham. Stamfaderen er Søren Nielsen, der 1660 havde Gd. Nr. 23 i Fæste, da tilhørende Sorø Akademi, senere Hospitalet i Aarhus. Gaarden, nu Matr. Nr. 20, har stedse siden været i Slægtens Besiddelse, først som Fæste og siden som Eje. Familien er en af de talrigste af de Vejlby Slægter. I Aaret 1880 besad den 8 Gaarde i Byen. To Medlemmer af den har været Lærere her, Peder Jacobsen Hjortshøj fra 1848 til 1881 og hans Søn Nicolaj Chr. Veisner Hjortshøj fra 1881 til 1888. Over Slægten, som antagelig stammer fra Byen Hjortshøj i Øster Lisbjerg Hd., er af Jørgen Kaae Hjortshøj udarbejdet en maskinskreven Stamtavle.

Just. Jens Just var 1756 Fæster af Gd. Nr. 30, samtidig levede Søren Nielsen Just, der vistnok var Fæster af Gd. Nr. 14, han døde 1782 næsten 81 Aar gl. Slægten lever endnu i Vejlby, hvor den ejer Gd. Matr. Nr. 27.

Kaae. Michel Olesen Kaae beboede 1801 Graa Mølle og ejede Tøndegaarden i Vejlby eller i alt Fald nogle Parceller af den. Slægten ejede indtil fornylig Matr. Nr. 16 Kaalbygaard.

Kaalby. Søren Rasmussen Karlby var 1653 Ejer af Gd. Nr. 26. Senere blev Navnet, der vel stammer fra en af Byerne Karlby, skrevet Kaalby, efter den jyske Udtale af Karlby. Peder Sørensen Kaalby beboede 1771 Gd. Nr. 19, Jens Pedersen Kaalby var 1787 Fæster af samme Gaard, hans Fader hed dog Peder Jensen. Efter Slægten har denne Gaard, nu Matr. Nr. 16, faaet Navnet Kaalbygaard. Et Medlem af Slægten lever endnu i Vejlby.

Kjeldsen. Søren Nielsen Kjeldsen var 1599 Fæster af Gd. Nr. 24 under Aarhusgaard Len. Fra ham nedstammer vel Søren og Peder Nielsen Kjeldsen, der 1683 var henholdsvis Fæster af en Del af Gd. Nr. 13 og Ejer af Nr. 27. Den sidstes Søn Niels Pedersen og

Sønnesøn Peder Nielsen Kjeldsen er foran omtalte og var ligeledes Ejere af Nr. 27. Fra den sidste nedstammer i tredje Led Gaardejer Carl Kjeldsen, Matr. Nr. 12, og hans Broder Godsejer, fhv. Folketingsmand Moesgaard-Kjeldsen til Lidsø paa Lolland.

Lyng. Christen Nielsen Liung beboede 1661 Gd. Nr. 1. Ole Nielsen Lyng var 1776—83 Ejere af Nr. 13. Slægten er vist forlængst forsvundet fra Sognet.

Loumand. Søren Loumands halve Gaardspart nævnes 1699 som øde. Enkelte Medlemmer af Slægten boer endnu i Sognet.

Mors. Peder Mors var 1699 Gaardmand i Vejlbj, uvist paa hvilken Gaard. Kun et Medlem af Slægten boer nu i Byen.

Pihlkjær. Søren Pihlkjær var 1699 Fæster af Gd. Nr. 16, som Niels Sørensen Pihlkjær havde i Fæste 1748. To Medlemmer af Slægten har været Skolelærere i Sognet, Anders Jacobsen Pihlkjær, der døde 27. Maj 1829, 73½ Aar gl., og hans Søn, Dannebrogsmænd Jens Andersen Pihlkjær, født 1796, død 1848. Navnet bæres nu af Amsraadsmedlem Johs. Pihlkjær, der dog hører til en anden Slægt, der mindst kan føres tilbage til Christen Pedersen, som 1808 fik Skøde paa Gd. Matr. Nr. 9, som hans foran anførte Sønnesøns Søn endnu ejer.

Staldmester. Peder Jensen fæstede 1699 Gd. Nr. 26, hans Søn Jens Pedersen Staldmester fæstede 1741 samme Gaard. Af Slægten lever et Medlem endnu i Sognet.

Af andre Slægts- eller maaske kun Øgenavne kan nævnes Aabye, Ambdi, der vist egentlig er et Fornavn, der allerede findes anvendt i Aarhusbogen, Foged og Tydsk. Før 1660 nævnes Thyboe paa Gd. Nr. 27 og Thue paa Gd. Nr. 2.

Muligvis hører de, der foruden et andet -sen-Navn bærer Navnet Ovesen ogsaa til een Slægt. Niels Jensen Ougsen nævnes 1714. Jens Ovesen fik 1769 Skøde paa Gd. Nr. 21, hans Søn er maaske Selvejergaardmand Jens Jensen Ovesen, Præstens Medhjælper, død 1787, 33 Aar gl. Navnet Ovesen bæres nu af flere i Sognet.

Men flere af de Slægter, der først sent fik et -sen-Navn til Slægtsnavn, er ogsaa gamle.

Familien Villadsen kan mindst føres tilbage til Peder Villadsen, død 1777, paa Gd. Nr. 15, hans Søn Villads Pedersen og Sønnesøn beboede gl. Nr. 9; derefter har Familien i 3 Slægtsled ejet Matr. Nr. 10, den nuv. Ejer er Marius Villadsen. Navnet Villads er forøvrigt gammelt i Byen. Simon Willatsen og Kiersten Willatsis nævnes 1580. De er maaske nær i Slægt med Mag. Niels Villadsen, født i Vejlby ved Aarhus, der døde 26. Nov. 1624 og var Sognepræst ved Aarhus Domkirke.

Gaardejerne Peder Sørensen, Matr. Nr. 31, og Jens Pedersen Nielsen, Matr. Nr. 32, er ogsaa af gammel Vejlby Slægt. Den første nedstammer fra Peder Nielsen, der 1771 var Fæster af Halvdelen af Gd. Nr. 2. Slægten har siden stedse beboet og ejet denne Gaard. Den anden nedstammer fra Jacob Nielsen, der 1789 var Fæster af den anden Halvdel af Nr. 2, som hans Efterkommere siden har beboet og ejet. Jacob Nielsen var vist Søn af Ejeren af Nr. 3 Niels Jacobsen, der ligeledes var født i Vejlby, og Broder til den næste Ejer af samme Gaard Anders Nielsen, der begge er omtalte foran.

Ifølge Folketællingslisten fra 1840 ejede Familien Hjortshøj da 4 Gaarde, nemlig Matr. Nr. 13 Søren N. Hjortshøj, Nr. 20 Søren Hjortshøj, Nr. 30 Niels Hjortshøj og Nr. 35 Peder Hjortshøj, Familien Abild ejede Matr. Nr. 16 Rasmus Abild, Nr. 18 Niels R. Abild og Nr. 25 N. J. Abild. Jacob Kjeldsen ejede Nr. 22 og Poul N. Kjeldsen Nr. 28. Niels Just ejede Nr. 19, Hans Aabye Nr. 26, Niels Bomholt Nr. 33, Villads Nielsen Nr. 10, Laurs Sørensen Nr. 31, Niels Jacobsen Nr. 32, Niels Christensen Nr. 9 samt Jens Pedersen (Ovesen) Nr. 5. De hører alle til Familier omtalt foran.

Efter Folketællingslisten fra 1880 var der da 46 Gaarde i Byen. Af disses Ejere var 33 Mænd og 2 Enker født i Sognet og 9 Mænd og 2 Enker udenfor dette. Af disse sidste var en Mand af Slægten Hjortshøj. Denne Familie ejede da ialt 8 Gaarde, Familien

Abild ejede 6 og Familien Kjeldsen 2, ingen af de øvrige foran nævnte Slægter havde mere end en.

I det følgende skal gives en Fortegnelse over Gaardmændene i Vejlbj 1880 efter Folketællingslisten. Denne deler Ejendommene i Gaarde, hvoraf der var 46, og Huse, men hvor Grænsen mellem disse er sat, vides ikke. Foruden Navnet anføres tillige Vedkommendes Alder og Fødested, hvis dette ikke er Vejlbj Sogn.

Til denne Fortegnelse er føjet nogle Oplysninger angaaende Ejendommenes tidligere og senere Ejere, hvilke Oplysninger tildels skyldes Amtsraadsmedlem, Gaardejer Johs. Pihlkjær, Vejlbj. Gaardene er anførte efter deres Matr. Nr., tilsidst er anført de Gaardmænd, for hvilke Gaardens Nummer ikke kan bestemmes.

Matr. Nr. 3. Andreas Pedersen Fredslund, 30 Aar, født Vedslet Sogn. Købte Gaarden af en Broder, der havde købt den af Aarhus Hospital. Nuv. Ejer Jens Hjortshøj.

Nr. 4. Hans S. Hjortshøj, 49 Aar. Ejers nu af A. P. Johansen og N. Skødt.

Nr. 5. Niels Sørensen Hjortshøj, 43 Aar. Gift med en Søsterdatter af den tidligere Ejer Jens Pedersen Ovesen, hvis Fader Peder Jensen Ovesen 1807 købte den af Marselisborg. Nuv. Ejer, Datteren Fru Anna Daughjerg, f. Hjortshøj.

Nr. 6. Jens Ejlersen, 45 Aar, født i Skouby i Vejle Amt. Købte c. 1875 Gaarden af Jens Andersen, som overtog den efter Svigerfaderen Sognefoged Peder Nielsen, hvis Hustru Ane Nielsdatter Bomholt var født i Gaarden. Nuv. Ejer Th. Thygesen.

Nr. 7. Sognefoged Robertus Peter Schouby, 46 Aar, født i Aarhus. Købte Gaarden af Laurs Jacobsen Kjeldsen, Forhen Mads Laursen, gift med Niels Rasmussen Bomholts Enke. Nuv. Ejere Gartner H. P. Sørensen m. fl.

Nr. 8. Otto Meyer, 35 Aar, født i Aarhus, tillige Møller. Købte 1877 Ejendommen af Faderen.

Nr. 9. Anders Pihlkjær Nielsen, 54 Aar. Overtog 1858 Gaarden efter Faderen Niels Christensen, tidligere dennes Fader Christen Pedersen. Nuv. Ejer Sønnen Johs. Pihlkjær.

Nr. 10. Rasmus Villadsen, 40 Aar. Forhen Stedfaderen Jens Gammelgaard, gift med Villads Niensens Enke. Nuv. Ejer Sønnen Marius Villadsen.

Nr. 11. Rasmus Jensen Abild, 68 Aar. Overtog Gaarden efter en Slægtning Rasmus Mogensen. Senere ejet af Sønnen Jens Abild og efter hans Død af Naboen Carl Kjeldsen, der har lagt den under sin egen Gaard Nr. 12.

Nr. 12. Laurs Jacobsen Kjeldsen, 46 Aar. Gift med Enken efter Jens Lassen Jensen Abild. Tidligere dennes Svigerfader Christen Michelsen og dennes Fader og Farfader. Nuv. Ejer Sønnen Carl Chr. Kjeldsen.

Nr. 13. Anders Sørensen Hjortshøj, 44 Aar. Forhen ejet af Faderen Søren Nielsen Hjortshøj, der havde giftet sig den til. Nuv. Ejer Jens Bomholt.

Nr. 14. Dinesine Jensen, født Bech, 64 Aar, født i Krannestrup i Todbjerg Sogn, Enke efter Niels Jensen af Karlby, der havde købt Gaarden. Nuv. Ejer Niels Kjær, der ogsaa ejer Nr. 2.

Nr. 15. Rasmus Mikkelsen Rasmussen, 24 Aar. Tidligere Faderen Rasmus Rasmussen (Tysk) [og dennes Svigerfader Rasmus Mikkelsen. Ejers nu af hans Enke.

Nr. 16. Kaalbygaard, Christen Jensen Abild, 53 Aar. Tidligere Svigerfaderen Rasmus Christensen Mors og (1860) Rasmus Jensen Abild. Senere ejet af en Datter gift med Jens Stensen, Stedsønnen Jørgen Kaae og nu en Slægtning Peder Abild.

Nr. 17. Peder Eskildsen, 62 Aar, født i Viby. Købte Gaarden af Jens Jensen (Væver), hvis Hustru var født i Gaarden. Nu Fattiggaard.

Nr. 18. Ole Ovesen Abild, 51 Aar. Tidligere Svigerfaderen Niels R. Abild. Senere ejet af Jens Pedersen. Nuv. Ejer Nikolaj Bomholt.

Nr. 19. Peder Nielsen Hjortshøj, 57 Aar. Gift med Enken efter den for. Ejer Niels Pedersen Just. Senere ejet af Niels Abild, der har solgt Gaarden til nuv. Ejer Johs. Pedersen.

Nr. 20. Jens Sørensen Hjortshøj, 58 Aar. Forhen ejet af en Broder, hvis Enke han ægtede, og Faderen Søren Hjortshøj og dennes Forfædre. Nuv. Ejer Sønnen Søren Hjortshøj.

Nr. 21. Peder Jensen Ovesen, 49 Aar. Arvede Halvdelen af Gaarden efter sin Fader Ove Jacobsen. Forhen gl. Nr. 27 ejet af Familien Kjeldsen. Nuv. Ejer Nikolaj Hjortshøj.

Nr. 22. Peder Jacobsen Kjeldsen, 59 Aar. Forhen Faderen Jacob Kjeldsen. Nuv. Ejer Tranbjerg.

Nr. 23. Niels Christensen Moesgaard, 54 Aar. Gift med Enken efter Erik Jacobsen Hjortshøj, hvis Fader Jacob Hjortshøj tidligere ejede den. Nuv. Ejer Jens Kjeldsen.

Nr. 24. Mette Maria Jensen, 49 Aar, født i Geding, Enke efter Laurs Pedersen; forhen ejet af dennes Fader Peder Laursen. Nuv. Ejer H. Mahler.

Nr. 25. Niels Nielsen Abild, 59 Aar. Tidligere Faderen Niels Jensen Abild. Nuv. Ejer Hans Peter Abild, født i Gaarden.

Nr. 26. Jens Pedersen Abild, 41 Aar. Tidligere Svigerfaderen Hans Rasmussen Aabye og Rasmus Pedersen Just. Nuv. Ejer Niels Andersen.

Nr. 27. Filgaarden, tildels udstykket, Rasmus Pedersen Abild, 64 Aar. Tidligere Slægten Fiil. Nuv. Ejer Niels Jensen Just m. fl.

Nr. 28. Søren Peter Bomholt, 27 Aar. Tidligere Svigerfaderen Søren Jensen, Poul Kjeldsen og dennes Farbroder Søren Pedersen Kjeldsen. Nuv. Ejer Løjtn. Peter Jessen.

Nr. 29. Rasmus Nielsen, 49 Aar, født i Kasted. Tidligere Hans Mikkelsen, Peder Pedersen og dennes Forfædre. Nuv. Ejer Anders Andersen.

Nr. 30. Niels Nielsen Hjortshøj, 59 Aar. Tidligere Faderen Niels Pedersen Hjortshøj og (1787) dennes Svigerfader Peder Sørensen. Nuv. Ejer Dattersønnen Jacob Kjeldsen.

Nr. 31. Jens Laursen Sørensen, 46 Aar. Tidligere Faderen Laurs Sørensen og dennes Fader Søren Pedersen. Nuv. Ejer Sønnen Peder Sørensen.

Nr. 32. Ane Pedersen, 68 Aar, Enke efter Peder Nielsen. Tidligere dennes Fader Niels Jacobsen og Farfader Jacob Nielsen. Nuv. Ejer Sønnen Jens Pedersen Nielsen.

Nr. 33. Marius Nielsen Helboe, 28 Aar, født i Vorre,

Skødstrup Sogn. Købte Gaarden af Jens Peter Sørensen, tidligere dennes Svigerfader Niels Nielsen Bomholt og dennes Fader af samme Navn. Nuv. Ejer K. Lauridsen.

Nr. 34 (Østergaard). Jens Peter Andersen Hæe, 37 Aar, født i Hammelev. Tidligere Svigerfaderen Niels Knudsen, dennes Fader Niels Lauridsen og Farfader Laurids Nielsen. Nuv. Ejer Dreyer.

Nr. 151. Mikkell Jensen Kaae, 62 Aar. Tidligere Broderen Rasmus Abild. Senere Svigersønnen Peder Larsen 1881—1917. Nu udstykket.

Endvidere nævnes følgende Gaardmænd:

Niels Bomholt, 32 Aar.

Søren Jensen, 37 Aar, tillige Slagter.

Mads Pedersen, 59 Aar, tillige Slagter.

Peder Pedersen, 59 Aar.

Søren Poulsen Christensen, 40 Aar.

Christen Jørgensen, 49 Aar, født i Mesing. »Moesgaard«, forhen Christen Nielsen. Nu lagt under Engvang (Nr. 35).

Peder Pedersen Hjortshøj, 55 Aar.

Anders P. Hjortshøj, 40 Aar, født i Ormslev.

Niels L. Knudsen, 45 Aar.

Mads Mikkelsen, 42 Aar.

Laurs O. Kjeldsen, 51 Aar.

Ane Pedersen, 55 Aar, Enke efter Mads Steen Nielsen, der var født i Hvilsager.

Anders P. Lovmand, 61 Aar, tidligere Faderen Peder Jensen Lovmand.
